POSTHISTORISKE STUDIER 5

Bo Bjerre Jakobsen og E. Menne Larsen

Danske Censurstempler 1914-18 og 1939-49

Håndbog og Katalog

Posthistorisk Forlag
Hobro 1979

INDHOLDSFORTEGNELSE.

Forord.	3
Katalogets opbygning.	4
Censuren 1914 - 18	5
Interneringer 1939 - 40.	9
9. april 1940.	10
Forhandlinger om censuren april - juli 1940.	12
Udlandspostkontrollen 1940 - 44.	18
" 1944 - 45. (Sønderborgcensuren).	23
Udlandskontrollen for Post, Telegraf og Telefon 1945 f.	25
Stempelkatalog:	27
Forløbere april - juli 1940.	27
Censurstempler 1940 - 45.	29
" 1945 f.	31
Passérstempler 1940 - 45.	32
Forsinkelsesstempler, Kontorstempler.	34
Returstempler.	35
Meddelelser fra censuren.	37
Banderoler.	39
Tryksagskontrollen.	42
Censur af indenrigspost.	45
Omgåelser af censuren. Modstandsbevægelsens censur.	47
Horserødlejren 1941 - 43.	49
Vestre Fængsel (danske afdeling).	52
Tyske fængsler i Danmark.	53
Horserødlejren 1943 - 44.	57
Frøslevlejren 1944 - 45.	59
Faarhuslejren m.v. 1945 f.	61
Interneret dansk militær. August 1943.	63
Interneringer af udenlandske statsborgere 1940 - 45.	66
De tyske flygtningelejre 1945 - 49.	68
Displaced Persons.	74
Tysk feltpostcensur i Danmark.	75
Britisk feltpostcensur i Danmark m.v.	76
Færøerne 1940 - 45. Censuren af den civile post.	78
Røde Kors breve 1940 - 45.	80
Stempelproblemer:	81
Udenlandske censurstempler på dansk indenrigspost.	81
Stempler med ukendt funktion.	82
Kontorstempler.	84
Dansk efterkrigscensur i Tyskland ?	85
Bilag I: Fortegnelse over nogle tyske flygtningelejre.	86
Bilag II: Tryksagskontrollens stempler. En diskussion.	88
Litteratur og kilder. En kort karakteristik.	89
Noter.	91

© Posthistorisk Forlag. Hobro. Denmark.

ISBN 87783 - 08 - 8

Forord.

Interessen for censurpost har i den sidste halve snes år været i stærk stigning ikke blot herhjemme, men i alle de vestlige lande. Den danske litteratur om censurstempler og censurpost er endnu ikke særlig omfattende, men i de større lande er der dannet arbejdsgrupper af censursamlere, og der udgives flere tidsskrifter, som udelukkende behandler emnet censurpost.

Formålet med denne bog er dels at give en almen-historisk introduktion om baggrunden for de forskellige kategorier af censurpost, der findes fra Danmark, dels at katalogisere de anvendte stempler og banderoler.

Ingen kender bedre end forfatterne bogens mangler. Vi har ikke haft adgang til alt censurmateriale, som findes i danske samlinger. Yderligere har vi ved udarbejdelsen af indledningerne til de forskellige kapiteler måttet tage hensyn til bogens omfang og har derfor måttet begrænse os til det trykte kildemateriale. Det betyder, at vi i dag ikke kan give svar på alle de spørgsmål, som man kan stille til materialet. Der findes fortsat problemer, der antagelig kun kan løses gennem studier af arkivmateriale af dansk eller tysk oprindelse.

Trods disse begrænsninger håber vi, at bogen må blive et brugbart hjælpemiddel, og at den giver såvel begynderen som den mere fremskredne samler en række nye oplysninger.

Vi bringer de mange samlere, der allerede har hjulpet os med oplysninger og materiale, vor hjerteligste tak og håber at modtage meddelelser fra læserne om nyt materiale, forbedringer af datoer osv, således at bogen, hvis der er interesse for det, kan genudsendes i en revideret udgave om nogle år.

Bo Bjerre Jacobsen E. Menne Larsen

Katalogets opbygning.

Bogen er inddelt i en række kapitler bestående af en håndbogsdel og et katalogafsnit. I håndbogsdelen gives forskellige oplysninger om, hvor, hvordan, hvorfor og af hvem en række danske censurbreve er blevet kontrollerede.

Efter håndbogsafsnittet følger en kronologisk katalogisering af de stempler, der er blevet anvendt. Hvert stempel er forsynet med et løbenummer med et kodebogstav foran. (Fx C ol = det første af postvæsenet anvendte censurstempel etc.). Den anvendte kronologi bygger på det af forfatterne kendte stempelmateriale.

Derefter følger stempelteksten med en beskrivelse af stemplets format, farve etc. Denne beskrivelse er skrevet med en mindre skrifttype.

Kolonnerne til højre angiver henhv. den første og sidste måned og år i hvilket vi kender stemplet anvendt. (Fx. ol 45 o4 45 = kendes anvendt første gang i januar 1945; sidste gang i april 1945).

I forbindelse med katalogafsnittene findes undertiden en ANM (= anmærkning) med generelle oplysninger om stempelgruppen, mens BEM (= bemærkning) efterfulgt af et katalognummer giver oplysninger om de enkelte stempler evt. med krydshenvisninger.

Bagest i bogen findes en række mindre kapitler, hvor forskellige stempler diskuteres.

I et bilag til bogen har vi forsøgt at prisansætte en del af materialet, idet vi dels bygger på vort kendskab til materialets forekomst, dels på opnåede auktionspriser m.m. Med den igangværende prisudvikling må det forudses, at en del af de anførte vurderinger relativt hurtigt vil forældes.

forf.

Nogle forklaringer og forkortelser:

Abwehr	den tyske militære efterretningstjeneste.
afd.	afdeling
afg.stp.	afgangsstempel.
anf. arb.	anførte arbejde.
Aufsichtsverwaltung:	opsynsforvaltning.
Ausw. Amt	Auswärtiges Amt, det tyske udenrigsministerium.
DK	Danmark
forf.	forfatterne.
gen.dir.	Generaldirektoratet for Post- og Telegrafvæsenet (Danmark).
l.	lang/ længde.
Medd.	Meddelelse
ms	i håndskrift.
OKW	Oberkommando der Wehrmacht, den tyske værnemagts overkommando.
ovf.	ovenfor
rek.	rekommanderet.
st.	største
SD	Sicherheitsdienst, SS sikkerhedstjeneste og efterretningsvæsen.
Udlpktr	Udlandspostkontrollen.

Censuren 1914 - 18

Danmark var neutralt under 1. verdenskrig 1914-18. Postforsendelser mellem Danmark og udlandet blev i denne periode normalt ikke censurerede her i landet (1). Den eneste kendte undtagelse er forsendelser til og fra de i Danmark internerede tyske og britiske militærpersoner, hvis post generelt var underkastet en særlig militærcensur, der blev udført lokalt (2).

Danmark havde iflg. Haagerkonventionen som neutralt land pligt til at internere krigsførende magters tropper, der under en krig kom inden for landets grænser, men konventionen hverken pålagde eller forbød censur af posten til og fra de internerede (3). Man må derfor regne med, at statens sikkerhedsinteresser var årsagen til, at der blev indført militær censur her i landet.

Censuren blev efter alt at dømme opretholdt til krigens slutning.

Det maksimale antal internerede tyske soldater var 186. Heraf flygtede 9. Dertil kom 15 englændere, hvoraf det lykkedes 4 at undslippe.(4).

En særlig gruppe interneret militær udgjorde de krigsfanger, der på Røde Kors foranledning kom til landet i 1917.

Såvel de internerede som krigsfangerne havde forholdsvis frie forhold. De kunne få udgangstilladelse, og de internerede kunne tage arbejde uden for interneringsstederne, holde ferie i Danmark og fik også mulighed for at tage på orlovsrejser til deres hjemlande. I forbindelse hermed fik de tilladelse til at udføre visse fødevarer. Karakteristisk nok er de fleste af de fra tyske internerede kendte forsendelser adresseret til levnedsmiddelfirmaer i København.

De internerede behandledes postalt som krigsfanger og havde derfor ret til at sende og modtage post portofrit - dog kun til og fra udlandet.

Den liberale adgang til at bevæge sig frit uden for interneringsstederne medførte forsøg på at omgå censuren ved at lægge frankerede forsendelser i de almindelig postkasser. Det var ikke tilladt, men var iflg. sagens natur nærmest umuligt at komme til livs med mindre der indførtes en streng kontrol med udlandsposten i de byer, hvor der var interneringssteder. Postvæsenet så sig derfor kun i stand til at tilbageholde ucensurerede forsendelser, hvis de var ufrankerede og påtegnet "Kriegsgefangenensendung" (el. lign), og hvis afsenderen angav at være interneret (5).

De tyske internerede.(6)
var fra begyndelsen underlagt hæren og blev i de første krigsmåneder interneret på nærmeste kaserne, men senest i begyndelsen af 1915 blev 6. infanteriregiments kaserne i Odense gjort til centralt interneringssted for tyske soldater. Nogle af de første, der blev interneret i Danmark, var besætningen på et tysk vandfly, der nødlandede på Fanø i nov. 14. De fik selskab af den 15 mand store besætning fra L III, der nødlandede samme sted den 17 februar 15. Efter et par dages internering her blev de ført til Odense. Samme dag reddedes en halv snes mand fra L IV, der var ved at nødlande ved Børsmose.

Omkring halvdelen af de i Odense internerede tyskere kom fra fire minetrawlere ADMIRAL SCHRÖDER, CREFELD, HEINRICH BRUNS og RINTELIN, der forfulgt af britiske krigsskibe tidligt om morgenen d. 1. september 1917 gik på grund på dansk søterritorium ud for Bjerregård ved Holmsland Klit.

98 mand af besætningen blev reddet og midlertidigt interneret i Ålborg, hvorfra de senere førtes til Odense.

En undtagelse fra reglen om central internering blev gjort over for 5 højtstående tyske officerer, hvoraf den ene var en nær slægtning til den tyske kejserinde. De fik stillet en villa i Ålborg til rådighed.

De britiske internerede.
kom hovedsagelig fra u-båden E-13, der om aftenen den 18.august 1915 gik på grund ved Saltholm. Næste formiddag blev den angrebet af tyske torpedobåde, der skød den i brand. 12 mand af besætningen blev reddet og indbragt til Holmen, hvor de blev interneret ombord på "Valkyrien". De var oprindelig underlagt flåden, men blev 22. nov. 15 overført til hæren. Samtidig blev de flyttet til søminestationen ved Bramsnæsvig og underlagt kommandanten i Holbæk. Tredie og sidste etape var fodfolkskasernen i Høegh Guldbergsgade i Århus hvor de var interneret fra 22.febr.16 til krigens ophør.

Censurbestemmelserne:(7)
Der kendes censurbestemmelser fra 1915 for interneringsstedet i Bramsnæsvig. Iflg. disse skulle alle breve til og fra de internerede censureres af den stedlige chef. Brevene skulle afleveres åbne. Endelige censurbestemmelser synes at være udarbejdet samme år af krigsministeriet. De fastslog i princippet, at al ind- og udgående post skulle censureres. Det var tilladt de internerede at skrive til deres lands diplomatiske repræsentation. Klager til hjemlandets aviser over behandlingen i Danmark var derimod forbudte. Censuren blev udført af garnisonskommandanten eller en af ham udpeget officer.

Som et kuriosum kan nævnes at kejserindens slægtning i Ålborg var undtaget fra den almindelige pakkecensur.

Den 14 nov. 1918 blev de internerede frigivet, og fik udleveret postkort, som de kunne sende til deres familie med meddelelse herom.

Krigsfangelejrene. (8)

I 1917 modtog Danmark som tidl. nævnt nogle hold krigsfanger fra lejre i Rusland og Tyskland. Der var tale om rekonvalescenter, der efter ca. 6 måneders ophold blev sendt til deres hjemlande. Under opholdet i Danmark var de anbragt i to lejre. Russerne i Horserød ved Helsingør og tyskerne i Hald ved Viborg. Ved lejrenes oprettelse blev det bestemt, at posten fra disse skulle dirigeres på henhv. Helsingør og Viborg pkt., der i særlige sække sendte den til Røde Kors krigsfangeafdeling på Christiansborg. Forsendelser til krigsfangerne skulle dirigeres på Købmagergades pkt., der sendte dem videre til Røde Kors krigsfangeafdeling.

Årsagen hertil var, at Røde Kors censurerede alle indkomne og afgående krigsfangeforsendelser. Ordningen ophørte efter en måneds forløb, og den ankomne post kunne nu gå direkte til lejrenes overordnede pkt. (14).

Anden fremmed militær i Danmark. (9)

Under verdenskrigen gik en del dansksindede sønderjyder over grænsen til Danmark for at unddrage sig tysk krigstjeneste. De gled uden problemer ind i det danske samfund og blev ikke internerede.

I slutningen af 1916 begyndte tyskerne at bygge "Sicherungsstellung Nord" i Sønderjylland. Arbejdskraften hertil blev hovedsagelig leveret af russiske krigsfanger, der blev meget dårligt behandlet. Det lykkedes nogle at slippe over grænsen til Danmark, hvor de synes at have hutlet sig igennem i byerne nord for Kongeåen. Der kendes intet til censurforanstaltninger over for disse krigsfanger.

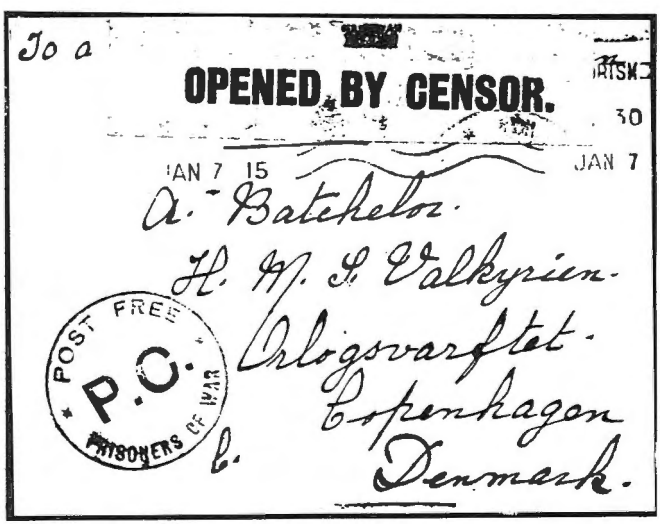

Fig. 1. Brev fra England 7 JAN 1915 til britisk interneret på Holmen. ("Valkyrien") med engelske censurstempler.

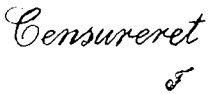

fig.2.

fig.3.

fig.4

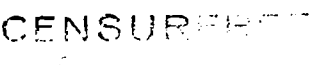

fig.5.

	ODENSE. Interneringssted for tyske soldater.	(o2)15 - 14 11 18
VK o1	Censureret / F	o8 16 - o4 18
	2 lin. gummistp. St længde: 39 mm. Rødt. (fig. 2)	
VK o2	DANSK MILITÆRCENSUR / (krone) / KOMMANDANTEN / I / ODENSE.	o4 18 - o5 18
	ovalt gummistp. (46/44 x 27/24 mm). Violet (fig. 3).	
	ÅRHUS. Interneringssted for britiske soldater.	22 o2 16 - 14 11 18
VK o3	(krone) / GARNISONS- / KOMMANDANTEN / I / AARHUS	o5 16
	ovalt gummistp. Rødt. (fig. 4).	
	KØBENHAVN. Røde Kors krigsfangekontor. Christiansborg.	
VK o4	C E N S U R E R E T / Croix Rouge Danois. (fig. 5).	o5 17 o5 17

ANM Som omtalt fandtes der flere interneringssteder. Det kan derfor ikke udelukkes, at der eksisterer breve med danske censurpåtegninger og/eller -stempler fra flg. steder:

a. H o l m e n ("Valkyrien"). København (britisk) - o8 15 - 22 11 15. Max 15 mand
b. B r a m s n æ s v i g lejren ved Holbæk (")22 11 15 - 21 o2 16. " 15 "
c. Å l b o r g (tysk): x) 98 mand i sept 1917. y) 5 officerer til 14 11 18.
d. R a n d e r s kaserne, V a r d e kaserne m.fl.

BEM: VK o3 Stemplet er et kontorstempel og forekommer på flere dokumenter i Hærens arkiv. Det kendes på forsiden af breve til og fra de internerede. På baggrund af de eksisterende censurbestemmelser må det i disse tilfælde opfattes som et censurstempel selv om stemplets tekst ikke indeholder ordet censur.

VK o4 Anvendt i maj 1917 på breve til og fra krigsfangelejr nr 1 (Horserød) og krigsfangelejr nr 2 (Hald), der tilsammen rummede ca 2.400 mand. (10)

Interneringer 1939 - 40

Efter krigsudbruddet i 1939 udsendte justitsministeriet et fortroligt cirkulære til politimestrene vedrørende behandlingen af militært personel,tilhørende en krigsførende magt,som krænkede dansk territorium. Det blev pålagt politiet at tilbageholde og bevogte flybesætninger m.v., indtil justitsministeriet havde taget stilling til sagen.

I krigens første måneder forekom der enkelte tilfælde af tyske og britiske nødlandinger her i landet. En nødlanding skete på Færøerne.

De tyske flyvere blev interneret i Hald lejren under militær bevogtning indtil 9. april 1940.(11).

Det må antages,at posten til og fra de internerede er blevet censureret i lighed med, hvad der var praksis under første verdenskrig.

Forf. kender intet brevmateriale fra denne periode.

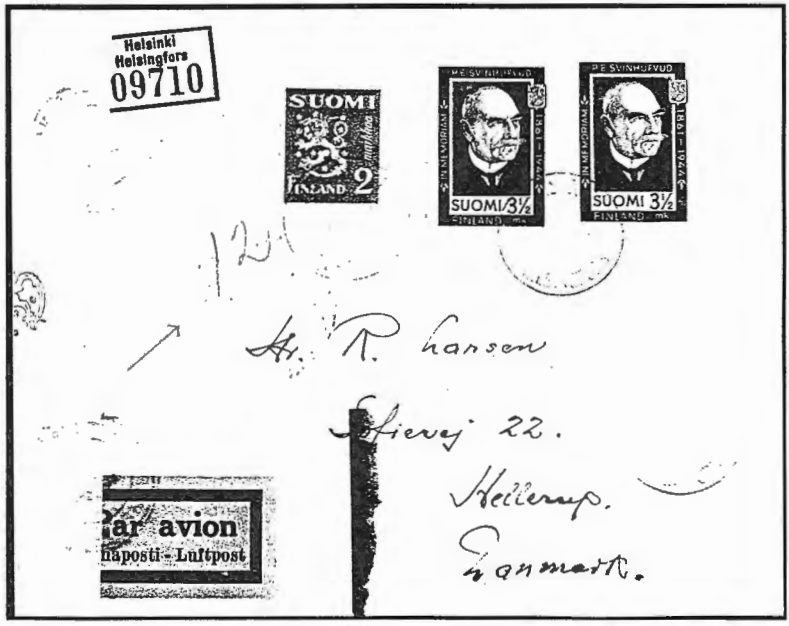

Fig. 6 A. Rek. brev fra HELSINKI 9. SEP. 1944 til Danmark. Med finsk og dansk censur. (Stempel C o2). Censorpåtegningerne (se "12" tallet) på rek. breve fra Finland og Sverige afviger fra påtegningerne på andre breve fra disse lande. (Jfr. s. 19f., 21 og 30).

9. april 1940

Få minutter efter at de tyske tropper var gået over grænsen den 9. april 1940 og samtidig med, at "Hansestadt Danzig" gik til kajs i Frihavnen, indfandt den tyske gesandt, C. Renthe-Fink, sig hos den danske udenrigsminister, P. Munch, i dennes hjem på Øster Alle, hvor han overrakte ham et langt og vidtløftigt memorandum, der begrundede den tyske aktion. Det mundede ud i en anmodning til den danske regering om at træffe foranstaltninger for at sikre, at aktionen kunne foregå uden gnidninger og vanskeligheder, da modstand ville blive brudt med alle midler. Til slut blev guleroden holdt frem, idet det hed, "at Tyskland ikke har til hensigt hverken nu eller for fremtiden at antaste kongeriget Danmarks territoriale integritet eller politiske uafhængighed." Samtidig overraktes en notits (Aufzeichnung) på 13 punkter med krav, som rigsregeringen ønskede gennemført straks.

På et møde mellem enkelte ministre, værnscheferne og kongen blev det besluttet at indstille de igangværende kampe. Meddelelsen blev straks sendt til den tyske gesandt. Dermed var kapitulationen en kendsgerning.(12).

Den danske protest mod besættelsen blev overrakt Renthe-Fink den følgende dag. Udenrigsministeren tog de tyske forsikringer i memorandummet til efterretning, og erklærede, at regeringen havde"besluttet sig til at ordne forholdene her i landet under hensyn til den stedfundne besættelse"og protesterede iøvrigt imod neutralitetskrænkelsen. (13).

Problemet var, hvordan forholdene skulle ordnes ? Efter danske eller tyske ønsker? Hverken fra dansk eller tysk side synes man i begyndelsen at have haft klare forestillinger om, hvordan problemet skulle gribes an. Foreløbig lå de 13 punkter på bordet. De følgende dage tegnede ikke alt for lyst for de danske interesser. Renthe-Fink kom med nye buketter af krav, som ønskedes gennemført,fx. hjemsendelse af vestmagternes gesandtskaber; censur af presse og radio (i de"4 punkter"overrakt den 10. april); det danske politis medvirken til efterforskning i sager om spionage, sabotage og ødelæggelse (Zersetzung) rettet mod de tyske tropper m.m.

Den 12. april meddelte gesandten, at rigsregeringen med henblik på det nære samarbejde med den danske regering og de tyske troppers sikkerhed og forsyning ville sende flere kommitterede (Beauftragte), som skulle varetage forbindelsen med de enkelte organer inden for centraladministrationen, her til landet. Hvad der mentes hermed blev nærmere uddybet de følgende dage, og samtidig fulgte de første udnævnelser. (14).

De tyske krav begyndte at ligne begyndelsen til en dybtgående infiltration i den danske centraladministration. Blev det tilfældet, risikerede regeringen at miste overblikket over udviklingen og blive reduceret til en bydreng, der gik besættelses-

magtens politiske ærinder.

I denne situation foreslog P. Munch gesandten, at de tyske ønsker så vidt muligt skulle forhandles gennem de to landes udenrigsministerier - en politik, som den danske centraladministrations embedsmænd gav deres tilslutning.(15 april 1940).

Også Auswärtiges Amt (Ausw. Amt), det tyske udenrigsministerium, stillede sig velvilligt. En forhandlingspolitik i Danmark sikrede, at det blev Ausw. Amt, som Hitler ellers foragtede, der varetog Rigets interesser heroppe.

Værnemagten havde intet at indvende mod,at der blev taget politiske hensyn, så længe det ikke gik ud over dens sikkerhedsinteresser.

Dermed var fiktionen om Danmarks fortsatte suverænitet og forhandlinger mellem "ligeberettigede" stater blevet til. Den danske regering kom i en forhandlingsposition over for Tyskland og kunne gennem forhandlinger om enkeltproblemer i visse situationer opnå et for landet bedre resultat end det måske havde været tilsigtet fra tysk side.

Danmark undgik en protektorats- eller rigskommissariats ordning. Den tyske forvaltning her i landet blev en "Aufsichtsverwaltung", der begrænsede sig til at føre opsyn med den fungerende danske administration.

Denne politik havde sine svagheder. Den stadig voksende rivalisering mellem de forskellige instanser i Berlin og den danske befolknings"Nej" den 29. august 1943 lagde den i graven.(15).

Fig. 6 B. Brev fra STOCKHOLM 9. APRIL 1940 til Danmark. Brevet blev returneret til afsenderen den 20. april med meddelelse om, at der ikke var befordringsmulighed til Danmark for tiden. Jfr. side 12.

Forhandlinger om censuren i 1940

De 13 punkter havde krævet standsning af al skibstrafik til udlandet (inkl. Sverige) (stk. 7 - 8) og at "enhver *efterretnings- og postforbindelse* med udlandet ad søvejen standses. Efterretnings- og postforbindelsen med Østersøstaterne begrænses til bestemte forbindelseslinier og kontrolleres i henhold til de krav, der stilles fra besættelsestroppernes chef."(stk. 10)

Dette var Ausw. Amts formulering af Wehrmachts krav: "Den oversøiske *telekommunikations- og posttrafik* fra Danmark og Norge *til udlandet* spærres, til Østersøstaterne *begrænses* den til bestemte forbindelser og *kontrolleres* på forlangende af den øverstkommanderende over besættelsestropperne.

Den øvrige telekommunikations- og postforbindelse fra Danmark og Norge til *neutrale* lande ledes via Tyskland og *kontrolleres* herved."(16).

Færge- og skibstrafikken til udlandet blev som krævet afbrudt om morgenen den 9. april. Dermed var Danmarks postforbindelse med udlandet totalt afbrudt.

Forbindelsen til Tyskland og de stater, hvortil posten blev sendt via Tyskland, var normal igen senest den 11., men den 12. april måtte generaldirektoratet (gen. dir.) meddele, at al postforbindelse til de nordiske lande (inkl. Færøerne, Island og Grønland) samt til Storbritanien og Frankrig (inkl. disse landes Dominions og besiddelser) var midlertidigt indstillet.

Den 21. april blev færgetrafikken med Sverige genoptaget via Helsingør-Helsingborg, og næste dag kunne gen.dir. udsende meddelelse om, at postforbindelsen med Finland, Norge og Sverige var genoprettet. Forbindelsen til Norden blev fra den 19. juli udelukkende ledet via Helsingør-Helsingborg ruten.(17)

Censuren af posten i Tyskland og afbrydelsen af forbindelsen med de ovf. nævnte lande var naturligvis generende for mange forretningsfolk og private. Så sent som den 2o. april returnerede det svenske postvæsen forsendelser med meddelelse om, at der ingen befordringsmulighed var for post til Danmark. (fig. 6 B).

Gen.dir. rettede flere henvendelser til tyske instanser i Danmark om at få censuren flyttet til Danmark, i hvert fald for post til og fra de tre nordiske lande.

Den 19. april blev problemet forhandlet mellem repræsentanter for den tyske ambassade, Oberkommando der Wehrwacht (OKW) m.fl. og generaldirektoratet. Resultatet blev en protokol, der forpligtede Danmark til i den tyske krigsmagts interesse at a) genoprette brevpostforbindelsen med udlandet snarest muligt (undtagen med de lande der var i krig med Tyskland), samt b) at lade den kontrollere af kompetent dansk myndighed på et kontrolsted, som skulle oprettes af den danske regering i København.(18)

Protokollen omtaler kun, at brevpostforbindelsen skulle åbnes s n a r e s t, men vi må formode, at det er på grundlag af disse forhandlinger (eller en umiddelbart derefter følgende tilladelse), at gen.dir. den 22. udsendte meddelelse om genåbning af forbindelsen til de skandinaviske lande (se ovf.).

Protokollens § 2 fastslog, at OKW til "bistand og vejledning" for regeringen ville udpege forbindelsesofficerer, der skulle have ret til at gøre indsigelser mod visse forhold vedrørende telekommunikationen (tilladelseslister i teletjenesten til Sverige). § 3 bestemte, at aftalen skulle gennemføres i samråd med forbindelsesofficererne, dvs. den blev først effektiv, når tyskerne ønskede det.

De offentliggjorte dokumenter tillader ikke at drage helt sikre slutninger vedrørende de tyske forhandleres mandat og deres hensigter, men det er antagelig ikke helt forkert at antage, at deres hensigt allerede den 19. april var - som det blev udtrykt i et tyske dokument den følgende dag - at censuren i København "udadtil skulle se ud som et dansk kontrolsted", dvs. være under tysk kontrol. (19).

Generaldirektoratet opfattede forhandlingerne som "en meddelelse til efterretning", som det ikke kunne nytte at protestere imod og fik iøvrigt det indtryk, at der kun skulle være tale om en stikprøvekontrol. (20). Stillet over for de tyske krav forsøgte det at redde, hvad reddes kunnes, og få så meget af ledelsen som muligt lagt over på danske hænder. Dette "nationale" synspunkt kommer til udtryk både i protokolteksten og i den meddelelse, som trafikministeren, Axel Sørensen, gav på ministermødet dagen efter (se det flg.). Det knappe referat af dette møde nævner de tyske krav om censur med den parentetiske tilføjelse: ("Dansk personale"). (21).

Sandsynligvis har gen.dir. ønsket (håbet) at få brevcensuren organiseret efter de samme principper som telegrafcensuren, der var det eneste danske forbillede, man havde. Telegrafcensuren, der var blevet indført i oktober 1939, hørte direkte under udenrigs- og trafikministeriet, der havde ansvaret for kontrollens omfang og art. Den havde på dette tidspunkt stadig karakter af at være en dansk institution, idet det tyske elements rolle tilsyneladende kun var kontrollerende (aflyttende og rapporterende).(22).

Protokollens formulering kan opfattes som et kompromis mellem tyske hensigter og danske ønsker. Det lykkedes gen.dir. at få betonet det danske element og få dæmpet den tyske kontrols indflydelse til "bistand og vejledning". Generaldirektoratet kunne se formuleringerne som en sejr for dets forhandlingsevne. Man havde fået en tekst, der ikke lovede mere end det, man alligevel ikke kunne komme uden om, og som tilsyneladende tilgodeså de danske interesser.

De tyske forhandlere kunne gå med til denne formulering af protokollen, fordi den gav dem, hvad de ønskede. De vidste, at det var magtforholdet mellem de to parter, der ville bestemme, hvad der mentes med "bistand og vejledning", og at det var dem, der havde fat i den lange ende af tovet.

Ministermødet den 20. april fik som ovenfor nævnt forelagt det tyske krav om censur og besluttede at undersøge spørgsmålet om lovhjemmel for indførelse af brevcensur og formen for en meddelelse til offentligheden herom. Efter det sparsomme referat at dømme, har regeringen tilsyneladende ikke ment, at der var meget at stille op over for kravet, og har næppe været indstillet på at presse problemet i en situation, hvor der var andre, alvorlige problemer på dagsordenen.(23).

Man var dog ikke udelt tilfreds med resultatet af gen.dir. forhandlinger. Protokollen af 19. april forpligtede Danmark til ikke at genoprette postforbindelsen med Vestmagterne, så længe disse var i krig med Tyskland. Denne forhåndsforpligtelse harmonerede dårligt med Danmarks politiske og økonomiske interesser i en situation, hvor landet var afskåret fra store dele af omverdenen, og regeringen var udsat for en stadig strøm af tyske krav, uden at forholdet mellem de to lande var endeligt afklaret - i hvert fald set med danske øjne. Generaldirektoratets forhandling havde ikke gjort det lettere for regeringen at nå sit mål, at alle spørgsmål af principiel karakter skulle forhandles via udenrigsministeriet.

Ministermødet besluttede derfor, at spørgsmålet om postforbindelsen med Vestmagterne skulle tages op til fornyet drøftelse via udenrigsministeriet - måske med den bagtanke, at der derved kunne åbne sig nye muligheder i censurspørgsmålet.(24).

Den 23. april mødtes gen. dir. folk med P. Munch i udenrigsministeriet og blev "belært" om, at spørgsmålet om postcensuren var et af de principielle problemer, som ikke burde afgøres uden udenrigsministeriets medvirken. Det var måske ikke særligt hensigtsmæssigt, at brevkontrollen blev udført af den danske regering. Det ville medføre et ansvar og kunne føre til ubehageligheder, hvis der slap noget gennem den danske censur, som tyskerne senere standsede.

På mødet drøftede man også bekendtgørelsen om censuren. Man var enige om ordlyden af denne, og samme eftermiddag blev den forelagt og godkendt på ministermødet. Den lød:

> "Under den nuværende for landet ganske særlige situation undergives Telegram- og Telefontrafik mellem Danmark og Udlandet samt Brevpostforsendelser fra og til Udlandet Kontrol, som foretages af Post- og Telegrafvæsenet."(25).

Der er ingen grund til at betvivle, at udenrigsministeren mente, at spørgsmålet om censuren var et principielt spørgsmål, som kunne give regeringen vanskeligheder. Måske har han også været under indflydelse af udenrigsministeriets embedsmænd, der næppe har været upåvirkede af de problemer, som de tyske krav om pressecensur rejste. Dennes relation til brevcensuren blev da også drøftet på mødet (se herom s. 43). Men mødet havde også et "pædagogisk" formål. Ministeren ønskede, at "få skovlen under" generaldirektoratets postal-tekniske opfattelse af problemet og sikre sig, at lignende spørgsmål i fremtiden blev forhandlet gennem udenrigsministeriet. Generaldirektoratet forstod skriften på væggen, og selv om begejstringen for udenrigsministeriets

medvirken i fremtidige forhandlinger var behersket, holdt man sig i den følgende tid i kontakt med det.(26)

Næste dag, den 24. april, blev den ovenfor citerede bekendtgørelse om indførelse af postcensur offentliggjort i "Statstidende" (27.)

Havde gen.dir. efter forhandlingerne den 19.april næret forventninger om en snarlig etablering af et kontrolsted i København, blev det skuffet. Samme dag som bekendtgørelsen om postcensuren blev offentliggjort, meldte en tysk "Überwachungsoffizier", major von Freeden, sig i gen.dir. - men kun for at forlange, at brevposten til Finland, Norge og Sverige skulle sendes over Berlin for at blive censureret der.(28)

Baggrunden for den tyske kolbøtte i censurspørgsmålet var et 3½ time langt møde, der fandt sted i O K W i B e r l i n den 20. april. Heri deltog chefen for den skandinaviske sektion i Ausw. Amts politiske afdeling, von Grundherr, sammen med legationsråd von Heyden-Rynsch, fra hvis hånd vi har en optegnelse om mødet. Tilstede var også en række repræsentanter for militære instanser med oberstløjtnant, von Bentivenghi, der på daværende tidspunkt var afdelingschef for Abwehrs Afd. III (kontraspionagen), som mødeleder.(29).

På dagsordenen stod telekommunikations- og postforbindelsen fra Danmark og Norge til Tyskland og det neutrale udland. Der fandtes en række problemer, som ventede på deres snarlige løsning.

Deltagerne var enige om, at man ikke ville tillade, at postforbindelsen mellem Danmark og vestmagterne blev genoprettet, og at post fra disse lande skulle opbringes, censureres og tilintetgøres. Der var også enighed om, at man skulle underrette København herom. Derimod tog Abwehr forbehold over for tanken om at meddele, at transitposten til og fra Danmark blev censureret i Tyskland.

I spørgsmålet vedrørende behandlingen af den o f f i c i e l l e post fra udlandet til Danmark (herunder den officielle post fra fjendtlige lande til de danske ministerier) forbeholdt Ausw. Amt sig sin stilling.

Den øvrige del af referatets afsnit om postforbindelsen er vanskelig at fortolke. Det kan skyldes, at referenten har udtrykt sig uklart, måske fordi man faktisk ikke har været enige, men det kan også skyldes, at han har en anden geografisk horizont og en baggrund, som vi ikke kender, og at vi derfor har vanskeligt ved at forstå den helt præcise mening med teksten.

Det ser ud til, at man var principielt enige om, at postforbindelsen t i l Danmark skulle være nøjagtig som før 9. april.

Umiddelbart derefter fastslås det, at der i den forbindelse skal tages hensyn til, at posten til og fra Østersøstaterne (det vil den 20. april sige de baltiske lande) ledes over Tyskland og kontrolleres der. Meningen må være, at det skal den blive ved

med; ligeledes skal transitposten til alle øvrige lande ledes over Tyskland og kontrolleres der.

Referenten omtaler også, at et kontrolsted, der udadtil skal fungere som et dansk kontrolsted, er under forberedelse i København, og at det skulle kontrollere trafikken til Sverige og Østersølandene. Meningen synes at være, at man er ved at forberede dette censurkontor, og at trafikken til Sverige og Østersølandene (hvilket i denne sammenhæng må betyde Finland og de baltiske lande) skal kontrolleres der, når det begynder sin virksomhed. Deri ligger antagelig også, at når man er nået så langt, kan posten også udveksles direkte mellem Danmark og de ovennævnte lande uden at skulle vejen over Tyskland.

Da Abwehr tog forbehold i spørgsmålet om postforbindelsen, var spørgsmålets endelige løsning udskudt indtil videre.

Postforbindelsen mellem Danmark og de baltiske stater gik - så vidt det er muligt at konstatere på basis af det kendte materiale -også efter 15. juli 1940 via Tyskland. Det kan skyldes Abwehr ønsker eller var måske den hurtigste rute ?

Deltagerne var altså principielt enige om, at postforbindelsen til Danmark skulle vende tilbage til forholdene før 9.april, men på daværende tidspunkt havde Abwehr visse betænkeligheder, der bl.a. bevirkede, at posten mellem Danmark og de skandinaviske lande indtil videre måtte sendes via Tyskland, hvor den blev censureret.

Vi kan ikke helt præcist sige, hvilke motiver der lå bag Abwehrs forbehold på mødet den 20. april.

Besættelsen den 9. april var gået glat, men derefter havde der vist sig vanskeligheder. Danskerne havde ikke været særligt imødekommende over for kravet om udlevering af dansk luftværnsskyts, som var rejst den 15. april, og havde henvist til, at det gik ud over de 13 punkter.

Vi ved ikke,om denne holdning har betydet noget for Abwehrs overvejelser. Vi får derimod i maj en antydning af et motiv, der sandsynligvis har været udslagsgivende for dets stillingtagen.(30).

Den 21. maj blev der holdt et møde mellem repræsentanter for herværende tyske myndigheder, deriblandt kontrolofficeren, major von Freeden, og udenrigsministeriet og gen.dir. Her blev bl.a. diskuteret danske ønsker om en direkte postforbindelse med Norge. Von Freeden mente, at de militære myndigheder ville have betænkeligheder ved at frigive denne forbindelse, da Norge fortsat var krigsområde.(31).

Det var med andre ord værnemagtens sikkerhedskrav, der stillede sig i vejen. I april og maj var situationen i Norge endnu temmelig uvis, og de tyske forbindelseslinier dertil gik gennem Danmark. I den situation har Abwehr hverken kunnet eller villet slække på de militære sikkerhedskrav og slet ikke i et land, hvis indstilling

det næppe har næret større illusioner om.

Med hensyn til postforbindelsen til Sverige og Finland erklærede von Freeden sig rede til at anbefale, at den direkte forbindelse mellem Danmark og Sverige (Finland nævnes ikke i referatet) blev frigivet, når der var oprettet en tilfredsstillende censur i København, dvs. når Abwehr var villig hertil.

De klager, som man fra dansk side fremførte over den langsomme postforbindelse med Sverige (32) mente han, havde forkert adresse. Censuren i Tyskland tog almindeligvis kun 12 timer. Post,der ankom til Tyskland om formiddagen, blev normalt sendt videre samme aften. Luftpost, der indgik til Berlin inden kl. 18, gik videre samme dag. Forsinkelserne måtte efter hans mening ligge i transportnettet. Specielt med hensyn til den svenske post mente han, at årsagerne til forsinkelserne skulle søges i Sverige, der bl.a. havde tilbageholdt postsække fra Norge til Tyskland.

Et par positive resultater kom der dog ud af mødet.(33).

Tyskland erklærede sig villig til at modtage post til Grønland som til neutrale lande, og den 23. maj kunne gen.dir. udsende meddelelse om genoprettelse af denne forbindelse via Tyskland - Italien og USA.

Vedrørende forbindelsen til Færøerne og Island, der begge var besat af britiske styrker, enedes man om at undersøge muligheden for at etablere en forbindelse til Island via USA.

Om forbindelsen til Frankrig og England, som var blevet kategorisk afvist i Berlin den 20. april (se ovf), oplyste von Freeden, at Tyskland i visse tilfælde tillod meddelelser hertil via neutrale lande og anbefalede derfor, at lade danske meddelelser af presserende karakter gå via de danske repræsentationer i neutrale lande, fx i Schweiz.

Der er ikke publiceret aktstykker, der nærmere belyser udviklingen mellem mødet den 21. maj og tiden indtil postkontrollens etablering i København.

Vi ved derfor ikke, hvornår og hvorfor Abwehr besluttede sig til at frigive den direkte postforbindelse mellem Danmark og de skandinaviske lande, men må nøjes med at konstatere, at sagen gik i orden i juli 1940.

Årsagen til Abwehrs ændrede holdning må antagelig søges i udviklingen på krigsskuepladserne. Tyskland havde - så længe det varede - sejret på alle fronter. Krigen i Norge var sluttet i begyndelsen af juni. Felttoget mod vest, der var blevet åbnet den 10. maj, havde ført til Frankrigs kapitulation sidst i juni.

Denne udvikling betød, at Abwehr kunne lade de sikkerhedsmæssige synspunkter, som man tidligere havde anlagt, vige for en mere politisk præget opfattelse af problemet om etableringen af en brevkontrol i København.

Den 12 juli 1940 kunne gen.dir. offentliggøre en nærmere vejledning til publikum vedrørende brevcensuren. (34).

Udlandspostkontrollen 1940 - 1944

Dagen efter at gen.dir. havde offentliggjort bestemmelserne vedrørende censuren, fik Post- og Telegrafmuseet, der dengang havde lokaler i Centralpostbygningen, Tietgensgade 37, besked om at rømme nogle af sine lokaler til brug for udlandspostkontrollen, som censurkontoret officielt hed. Også Postskolens lokaler synes at være inddraget til censuren.(35).

Mandag den 15. juli 1940 kunne Udlandspostkontrollen endelig begynde sin virksomhed i København.

Bestemmelser og organisation.

Udlandspostkontrollen censurerede brevforsendelser mellem Danmark og Norge, Sverige, Finland og de baltiske stater.

Selv om kontrollen udadtil fremtrådte som en dansk organisation og i begyndelsen kun anvendte dansksprogede stempler og banderoler, foregik den reelt set efter tyske retningslinier.(36).

Censurbestemmelserne var stort set en bearbejdelse af det tyske Erlass (forordning) af 2. april 1940, idet gen.dir. dog omskrev dettes forbud mod anvendelse af hebræiske skrifttegn til en bestemmelse om, hvilken skrift der måtte anvendes (latinsk, gotisk, russisk og græsk). Andre tyske forbud blev formuleret som et: "Man bør" o. lign. De tyske regler for indlevering af udenrigsforsendelser (forevisning af legitimation m.m.) blev ikke optaget i bekendtgørelsen, ligesom det heller ikke blev omtalt, hvilke straffe man kunne idømmes, hvis reglerne ikke blev overholdt.

Generaldirektoratets vejledning, der var blevet offentliggjort i pressen d. 13 juli, svarer i det store og hele til den form,reglerne har i de af gen.dir. i januar 1941 og november 1944 udsendte "Særlige Bestemmelser vedrørende Forsendelser til og fra Udlandet". Bekendtgørelsen i juli havde beroligende nævnt, at indenlandsposten ikke var underkastet censur. Denne oplysning blev tilpasset situationen, som den forelå i januar 41, og ændret til, at bestemmelserne også gjaldt for forsendelser til Færøerne og Grønland, som iøvrigt blev censurerede i Tyskland.

Censurreglerne fastslog som hovedprincip, at forsendelser til udlandet ikke måtte indeholde meddelelser eller udtalelser om militære, politiske og økonomiske forhold, som kunne skade danske eller tyske interesser.

Af censurmæssige grunde måtte der ikke sendes opklæbede fotos, blindskrift, skakopgaver, kryds- og tværsopgaver, gåder, ejheller benyttes kunstsprog som esperanto, hemmelige sprog eller usynlig skrift. Korte breve (de tyske bestemmelser forbød breve på over fire ark i A 4 format) og anvendelse af skrivemaskine blev anbefalet.

Håndskrevne breve skulle være tydeligt skrevet. Forede kuverter og rudekuverter burde ikke anvendes.

Tryksager, forretningspapirer og vareprøver måtte kun forsendes i forretningsøjemed. Aviser og tidsskrifter skulle sendes fra udgiveren.

Forsendelserne skulle udvendigt være forsynet med fuldstændigt navn og adresse. Hvis bestemmelserne ikke blev overholdt, kunne man forvente, at de blev holdt tilbage af kontrollen.

For forsendelser af nye og antikvariske bøger fandtes særlige regler.

Derimod blev det ikke nævnt, at udenlandske diplomatiske repræsentationers post ikke var underkastet censur.(37).

Postkontrollen hørte efterretningsmæssigt under det københavnske Abwehrstelles afd. III N. (38). Herfra gik trådene videre til de øvrige tyske censurkontorer og til Abwehr i Berlin.

Kontrollens danske personale sorterede administrativt under Post- og Telegrafvæsenet.(39).

Kontrolstedets opbygning kendes ikke i detaljer, men man må antagelig kunne gå ud fra, at dets organisation har svaret til den tyske brevcensurs, selvom det på grund af kontorets blandede karakter har haft visse specielle træk, der næppe genfindes i andre tyske censurkontorer. Omvendt har disse haft afdelinger, som der næppe har været megen brug for her i landet,fx censur af feltpostbreve til udlandet, af krigsfangeforsendelser m.m.

I Berlin fandtes der efter arbejdsplanen følgende grupper (40):

1. Sorteringsafdelingen: Modtagelse og sortering af posten i forretningsbreve, alm. breve osv. Behandling af rek. breve. Lukning af de åbnede breve og tilbageføring til postvæsenet. (Åbningen af de danske breve er behandlet under afsnittet: banderoler, hvortil der henvises).
2. Privatpostafd.
3. Forretningspostafd.

....

6. Afd. for kemisk undersøgelse.
7. Centralkartoteket: Berliner-kartoteket kan have dækket samtlige tyske kontrolsteder.
8. Vurderingskontoret

.....

Vi ved ikke hvor mange forsendelser en censor skulle kontrollere pr.dag - muligvis 100 - 120 breve. (41).

Påtegninger.

På de censurerede breve forekommer der forskellige håndskrevne censurbemærkninger.

Foroven tv. venstre findes som regel et stort bogstav (A - C), der muligvis henviser til den afdeling (eller den læsegruppe), der har behandlet brevet. Efter dette følger et tal (1 - 15), der måske refererer til en læsegruppe eller er censorens nummer. Derefter følger et trecifret tal (ool - 197);undertiden efterfulgt af et lille bogstav (a). Fra november 1942 begynder det første, store bogstav at mangle.

I nederste venstre hjørne, og midt på forneden, eller i nederste venstre hjørne findes signaturer eller tegn, der ikke umiddelbart lader sig forklare. De kan muligvis henvise til sagsbehandlere, der har efterbehandlet forsendelsen.(42).

Stempler m.m.

I april 1940 havde gen.dir. som tidl. nævnt (se s. 13) ment, at den kommende kontrol skulle foretages stikprøvevis. Brevmaterialet fra censurens 3 - 4 første måneder viser imidlertid, at alle breve (undtagen de der allerede var blevet censureret af anden tysk censur) blev åbnet. Omkring september s.å. begynder man at lade breve passere uåbnede.

I november 1940 kan den tyske indflydelse spores på stempelmaterialet, idet censuren nu begynder at anvende et stempel med teksten: "Ak" på uåbnede forsendelser. "Ak" står antagelig for "Auslandsbriefprüfstelle Kopenhagen".

På nuværende tidspunkt er det ikke muligt at sige noget om, hvilken indflydelse den politiske udvikling i perioden 1940- 44 har haft på censuren i København. I enkelte perioder, således i maj 1941, i 1942, og især i vinteren 1943 - 44 forekommer der forsendelser med passérstemplet "Ak" på forsiden. Trods dette har brevene været åbnet. Ved lukningen er der anvendt en neutral, brun banderole. Det er ikke muligt at tolke disse forsendelser tilfredsstillende på nuværende tidspunkt. (Se endvidere s.30 og 39).

Undertiden blev kuverterne og antagelig også brevene undersøgt med kemisk censur. Dertil anvendtes en særlig væske, der med en pensel (?) blev strøget diagonalt hen over kuvertens for- og bagside. Denne censur blev foretaget stikprøvevis. (43).

De efterretningsmæssige opgaver.

Det har næppe været nødvendigt at give særlige instrukser vedrørende behandlingen af posten. Reglerne fandtes i bekendtgørelsen. Indeholdt en forsendelse noget, der stred mod denne, blev den givet videre til vurderingskontoret, der foretog den videre undersøgelse.(44).

Overtrædelser af mindre alvorlig karakter, fx manglende afsenderadresse, vedlagte tryksager eller brug af esperanto, blev der taget lempeligt på. Forsendelserne blev enten forsinket, returneret eller det forbudte indhold blev fjernet,før brevet gik videre (se s. 34)

Indeholdt brevene en mindre uønsket bemærkning blev den formentlig sværtet over, eller de blev beslaglagte og destruerede.

En del af censurens arbejde bestod i at afskrive og oversætte "gode steder" især

af tyskvenlig karakter, til brug for de stemningsrapporter, som censurkontorerne udarbejdede og rundsendte til hverandre.

Vurderingskontoret i København havde en liste over personer, hvis post man var særligt interesseret i. På den fandtes både mistænkelige (vel = vestmagtorienterede) personer og folk med tyske sympatier. Trafikminister Gunnar Larsen, der, før han blev minister, havde været direktør for F.L.Smith koncernen, stod på listen, indtil Abwehr gav besked om at slette ham. (45).

Man fulgte selvfølgelig nøje de politiske partiers forbindelser med udlandet. I begyndelsen af 1943 opsnappedes gennem postkontrollen ("durch Postüberwachung") en forsendelse fra Dansk Samling med valgpropaganda. Det var meningen, at den skulle have været sendt videre fra Sverige til Christmas Møller i London.

En del af de sager, der blevet taget op til behandling, angik nazister, der i deres breve havde været for åbentmundede.

På grundlag af vurderingskontorets undersøgelser gik sagerne til Abwehrstelle i København, hvorfra oplysningerne gik videre til andre tyske instanser, fx den lige omtalte forsendelse fra Dansk Samling, der gik til dr. Best. Andre sager gik videre til statsadvokaten for særlige anliggender, der afgjorde, om der skulle rejses tiltale mod afsenderen.

I perioden 9. april 40 til 1. april 41 behandledes 21 censursager ved Københavns byret. Desværre ved vi ikke på hvilket grundlag anklagerne blev rejst. (46).

Mistænkelige breve, u n d e r s ø g t i T y s k l a n d, vedrørende danske borgere gik til videre efterforskning i København. Således rettede Abwehrstelle her i anledning af en forsendelse fra Holland til M. Munch, Øster Alle 5, København, en henvendelse til statsadvokaten for særlige anliggender. Adressaten var den dav. udenrigsminister P. Munch. (47).

Udlandspostkontrollens danske personale.

Ved siden af Udlandspostkontrollens tyske chef havde censuren en dansk chef, der optrådte udadtil. Endvidere blev alle forsendelser, der indeholdt valuta afgivet til ham. Muligvis har denne "valutaafdeling" også kontrolleret rek. forsendelserne, der fra 1942 optræder med et særligt censurstempel (se s. 30).

Iøvrigt fandt der på dette område et samarbejde sted med censurkontorerne i Tyskland, der rapporterede til København om ulovlige valutaforsendelser fra Danmark, som var blevet standset der. (48)

Postinspektør J. Petri Jensen var chef for den danske afdeling. Han var sønderjyde og havde deltaget i den 1. verdenskrig som tysk officer og var blevet højt dekoreret. Han var kendt som en ualmindelig dygtig forhandler. Dette i forbindelse med hans tidligere militære charge garanterede, at de danske interesser blev varetaget på betryggende måde. Tyskerne var nødt til at betragte ham som "ligemand" og ikke som en "elendig civilist", et forhold der betød noget i de kredse. (49)

Det danske personale, der var i mindretal i censuren, blev trukket tilbage, da Sicherheitsdienst overtog den i august 1944. (50).

Forsendelsestiden.

Efter at censuren var blevet oprettet i København, blev den lange forsendelsestid for breve fra Sverige til Danmark (se note 32) nedbragt til 2 - 3 dage for expresbreve, og 3 - 4 dage for andre breve. Efter at censuren var flyttet til Sønderborg i okt. 1944, blev forsendelsestiden væsentligt forlænget (se s. 25)(51).

Andre opgaver.

Hastende dokumenter vedrørende export og import (specielt defineret som konossementer, fakturaer og lign.) kunne indleveres direkte til censuren, Tietgensgade 37. Disse forsendelser, som tyskerne også havde stor interesse i at fremme, fik fortrinsbehandling i censuren. De skulle indleveres åbne.

De kunne også indsendes direkte til censuren. (52).

Ved bekendtgørelse nr. 266 af 20 juni 1941 blev det forbudt rejsende til og fra udlandet at medføre breve til viderebefordring for andre. Kontrollen med de legalt ud- og indførte dokumenter blev i 1942 overdraget Udlandspostkontrollen. (Se nærmere side 47)(53).

Ved siden af brevpostkontrollen fandtes en særlig tryksags- og pakkepostkontrol. Tryksagskontrollen udførtes af Udenrigsministeriets Pressebureau og omtales nærmere side 42 ff.).

P a k k e p o s t k o n t r o l l e n blev etableret den 19 august 1940 i omkarteringspostkontorets lokaler. Reglerne for postvæsenets kontrol med pakker er meget omfattende og findes aftrykt i "Særlige Bestemmelser for Postforbindelsen til og fra Udlandet" (1941 og 1944). Da de skønnes at være af mindre interesse for samlere af censurstempler, henvises de interesserede direkte til de nævnte kilder. (54).

Sønderborgcensuren

I februar 1944 rettede SS et slag mod Wehrmachts Abwehrorganisation. Flere af dens ledende folk blev arresteret. Abwehrs afdelinger I og II blev i maj 1944 indlemmet i Reichsicherheitshauptamt (RSHA) som afd. MIL, mens der blev truffet en særordning for afd. III, kontraspionagen, hvorunder brevcensuren sorterede. Efter kupforsøget mod Hitler i juli 1944 blev også afd. III opslugt af RSHA.

I Danmark blev denne udvikling afsluttet senest d. 26. august. Sicherheitsdienst overtog Udlandspostkontrollen. Abwehrs afd. III N i København overgik til sikkerhedstjenesten som SD afdeling IV / III N med major Meyer - Piton som chef.(55). I forbindelse hermed blev det danske personale i censuren trukket tilbage. (Se s. 22).

I oktober 1944 flyttede brevcensuren til Hertug Hansgade 8 i Sønderborg som Auslandsbriefprüfstelle (Sonderburg). Samtidig blev der i lighed med hvad det var tilfældet i Tyskland, taget et nyt stempel med teksten: "Zensurstelle / Geprüft" (og indexbogstav k) i brug. Derimod fortsatte man med at anvende den tidligere danske banderole (indtil dec. 1944) afvekslende med neutrale klæbestrimler. Først i april 1945 dukker en tysksproget banderole op. (56) (se endv. s. 40).

Vi ved ikke hvorfor censuren flyttede til Sønderborg. Postinspektør Thonboe nævner, at det skete fordi "tyskerne ønskede at være nærmere ved hjemlandet". Muligvis er flytningen sket som led i en almindelig udflytning. Det illegale INFORMATION omtalte ved flere lejligheder tyske bevægelser ud af byen. Bl.a. flyttede den tyske arbejdsanvisning til Åbenrå. Man mente dengang, at udflytningen skete, fordi tyskerne frygtede et nyt Paris i tilfælde af en allieret landgang i Danmark. (57).

Sønderborgcensurens arbejdsområde var censur af brevposten fra Danmark til Norge og Sverige, og fra Sverige til Danmark. (Brevposten fra Norge indgik almindeligvis censureret).(58). Der skete ingen væsentlige ændringer i de bestående bestemmelser for korrespondance med udlandet.

Samtidig med udflytningen blev delingen af arbejdsopgaverne mere markant. Pakke- og avispostkontrollen (dvs. tryksagskontrollen) forblev i København, men anvendte et med Sønderborgcensuren identisk censurstempel. København blev et filialkontor, Auslandsbriefprüfstelle, Nebenstelle Kopenhagen,med lokaler i toldpostkontoret, Bernstorffsgade 32, st., København V. (59)

Den direkte indlevering af hastende forretningsbreve, der som nævnt side 22 kun måtte indeholde konossementer, fakturaer og lign. skulle nu ske til Vesterbro postkontor, hvorfra de gik videre til den tyske kontrol. De kunne også indsendes

direkte til Bernstorffsgade 35.

Forsendelserne skulle som hidtil afleveres åbne.(60). Forf. kender ingen forsendelser af denne type fra denne periode. Det kan derfor ikke siges, hvordan de er blevet censureret og lukket. Om lignende forsendelser fra Sverige til Danmark har kunnet udskilles af postvæsenet til censur i København, anser forf. for tvivlsomt.

I udgaven af "Særlige Bestemmelser...." fra november 1944 findes ret detaljerede regler for udleveringen af brevforsendelser fra udlandet. Alle postkontorer skulle indsende eventuelt forekommende ucensurerede udlandsbreve til postkontoret i Sønderborg, der videregav dem til den tyske censur.(61).

Chancen for at sådanne forsendelser, postbesørget på normal vis, kunne forekomme i større mængde må anses for ringe. Bestemmelsen tager derfor snarere sigte på at opfange breve, der var ført illegalt fra Sverige til Danmark og blevet"plantet", fx i omkarteringspostkontoret i København.

Foruden det ovf. omtalte censurstempel videreanvendte Sønderborgcensuren et i København tidligere anvendt "Ak" stempel og et tidl. benyttet forsinkelsesstempel. (Se s. 34). Forf. mener, at disse stempler af metodiske og andre grunde må henføres til Sønderborgcensuren, da de iflg. deres karakter er blevet anvendt af brevcensuren.

De kendte skriftlige kilder giver ingen holdepunkter for at formode, at der også fandtes en brevcensur i København efter oktober 1944. Censuren af de hastende forretningsbreve, der er omtalt ovf., kan næppe kaldes brevcensur, da den pr. definition er begrænset til den omtalte type forsendelser.

Denne opfattelse bekræftes entydigt af det brevmateriale, der kan give oplysning om forsendelsestiderne. I febr. var et brev fra Göteborg til København syv dage undervejs og et brev fra Linhamn til Dragør 12 dage undervejs. I april md. var breve fra København til Malmø 12-13 dage undervejs.

Den lange befordringstid passer med de oplysninger, der findes om de kaotiske befordringsforhold, der fandtes vest for Korsør på denne tid, og kræver ikke opfindelse af en speciel forklaring eller en brevcensur i København.(62).

Udlandskontrollen 1945 f.

Det er usikkert om bestemmelsen i bekendtgørelsen fra 23. april. 1940 vedrørende brevcensur (se s. 14) blev ophævet ved befrielsen. I praksis bortfaldt den dog i de følgende dage, men blev genindført efter allieret krav den 13. maj 1945.(63).

Brev- og telegramkontrollen blev sammenlagt i en censur, der var underlagt Generaldirektoratet for Post- og Telegrafvæsenet. Kontrollens officielle betegnelse var Udlandspostkontrollen for Post, Telegraf og Telefon. Censuren havde kontorer i "Vesterport", København V., og blev ledet af postinspektør A. Kromann.

Censurreglerne synes stort set at have svaret til de regler, der var blevet anvendt under krigen. (Se s. 18 f.)

Genindførelsen af censuren i maj 1945 vakte en del irritation i såvel Danmark som Sverige. Der var tale om en fuldstændig censur med deraf følgende forsinkelser af posten. Den 30.juni 1945 protesterede det svenske postvæsens generaldirektør, Anders Orne, i "Göteborg Handels- och Sjöfartstidning" mod den langsomme postforbindelse mellem Sverige på den ene side og Norge og Danmark på den anden side. Årsagen hertil, mente han, lå i den skrappe censur. Også herhjemme var der kritiske røster fremme i pressen.(64).

Som følge deraf udsendte udenrigsministeriet sidst i juli en officiel forklaring (65), hvori det hed, at den strenge censur skyldtes allierede ønsker om at bekæmpe fjendtlige interessers misbrug af kommunikationsmidlerne. Fuldstændig censur var nødvendig for at hindre, at der blev indgået kontrakter eller overført valuta -- eller som Christmas Møller udtrykte det i en tale på Møn: for at hindre krigsforbryderes kapitalflugt. (66)

Samtidig med udsendelsen af den officielle forklaring kunne Udenrigsministeriet bebude en mindre lettelse for forretningslivet. Et begrænset antal firmaer ville nu få mulighed for at sende transaktionelle meddelelser til visse neutrale lande som fx Sverige, samt til Finland, Norge, Belgien, Frankrig, Storbritanien, USA og USSR, såfremt modtagerne ikke stod på den allierede "Statutory List".(66a)

Censuren til neutrale og allierede lande blev ophævet 2. oktober 1945 (67) men bibeholdt over for de tidligere aksestater, Japan, Tyskland, Ungarn og Østrig. Der var imidlertid ingen postforbindelse med disse lande på dette tidspunkt. Forbindelsen til Ungarn blev først genåbnet den 2o. oktober 1945, til Østrig den 12. januar 1946, til Tyskland den 4. april s.å., og til Japan i januar 1947. (68).

Restriktionerne for posten til disse lande forsvandt gradvist i løbet at et par år. Udlandskontrollen blev overflødig. Antagelig er den blevet ophævet engang i 1947

og dens arbejde overladt til de allierede censurkontorer i Tyskland og Japan. Det senest kendte brev med dansk censur er poststemplet den 3. juli 1947

Ved siden af postvæsenets censur eksisterede der her i landet en særlig kontrol med posten til og fra de tyske flygtninge o.a. Disse censurer er behandlet i særlige afsnit, hvortil der henvises.

Konklusion.

Den første forhandling om oprettelsen af en postkontrol i København fandt sted den 19. april 1940. Den foregik direkte mellem tyske befuldmægtigede og Generaldirektoratet for Post- og Telegrafvæsenet. Efter udenrigsministerens ønske blev udenrigsministeriet inddraget.

Den i protokollen af 19. april 1940 skitserede ordning svarede ikke helt til OKWs (Abwehrs) interesser på daværende tidspunkt. Løsningen blev udskudt indtil kampene i Norge og Frankrig var afsluttet og blev først gennemført den 15. juli.

Muligvis havde protokollen af 19. april skabt lidt for store forventninger i gen. dir. med hensyn til den danske indflydelse. Havde tyskerne lovet noget, så gav de, som de havde for vane, mindre.

Censurens danske personale var i mindretal. Den danske chef repræsenterede censuren udadtil og varetog iøvrigt spørgsmål vedrørende valutaforsendelser, hvor specielle danske interesser var involveret.

Efterretningsmæssigt set var censuren i København en tysk censur. Den danske regerings beslutning den 9. april, at ordne forholdene "under hensyn til den stedfundne besættelse" sikrede foreløbigt tyskerne den nødvendige indflydelse uden al for synlig indsats af egne kræfter. Fra vurderingskontoret gik trådene til Abwehrstelle i København og derfra videre til andre tyske instanser og til statsadvokaten for særlige anliggender, som rejste de sager, postkontrollen gav anledning til.

August 1943 betød et vendepunkt i forholdet mellem Danmark og Tyskland. Det tyske sikkerhedspoliti kom nu for alvor til Danmark og fik exekutive beføjelser.

Også SS' øgede indflydelse på statsapparatet i Tyskland fik virkninger her i landet. Da SS i sommeren 1944 opslugte Abwehr faldt grundlaget for den hidtidige ordning af postcensuren bort. Postkontrollen overgik til Sicherheitsdienst, og fra og med oktober 1944 fremtrådte den også udadtil som det, den hele tiden havde været, en tysk censur.

Forløbere 1940

Censur i Tyskland. o9 o4 40 - 14 o7 40.
Forsendelser mellem Finland, Norge, Sverige og Danmark og omvendt.

fig. 8a

fig.7.

fig. 8b.

(NB. Geprüft måles forneden).

Censurstempler. B e r l i n.

TY o1 Oberkommando der Wehrmacht / rigsørn / + Briefstempel geprüft + / (m. ~ th. under ørnens vinge). o4 40 - o5 40

Diam: 27.5 mm. Rødt. (Riemer B 2) (fig. 7).

H a m b u r g.

TY o2 Geprüft / x rigsørn x / Oberkommando der Wehrmacht. (Diam: 34 mm)

a Geprüft: 14 mm. (Riemer F 1a)

b Geprüft: 12 mm. Rødt. (fig 8a) (Riemer F 1b) o4 40 - o5 40

c Geprüft: 9,5 mm. Rødt. (fig.8b) (Riemer F 1c) o5 40 - o7 40

ANM: Der kendes to breve fra DK til USA med dagstp: ODENSE & NYBORG henhv. 12 o4 & 15 o4 40. Ingen af dem viser spor af tysk censur.
Til Danmark kendes breve fra Finland o7 o4 4o m e d censur og o9 o4 40 u d e n censur.
Overgangen fra censur i Tyskland til censur i København: Der kendes brev med afg.stp. KØBENHAVN 14 o7 40 censureret i Tyskland.
Tidligst kendte brev med København censur er afg.stp: KÄVLINGE 15 o7 40.

Der kendes enkelte forsendelser fra Sverige til Danmark efter 15 o7 40, som er blevet censurerede i Berlin fx afg.stp KÄVLINGE o2 IX 40. Der er formentlig tale om fejlsortering.

fig.9

fig.10

fig.11

Banderoler. B e r l i n.

TY B o1 Geprüft & segl: Oberkommando der Wehrmacht / rigsørn / --- o4 40 - o5 40

Format: 140 x 40 mm. (fig. 9) (Riemer B 51)

TY B o2 Geöffnet & segl: Oberkommando der Wehrmacht / rigsørn / o6 40

Br: 30 mm. (fig. 10) (Riemer B 54) .

H a m b u r g.

TY B o3 samme som type TY B o1. (fig.9) (Riemer F 50) o4 40 - o5 40

TY B o4 Geöffnet & segl: Oberkommando der Wehrmacht / rigsørn / ..f.. o4 40 - o7 40

Br: 30 mm. (fig. 11) (Riemer F 51).

U k e n d t a n v e n d e l s e s s t e d.

TY B o5 Neutral, brun klæbestrimmel. (39 mm br) o4 40

BEM TY o2 a Stemplet er endnu ikke set på breve mellem de nordiske lande og Danmark.

TY B o1 Papir: gråligt. Brevene er åbnet bagpå forneden eller i siden. Banderolens ender kan forekomme bøjet frem på brevets forside.

TY B o3 Brevene er som oftest åbnet bagpå forneden.

TY B o4 Papiret: hvidt, creme (begge: glat), samt brunt (porøst). Brevene er åbnet bagpå(i højre side). Banderolens ender er bøjet frem på brevets forside. Banderolen er anvendt i forbindelse med stp.: TY o2 b & c.

TY B o5 på et brev fra Finland o7 o4 40 til Danmark. Der er intet censurstempel på kuverten.

Brevcensuren. Censurstempler 15 o7 40 - o4 o5 45.

Forsendelser mellem Danmark - De baltiske stater, Finland, Norge, Sverige og omvendt.

fig.12

fig.13

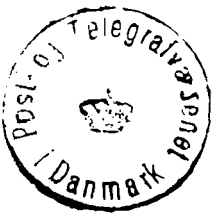

fig.14

fig.15

fig.16.

C o1	Post- og Telegrafvæsenet / (krone) / i Danmark Diam: 25 mm. Kronen 8 mm br. Rødt. (fig. 12)	15 o7 40 -	o2 43
C o2	samme. (Diam: 26 mm. Kronen 10 mm br. Rødt)(fig. 13)	12 42 -	o9 44
C o3	samme. (Diam: 26 mm. Kronen 6 mm br. Rødt)		
a	rk (i Danmark) m. parallelle lodr. streger (fig. 14)	o2 43 -	o7 44
b	rk (i Danmark) lodr. streger er ikke paral.(fig. 15)	o3 43 -	o9 44
c	fv (i Telegrafvæsenet) står tæt sammen. Afstanden mellem "v" og "æ" ca 1 mm. "v" hælder nærmest mod "f" (fig. 16).	11 43 -	o1 44
C o4	Zensurstelle / k rigsørn k / Geprüft (fig. 17)	10 44 -	o4 45
a	Diam: 27 mm. Rødt, blåt. Anvendt i Sønderborg på brevforsendelser.		
b	samme. Rødt. Anvendt i Kbh. på tryksagsforsendelser.		
C o5	Ak (=Passérstp type P o3. Diam: 21 mm. Sort)	o5 41	

ANM Vedrørende lokalisering af censurkontorerne og overgangen fra tysk-dansk til ren tysk censur: se indledningen

Censuren af forsendelser mellem Danmark og de baltiske stater.
Iflg. bestemmelserne skulle posten fra Danmark til de baltiske stater censu-

reres i København. Denne censur ophørte senest 21 o6 41. Der kendes ingen forsendelser i retningen DK- Balticum.

Forsendelser fra de baltiske stater til DK indgik via Tyskland. De kendte forsendelser er enten med tysk passérstempel (Aa, som blev anvendt i Königsberg) og dansk censur eller med Königsberg-censur og dansk passérstempel. Efter den tyske besættelse af de baltiske stater i 1941 blev al post herfra til DK censureret i Tyskland.

BEM C o1 Trods den lange anvendelsesperiode er der ikke konstateret markante forskelle i dette stempel. Det blev anvendt i forbindelse med B o1 og B o2.

Om dets anvendelse som passérstempel se side 32.

Der kendes et par enkeltstående tilfælde af sen anvendelse på filatelistpost. STOCKHOLM o3 o3 44 (anv. i forbindelse med UM o2 og o5) samt KØBENHAVN V. 11 o5 44 (FDC).

C o2 kendes kun anvendt på rek. breve fra Sverige og Finland. Stemplet forekommer relativt hyppigt som passérstempel på svenske FDCs. Der kendes kun få brugsbreve.
Rek. posten synes behandlet i en særlig afdeling i censuren, idet påtegningerne på kuverter med dette stempel afviger væsentligt fra de påtegninger, der kendes anvendt i forbindelse med C o1 og C o3

C o3 blev anvendt i forbindelse med B o2, samt neutral banderole B o3 (39 mm) KØBENHAVN 26 03 44.

C o4 Om stemplets lokalisering og anvendelse: se indledningen.

K.K. Wolter gengiver et stempel af denne type, men med "Z" i gotisk skrift. Et sådant stempel kendes ikke fra brevmaterialet. Muligvis har tegneren forvekslet seglet på banderole B o4 med stemplet.

C o4 a forekommer i forbindelse med banderolerne B o2, B o3 og B o4. se banderoler.

C o4 b forekommer anvendt på tryksager i forbindelse med Udenrigsministeriets Pressebureau og må derfor henføres til Auslandsbriefprüfstelle, Nebenstelle, Kopenhagen.

C o5 er egentlig et passérstempel. Se disse vedrørende typer,

Det findes anvendt i maj og dec.41, i 1942, samt i perioden dec.43 - mar. 44 med neutrale banderoler (klæbestrimler)
Stemplet er som regel anbragt på kuverternes forside. I enkelte tilfælde er banderolerne blevet afstemplet med det (tilfældighed ?).
Denne anvendelse kan ikke forklares tilfredsstillende på nuværende tidspunkt.

fig.17

Brevcensur II. Censurstempler. 13 o5 45 -

Forsendelser mellem Danmark og udlandet indtil o2 10 45. Derefter kun på forsendelser til de tidligere aksemagter.

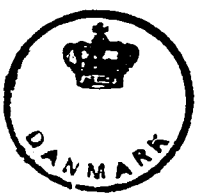

fig. 18

fig. 19

C o6	(krone) / DANMARK (Diam: 24 mm. Violet) (fig. 18)	o5 45 -	o6 45
C o7	(krone) / (nummer) / DANMARK (Diam: 24 mm. Violet (fig.19).	o5 45 -	o7 47

ANM Vedrørende censurens beliggenhed, genindførelse osv: se indledningen side 25.

Anden efterkrigscensur: tysk flygtningepost, danske interneringslejre osv. se de respektive kapitler.

Dansk censur i Tysland efter 1945: se side 85.

BEM C o6 kendes på en forsendelse afg.stp: 15 o5 45.
Stemplet forekommer som regel i forbindelse med et nummer og/eller initialer tilføjet i ms. Der kendes numre fra 30 (?) til 246.
Stempelaftryk på forsendelsernes for- og bagside. Stemplet er anvendt i forbindelse med neutral brun banderole af type B o3.

C o7 kendes på forsendelse afg.stp: 17 o5 45.
Kendes med numre fra 2o4 til 7o8.

Dobbeltcensurerede forsendelser med dette stempel forekommer.

Stemplet er anvendt i forbindelse med banderoler type B o5 & o6.

Passérstempler 1940 - 1945

De første egentlige passérstempler med teksten "Ak" (= Auslandsbriefprüfstelle Kopenhagen) blev taget i brug af Udlandspostkontrollen i efteråret 1940 og blev benyttet til hen mod krigens slutning.

De blev anvendt på forsendelser fra de skandinaviske lande, som gik gennem censuren uden at blive åbnet.

Post fra Norge blev censureret dér før afsendelsen. Den blev ikke gencensureret i Danmark, men blev kontrastemplet med et passérstempel af Ak-typen eller et censurstempel (= P 10 og P 12). Denne praksis ophørte dog i 1943.

Ak-stemplerne findes endvidere på forsendelser fra Finland og Sverige, samt på enkelte breve fra andre lande. Fælles for de sidstnævnte er, at de i forvejen havde passeret en tysk censur. Desuden forekommer Ak-stemplerne på legationspost (diplomatisk post), der iflg. den i 1940 fastlagte praksis ikke blev censureret (jfr. s. 19) Ak-stemplerne findes endelig på enkelte (skandinaviske) forsendelser, der er blevet åbnet og derefter lukket med en neutral, brun banderole (39 mm br) (se s. 20 og 39).

Ak-stemplerne var fremstillet af gummi, og aftrykkene inden for samme type viser ofte store forskelle. Man må regne med, at nogle af disse forskelle kan skyldes, at der er fremstillet flere stempler af samme type, og at de har været i brug samtidig.

Varianterne er vanskelige at skelne fra hinanden på grund af materialets karakter. Tilsyneladende varianter kan skyldes en række tilfældige omstændigheder i forbindelse med afstemplingen fx føringen af stemplet, stempelpudens beskaffenhed, den anvendte sværte, tilfældige partikler, der har sat sig fast i stemplet, slid, papirets sugeevne m.m.

Katalogiseringen tager derfor kun hensyn til de af forf. kendte hovedtyper, der kan konstateres uden brug af andre hjælpemidler end en god målestok.

Den anvendte kronologi bygger på materiale i forf. samlinger.

Ved siden af Ak-stemplerne anvendtes også censurstemplerne (se disse) som passérstempler, især på post fra Norge. De er katalogiseret i gruppen P 10 ff.med en henvisning til stemplernes numre som censurstempler. (C - nr.) (jfr ovf.)

fig.20

fig.21

fig.22

fig.23

P o1	Ak	diam: 21 mm. (fig. 20)	11 40 -	o9 42
P o2	Ak	diam: 22 - 23 mm (fig. 21)	12 41 -	o1 43
P o3	Ak	diam: 22½ - 23 mm. k samm højde som A. (fig. 22)	o5 42 -	12 44
P o4	Ak	diam: 23½- 24 mm. (fig. 23)	o3 43 -	o3 45

P 10 = C o1 som passérstempel.

a	på trk. (og forretningspapirer ?) uden censorbem. i ms.	o1 41 -	10 41
b	på forsendelser fra Norge m. norsk censur	o7 40 -	o2 43
c	" " " andre lande m.tysk censur	11 40 -	o1 41
d	" " " ikke-skandinaviske lande uden tysk censur.	o9 40 -	10 40
e	på forsendelser returneret uåbnede af Udlpktr.	11 42	

P 11	= C o2 passérstp.på rek. FDCs fra Sverige (og Finland ?)	o7 43 -	o9 43
P 12	= C o3 b passérstp.på forsendelser fra Norge	o3 43 -	o6 43
P 13	= C o4 a passérstp.	10 44 -	o1 45

ANM. Stemplerne forekommer som regel i sortblå eller sort. Enkelte violette og røde aftryk kendes.

Et par af typerne (P o3 og P o4) blev anvendt efter at brevcensuren var flyttet til Sønderborg (jfr s. 24). Man kan ikke udelukke, at tryksagskontrollen i Kbh også har benyttet et Ak-stp. Forf. kender en enkelt tryksagsfrankeret særkuvert (filatelistisk) med P o5 (afg.stp MALMØ 21 o2 45. Det er umuligt at afgøre om den har passeret kontrollen i København eller i Sønderborg. P o5 kendes også anvendt på regulære brevforsendelser.

BEM P o1 - o4 Senest bemærkede brug på fors. fra Norge: august 1943

P o1 - o4 anvendt i forbindelse med neutral brun banderole:se side 20,30 og 39.

P o1 første kendte aftryk på brev fra Helsinki o4 11 40

P o4 senest bemærkede anvendelse, tryksagsfors fra MALMØ afg.stp 21 o2 45.

P 11 er relativ alm. på rek.svenske FDCs

P 12 Senest bemærkede anvendelse på fors. fra Norge: afg.stp 17 o6 43.

Typer: Carl Jørgensens type C 4 = P o1 (og P o2 ?),
Carl Jørgensens type C 5 = P o3
Carl Jørgensens type C 6 = P o4 Bemærk: Fig. 24 udgår.

NB. Diametermålet på 22-23 mm angiver, at stemplet forekommer i aftryk, der ligger mellem disse tal.

Forsinkelsesstempler, Kontorstempler

Iflg. censurbestemmelserne skulle afsenderens navn, fornavn og fuldstændige adresse være angivet udvendigt på alle forsendelser. Manglede dette, blev de forsinket af censuren. Jfr. s.20.

FS o1 Forsinket på Grund af / manglende Afsenderangivelse o8 40 - 10 41

2 linier: 33 & 42 mm l. St. højde 7 mm. Skrift: kursiv. Anvendt i to perioder. Karmin, violet. o4 45

Forsinkelsesperioden kendes ikke. (fig 25).

Forsinket paa Grund af
manglende Afsenderangivelse

fig.25

Kontorstemplerne findes anvendt som afsenderangivelse på formularer og meddelelser.

K o1 Udlandspostkontrollen/ København 11 40

2 linier: 53 & 20 mm l. St højde: 11½ mm

K o2 U d l a n d s k o n t r o l l e n / for Post, Telegraf og Telefon 12 46

2 linier: begge 53 mm l. St højde 9 mm. (fig. 26).

BEM K o1 set i forbindelse med håndskreven bemærkning på kuverten:"Udførselsforbud" og R o1.

K o2 set i forbindelse med Medd. o5

Udlandskontrollen
for Post, Telegraf og Telefon.

fig.26

Returstempler

Under 2. verdenskrig var en række varer belagt med im- eller exportforbud, og der krævedes tilladelse fra Direktoratet for Vareforsyning til ind- eller udførsel af disse. Drejede det sig om dansk eller udenlandsk valuta skulle denne gives af Danmarks Nationalbank. Forbuddet omfattede også brugte og ubrugte frimærker til samlerbrug.(69)

Postvæsenets regler for behandlingen af disse forsendelser findes omtalt i "Særlige Bestemmelser for Postforsendelser til og fra Udlandet". Det hedder heri, at der ved indleveringsskrankerne skulle findes et opslag vedrørende forbuddet mod forsendelse af valuta og værdipapirer til udlandet. Såfremt det formodedes, at forsendelserne indeholdt udførselsforbudte varer, kunne afsenderen i givet tilfælde afkræves en afsendererklæring.(70)

Ved udførsel skulle udførselstilladelse forevises. Postvæsenet påtegnede eller stemplede forsendelsen: "Udførselstilladelse foreligger" og attesterede dette med et kontorstempel og underskrift.

Da mange var uvidende om, hvad der var tilladt og ikke-tilladt, havde Udlandspostkontrollen i København ladet fremstillet forskellige formularer, der blev vedlagt breve, som blev returneret til afsenderen,fordi indholdet var i strid med de gældende bestemmelser. Kuverterne blev endvidere forsynet med et eller flere henvisningsstempler.

Valutakontrollen foregik som tidligere omtalt (se side 21) i samarbejde med de tyske censursteder.

Mindre overtrædelser af exportforbud (og censurbestemmelserne ?) blev,når der ikke forelå andre oplysninger, tilsyneladende betragtet som uagtsomme handlinger, der ikke medførte strafansvar.

Udførselsforbudt Indhold

fig.28

Returstempler.

1. periode 15 o7 40 - o4 o5 45.

R o1 Fra Udlandspostkontrollen / R e t u r A f s e n d e r e n 11 40 - o3 43

2 linier: begge 65½ mm. St.højde: 16 mm. (fig. 27)
violet, rød.

R o2 Udførselsforbudt Indhold 10 41 - o4 42

liniestp: 80 mm l. højde: 9 mm. Violet. (fig. 28)

2. periode 13 o5 45 ff.

R o3 Fra Udlandskontrollen / RETUR AFSENDEREN

2 linier: 59 & 63 mm. St.højde: 12 mm. (fig. 29)

R o4 Fra Udlandskontrollen / retur Afsenderen o5 46 12 46

2 linier: 37½ og 29½ mm. St. højde: (fig. 30)
violet.

R o5 Fra Udlandskontrollen o6 46

liniestp: 37½ mm. St højde: (fig. 31)

R o6 Retur i Henhold til / indlagte Meddelelse o6 45 - 11 46

Rekt.: 71 x 19 mm m. to linier. (fig. 32)

BEM R o1 På rek. brev med indlagt Medd o1.
R o2 kendes i forbindelse med R o1.
R o3 kendes anvendt sammen med R o6.
R o4 set i forbindelse med R o6 og Medd o5.
R o5 synes at være en apteret udgave af R o4. Set i forbindelse med Medd. o6.
R o6 se i forbindelse med R o3 & o4.

Fra Udlandspostkontrollen
Retur Afsenderen

fig.27

Fra Udlandskontrollen
retur Afsenderen

fig.30

Fra Udlandskontrollen

fig.31

Fra Udlandskontrollen
RETUR AFSENDEREN

fig.29

Retur i Henhold til
indlagt Meddelelse

fig.32

Meddelelser fra Censuren.

1.periode 15 o7 40 - o4 o5 45.

Medd o1 Duplikeret meddelelse Tekst se fig. 33) 11 40 -

Arkets størrelse 170 x 85 mm m.delelinie

Medd o2 Trykt formular, der angiver årsagen til returneringen.

Trykbemærkning: Udlpktr.16 (11-40). Format: ca. 80 x 150 mm

Medd o3 Trykt formular vedrørende tilbageholdelse af del af forsendelsens indhold. Tekst: se fig. 34)

Trykbemærkning: Udlpktr.21 (7 - 41 B.7). Format: 85 x 125 mm

2.periode. 13 o5 45 ff.

Medd o4 Formular, der angiver,hvilke tryksager det ikke var tilladt at sende til Tyskland. Tekst: se side 38.

Medd o5 Duplikeret formular. Tekst: se fig. 35). 12 46 -

Format: 41 x 115 mm.
Foran den trykte tekst er i ms tilføjet:" Tomme Kuverter"

Medd o6 Bemærkning i ms. på kuvert. o6 46 -
"Tomme Kuverter kan ikke befordres". (fig.36).

Bem Medd o1 set i forbindelse med R o1

Medd o3 i brev til Norge 1942. Ordet "TRYKSAG" er tilføjet med et stempel.

Medd o5 set i forbindelse med R o4.

Medd o6 er tilføjet på kuvertens bagside sammen med R o6. På forsiden er R o4.

Tomme Kuverter
Kan af censurmæssige Grunde
ikke befordres.
Udlandskontrollen
for Post, Telegraf og Telefon.

fig.35.

Tomme Kuverter
Kan ikke befordres.
fra Udlandskontrollen

fig. 36.

Forsendelsen af dette Brevs Indhold er ikke tilladt uden Tilladelse fra Danmarks Nationalbank.

Udlandspostkontrollen
København.

fig.33

Af denne Forsendelses Indhold er der tilbageholdt:

som det ikke er tilladt at forsende.

Udenlandspostkontrollen,
København

fig.34

Medd o4 "RETUR TIL AFSENDEREN. Det er indtil videre ikke tilladt at forsende til Tyskland Skakopgaver, Kryds- og Tværsopgaver samt andre Opgaver eller Gaader. Oblater, Sedler o.l. (saavel løse som opklæbede). Stenograftegn. Frimærker. Nodepapir (beskrevet og ubeskrevet).
Udlandskontrollen for Post, Telegraf og Telefon. K - B. 26. (70 a)

Banderoler

Den dansk-tyske censur anvendte banderoler af hvidt, gummieret papir med sort, kontinuerligt påtryk, som findes i to typer. Banderolernes bredde og afstanden mellem de forskellige dele af teksten kan variere en smule. Det vides ikke om disse trykvariationer er udtryk for, at der blev fremstillet flere forskellige oplag af samme type, eller om de forekommer inden for en og samme typografiske opsætning.

Limen på banderolerne var oprindelig nærmest klar, men blev i løbet af krigen brungul.

Desuden blev der i perioder anvendt neutrale banderoler i forskellige bredder og farver, samt lige før krigens afslutning en tyskproget banderole trykt på gråligt papir af dårlig kvalitet.

Brevene blev almindeligvis åbnet ved at foretage et indsnit i nederste halvdel af kuverternes bagside. Kuverter, der er blevet åbnet foroven el. forneden eller i siderne, forekommer.

Lukningen skete ved at sætte et stykke banderole over indsnittet. Til og med november 1940 blev banderolens ender oftest bøjet frem over kuverternes forside. Fra december er det almindeligt, at banderolen ikke er længere end kuverten - snarere lidt mindre. Aflange kuverter blev ofte lukket med flere stykker.

Efter lukningen blev banderolen som regel afstemplet med et censurstempel. Enkelte forsendelser mangler censurstemplet, men intet tyder på, at der er tale om andet end en forglemmelse.

En undtagelse fra denne regel er de forsendelser, som i perioden 1941 - (marts) 1944 blev lukket med neutrale brune banderoler (39 mm br). Anvendelsen af denne banderoletype kan muligvis skyldes en akut mangel som følge af forsyningssituationen. Den relativt hyppige forekomst af kemisk censur og den særprægede brug af censur- og passérstempler på disse breve antyder dog, at der kan ligge andre faktorer bag denne procedure.

Den tyske censurs anvendelse af forskellige neutrale banderoler i perioden fra okt. 1944 til april 1945 må antagelig ses i sammenhæng med forsyningssituationen.

Den danske efterkrigstidscensur anvendte den første måneds tid neutrale brune banderoler (39 mm br). De blev afløst af hvide med kontinuerligt påtryk, som findes i to typer.

Brevene blev som regel åbnet i venstre side.

Banderoler.

15 o7 40 - o4 o5 45.

B o1	Kontrolleret & segl: Post- og Telegrafvæsenet / (kronet posthorn) / i Danmark	15 o7 40 -	o7 41
	Hvidt papir m sort kraftigt tryk (markerede bogstaver). Type: Pilene i posthornet krydser hinanden inden i den indre cirkel		
B o2	samme tekst som B o1.	o7 41 -	12 44
	Hvidt papir m sort tryk. Dette virker svagere end på B o1. Type: Pilene i posthornet går kun til kanten af den indre cirkel. (fig. 37).		
x	anvendt i forbindelse med C o1 - o3	o7 41 -	o9 44
y	anvendt i forbindelse med C o4 a (Sønderborg)	10 44	12 44
B o3	Neutrale banderoler i de nedenfor angivne farver og mål.		
Aa	39 mm br. brun anv. sammen med C o3 og C o5	o5 41	o3 44
Ab	39 mm br. olivengrøn. Kraftigt papir. Anv uden stp.	o2 44	
Ba	20 mm br. brun anv. sammen med C o4 a	o3 45	
Bb	23 mm br. " " " " C o4 a	10 44	
Bc	24 mm br. " " " " C o4 a	o2 45	
Bd	25 mm br. " " " " C o4 a	10 44 -	o3 45
Be	25 mm br. hvid (beige) " " C o4 a	12 44 -	o1 45
Bf	25 mm br. grøn anv. " " C o4 a	o1 45	
Bg	30 mm br. brun " " " C o4 a	12 44 -	o2 45
Bh	30 mm br. gul " " " C o4 a	o1 45	
Bi	30 mm br. hvid " " " C o4 a	o4 45	
Bj	39 mm br. brun " " " C o4 a	12 44	
B o4	Geöffnet & segl: Zensurstelle / rigsørn / ..k..	o4 45	
	Papir: gråligt porøst. Tryk: gråviolet. Anv med C o4 a. (fig.38).		

13 o5 45 -

B o3 Ca	Neutral brun banderole (39 mm br.)	o4 45	
B o5	Udlandspostkontrollen (krone) D a n m a r k (fig.39)	o6 45 -	11 46
	Hvidt papir (38 mm br) m sort kontinuerligt tryk. Udlandspostkontrollen: 45½ mm langt. Danmark: 22 mm		
B o6	som B o5. (fig.40)	o7 45 -	o7 47
	Hvidt papir etc. som B o5. Udlandspostkontrollen: 47 mm langt. Danmark: 22½ mm.		

Type B o1: Pilene i posthornet krydser hinanden i den indre cirkel.

Type B o2: Pilene i posthornet brydes af den indre cirkel.

fig.37

fig.38

fig.39

fig.40

ANM Gruppen B o3 er for oversigtens skyld inddelt efter perioder. Perioden okt. 44-april 45 er underinddelt efter banderolebredder.
Ved måling af disse banderoler må man være opmærksom på, at almindelige linealer kan afvige indbyrdes med op til o,5 - o,6 mm.

BEM B o1 & o2 kendes begge på breve fra MALMØ 17 o7 41.

B o3 Ca anvendtes sammen med C o6 og C o7.

B o4 første kendte anvendelse er på kuvert afg.stp. 13 o4 45.

B o6 findes dels i et klart, dels i et let udvisket ("uldent") tryk. - Danmark forekommer med en spies over "k".

Tryksagskontrollen

Den notits, de 13 punkter, som den tyske gesandt den 9. april 1940 overrakte den danske regering indeholdt også krav om indgreb over for presse og radio (stk 11)(jfr. s. 5). En ny notits, de 4 punkter, specificerede dette krav. Det hed heri, at pressen og radioen skulle virke beroligende på befolkningen og ikke måtte offentliggøre meddelelser, der var skadelige for tyske militære interesser. Regeringen skulle endvidere træffe forholdsregler for effektivt at forhindre enhver form for tysk-fjendtlig propaganda.

Den deraf følgende indskrænkning i pressefriheden blev administreret af Udenrigsministeriets Pressebureau, der indtil 29. august 1943 ledede den danske pressecensur. Samtidig med undtagelsestilstandens indførelse overtog tyskerne selv pressecensuren, men efter opfordring fra den danske presse og med tysk indforståelse fungerede Pressebureauet videre som formidlende instans mellem den tyske censur og den danske presse. (71).

Oplysningerne om Pressebureauets virke i forbindelse med tryksagskontrollen er få, og hverken de eller det sparsomme brevmateriale, der er bevaret, tillader sikre slutninger om, hvornår dets kontrolfunktioner begyndte.

Den 15. september 1940 blev der indført kontrol med (udenlandske) aviser, hvilket på det tidspunkt antagelig først og fremmest vil sige svenske aviser. Arbejdet var imidlertid så omfattende, at det måtte opgives allerede den 4. oktober, da man ikke havde personale nok. I stedet for indførtes forbud mod tre af de førende svenske dagblade (16 nov.1940). Det blev gradvist udvidet til at omfatte flere og flere svenske aviser og ugeblade. 1. februar 1943 blev samtlige svenske aviser underkastet streng censur. Efter den 29. august blev de totalt forbudte i Danmark.(71b)

Den 9. december 1941 blev der etableret en særlig politisk kontrol med tryksager og ugeblade (72). Om denne dato skal opfattes som skæringsdatoen for Pressebureauets deltagelse i Udlandspostkontrollens arbejde kan ikke afgøres på grundlag af de kendte kilder. Tryksagskontrollen foregik i Toldpostkontorets lokaler (73)

Hvornår tryksagskontrollen er gået over på tyske hænder vides ikke, men det må væske sket senest i begyndelsen af august 1944. (74). Muligvis var den tyske kontrol underlagt Sicherheitsdiensts afd. III C, SS' afdeling for kulturelle spørgsmål.

Da brevcensuren flyttede til Sønderborg i oktober 1944 forblev tryksagskontrollen i København (se side 23) - måske af rent praktiske grunde, fordi bl. a. den tyske pressecensur lå der (75).

Pressebureauet og tryksagskontrollen.

Pressebureauets opgaver i forbindelse med tryksagskontrollen var af rent pressemæssig (politisk) karakter og var baseret på et forarbejde, der blev gjort i udenrigsministeriet.

De tyske ønsker om kontrol med hvilken litteratur der blev importeret, og de danske boghandleres og forlæggeres ønske om at vide, hvilke bøger de måtte importere og oversætte, gjorde det nødvendigt at skabe klare retningslinier. En række tjenestemænd, fx gesandter, hvis poster var blevet nedlagt som følge af krigen, fik overdraget gennemlæsningen af bøgerne. På grundlag af deres referater og vurderinger blev der udarbejdet fortegnelser over tilladte bøger m.m., som kontrollen kunne benytte.(76)

Pressebureauet censurerede også pressekorrespondancer til og fra udlandet. På mødet i udenrigsministeriet den 23. april 1940 (se side 14) var problemet blevet drøftet, og ministeriet havde understreget, at denne kontrol kun dækkede den pressemæssige side af censuren. Ansvaret for den efterretningsmæssige del af arbejdet ville ligge hos Udlandspostkontrollen. Udenrigsministeriet anbefalede derfor, at censuren kun expederede pressekorrespondancer, der var påtegnet af Pressebureauet.

Om påtegningen skete med det stempel, der blev anvendt på godkendte artikler til dagspressen og på de af trykkerierne indsendte publikationer eller med det i katalogafsnittet nævnte stempel, UM ol, vides ikke.(77).

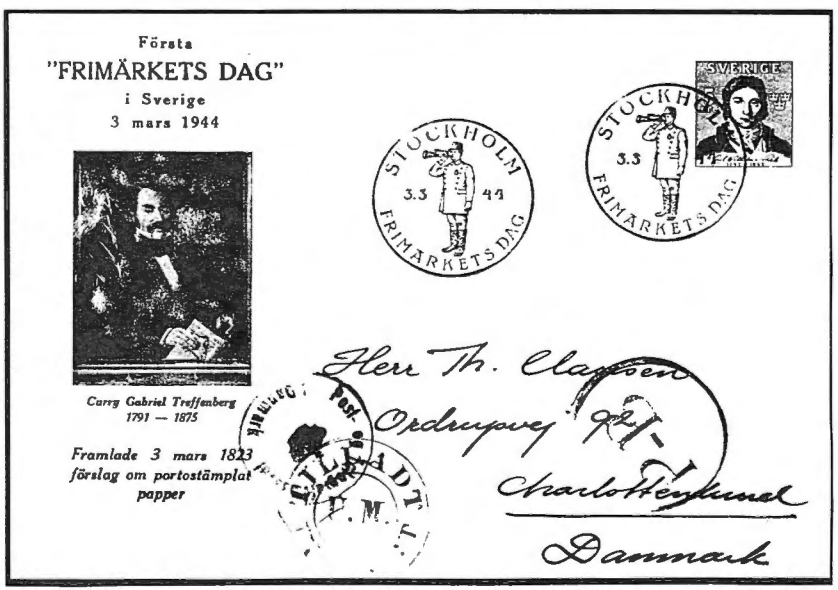

Fig. 42 B. Filatelistisk, tryksagsfrankeret forsendelse fra STOCKHOLM til Danmark den 3. MAR 1944 med "TILLADT INDFØRT"(UM o2) og "P - B" (UM o5) stp. Endv. Udlandspktr. censurstempel(C ol)i sen anvendelse. Se diskussionen af disse stempler side 88.

fig.42

fig.41

fig.43

fig.44

fig.45

UM o1	UDENRIGSMINISTERIET / (rigsvåben)	10 41 -	o3 42
	Stående dobbeltoval: 35/33 x 24/22 mm. Violet. Skrift: antiqua. UDENRIGSMINISTERIET langs kanten af indre oval. I indre oval: rigsvåbenet. (fig.41)		
UM o2	TILLADT INDFØRT / U.M.	o2 42 -	06 44
	Dobbeltcirkel: diam 28/16 mm, med U.M. i indre cirkel. Violet. Sort. (fig.42)		
UM o3	som UM o2, men u d e n U.M. (sort) (fig.43)	o8 44 -	o1 45
UM o4	som UM o2, men m e d "1" i indre cirkel (sort)(fig.44)	o2 45	
UM o5	P - B. (Diam: 30 mm. Rødt) (fig.45).	o3 43 -	o2 45

ANM UM o1 Et lignende, men ikke identisk stempel blev anvendt på presseartikler, der var indsendt til Pressebureauet til godkendelse.

BEM UM o1 kendes anvendt i forbindelse med C o1

UM o2 kendes anvendt med og uden UM o5; og sammen med C o1 (MAR 44).

UM o5 kendes anvendt sammen med C o4 b (FEB.45)

Nogle aftryk af dette stempel forekommer med et markeret punktum efter B. Andre uden punktum. Små røde pletter i stemplet synes dog at antyde, at stemplet var med punktum efter B.

Stemplernes anvendelse: se side 88.

Censur af indenrigspost

I postvæsenets meddelelse til publikum, 12 juni 1940, vedrørende censurbestemmelserne for udlandsposten (se s. 18) blev det understreget, at indenlandsk post ikke ville blive kontrolleret, og bortset fra specielle tilfælde er der intet materiale, der tyder på, at en sådan censur nogen sinde har fundet sted.

Trods denne forsikring var tilliden til brevhemmelighedens ukrænkelighed temmelig begrænset hos mange mennesker i besættelsesårene. Man betroede ikke alt, hvad man vidste, til papiret.

Årsagerne hertil lader sig næppe efterspore i detaljer i dag, men den voksende tillidskløft mellem politikerne og befolkningen betød, at man ikke stolede på de officielle forsikringer. Dertil kom den 29 august 1943, den tyske terror, de mange arrestationer osv. Fortalte naboen, at hans kusines onkels fætter var blevet arresteret, fordi tyskerne havde opsnappet et af hans breve, var de fleste parate til at tro det. Enkelte har måske også oplevet at modtage et indenrigsbrev, der havde været gennem den tyske censur, men efter det bevarede materiale at dømme, kan det næppe have været mange. Modtog man et brev, der var åbnet, var årsagen som regel: krigstidslimen!

Den del af befolkningen, der var involveret i illegalt arbejde havde imidlertid grund til at være skeptisk og påpasselig.

I juni 1941 havde tyskerne fremsat krav om, at post til mistænkte personer kunne beslaglægges. (78).

Opgaven sorterede under det politiske politi (afdeling D), der blandt andet også behandlede kommunistsagerne. I perioden fra den 22. juni 1941 til august 1942 blev der indhentet 133 dommerkendelser vedrørende beslaglæggelse af post fx til trykkerier,som var under mistanke for at trykke illegale blade, og til enkeltpersoner (kommunister).(79)

Den illegale presse nød også regeringens bevågenhed på anden måde. Det var klart, at hvis postvæsenet fik ordre til at tilbageholde og udlevere forsendelser, som man havde begrundet mistanke om var illegale, fx masseforsendelser uden navngiven afsender, ville det være en væsentlig hindring for disse blades udbredelse. Justitsministeren, Thune Jakobsen, forelagde et sådant forslag på regeringsmødet den 23 juni 1942. Det fik støtte fra trafikministeren, Gunnar Larsen, der erklærede sig rede til at tage ansvaret, selv om forslaget stred mod postloven. Senere fik han "kolde fødder" på grund af dets"vidtrækkende konsekvenser", og postvæsenet fik aldrig nogen instruks. (80).

Var forslaget blevet iværksat på daværende tidspunkt ville det sandsynligvis have fået alvorlige konsekvenser for den begyndende illegale presse, der dengang var ret afhængig af postvæsenet.

Af Frit Danmarks juni nr. 1942, hvis samlede oplag var 10.600 expl, blev mindst 6000 udsendt gennem postvæsenet, og trods de risici, som bladudgiverne regnede med, at denne forsendelsesmetode indebar (de viste sig dog at være mindre end oprindelig frygtet), var mange illegale blade, lokale såvel som landsdækkende, under hele krigen henvist til at benytte postvæsenet. Nogle udgivere stuvede på bestemte aftener postkasserne i deres distrikt fulde af illegale blade. Andre var heldigere og havde kontakter så de kunne aflevere forsendelserne direkte på postkontorerne. (81)

Tyske kontrolforanstaltninger ved Store Bælts overfarten gav ingen resultater. (82)

Iøvrigt blev de illegale forsendelser camoufleret. Bladgruppen, der udgav "Morgenbladet" benyttede landbrugsministeriets frankeringsmaskine ved udsendelsen. Andre brugte "Direktoratet for Vareforsyning" som afsenderadresse. Det illegale "Information" kom til tider i kuverter fra "Foreningen til selvlysende nøglehuller. Dagmarhus". (83).

Det hændte, at tjenstivrige Schalburgfolk standsede kassetømnings- og andet personale og gennemsogte taskerne,uden at det dog skal være kommet til beslaglæggelser. De informationer, som det tyske Abwehr fik fra danske indenrigsforsendelser bl.a. om hærens mobiliseringsplaner, synes stort set at have beroet på tilfældigheder og fejlsorteringer af posten.

Den 12. februar 1943 havde 7. regiment rent rutinemæssigt sendt en kaptajn af reserven meddelelse om hans mødested ved mobilisering. Adressaten opholdt sig på det tidspunkt i Berlin, hvortil brevet blev omadresseret. Den tyske censur sendte en rapport om fundet til de tyske instanser i Danmark, der på det tidspunkt intet kendte til de danske planer. Trods en vis ståhej fik episoden ingen umiddelbare konsekvenser ud over, at Wehrmachts mistænksomhed over for den danske hærs hensigter fik ny næring. (84).

Forf. kender kun to indenrigsforsendelser, der er blevet censureret af tyske instanser.

TIC ol a Brev fra København til Århus med H a m b u r g censur.

Stp. AARHUS 2 OMB. 18 10 41. (OMB.stp anvendtes bl.a. på post, der indgik ustemplet).

ol b Københavnsk lokalbrev med H a m b u r g censur.

Det danske frimærke er afstemplet HAMBURG 24 o3 43.

I begge tilfælde er frimærkerne ikke blevet stemplet før de er gået til censur !!!

Omgåelser af censuren

Som tidligere omtalt (s. 22) blev det ved bekendtgørelse nr. 266 af 20. juni 1941 forbudt rejsende "ved indrejse til eller udrejse fra landet at medføre breve... til viderebefordring for andre." I 1942 blev kontrollen med de papirer, som de rejsende ønskede at medbringe,overdraget Udlandspostkontrollen. (85)

Den slags forbud er som bekendt til for at blive omgået. Ved Københavns byret blev der i tidsrummet 1. april 1942 til 1. april 1943 behandlet sager mod 116 personer for overtrædelse af denne bestemmelse. I perioden fra 1. april 1943 til 1. april 1944 blev der kun behandlet 27 sager (med ialt 28 tiltalte). Perioden 27 august 1943 til 27.august 1944 tegner sig kun for 10 sager, hvoraf en blev henlagt, og 9 afgjort med bøder eller hæfte på ikke over 30 dage. Straframmen var hæfte indtil 3 måneder. (86).

Også kong Christian X forsøgte at få smuglet et brev ud. Det blev opsnappet og havnede hos tyskerne. (87).

Nedgangen i antallet af denne slags sager, må antagelig hænge sammen med, at der efterhånden ikke var ret mange, der legalt rejste til udlandet, og at de danske myndigheder efter den 29 august næppe har udvist større ihærdighed for at afsløre den slags tilfælde. Dertil kommer, at det illegale postvæsen mellem Danmark og Sverige blev kraftigt udbygget i denne periode. I København fandtes der illegale "postkontorer" og "brevsamlingssteder", der modtog post til regelmæssig befordring til Sverige med det efterhånden gennemorganiserede illegale rutenet over Sundet. (88).

Der blev ført en vis kontrol med den illegale post fra Danmark til Sverige. Da fhv. justitsminister Thune Jakobsen fik sit arkiv sendt til Sverige, blev det før afsendelsen "censureret" og dokumenter udtaget (eller kopieret) til senere brug.(89)

På lignende måde kontrollerede de svenske myndigheder nu og da de illegale postforsendelser fra Danmark. Landet var neutralt, og neutraliteten måtte ikke kompromitteres alt for åbenlyst af dansk illegal aktivitet fra svensk område. Man var derfor interesseret i at vide lidt om, hvad de forskellige grupper af flygtninge egentlig foretog sig, og hvem de var i kontakt med i Danmark. (90)

Også de danske flygtningekredse i Sverige gennemførte censur af den illegale post fra Sverige til Danmark. Fru Alvilda Larsen, der efter krigen blev medlem af Folketinget for Danmarks kommunistiske parti, var under sit ophold som flygtning i Sverige medlem af Flygtningenes kontaktudvalg og senere af det under det danske gesandtskab nedsatte anerkendelsesudvalg. I den egenskab havde hun med illegale brevforsen-

delser at gøre, og som led i dette arbejde censurerede hun de til hende afgivne breve for at skønne over, om de var egnede til viderebefordring. (91)

Der blev også smuglet breve over den dansk-tyske grænse. Blandt de dokumenter, der er blevet offentliggjort af den parlamentariske kommission, findes et brev af 23 september 1940 fra den hjemmetyske sagfører, Georg Vogelgesang,i Haderslev til professor Otto Scheel i Kiel. Brevet, som diskuterer spørgsmålet om en grænseflytning, blev fremsendt via en kontaktmand i Flensborg, og Vogelgesang ønskede svaret sendt til denne. Begrundelsen var, at "han modtager nu og da breve til mig - breve som vi ikke gerne vil udsætte for den danske postcensur." (92).

Forståeligt nok ønskede Vogelgesang ikke, at den danske censur skulle få kendskab til brevets indhold, men hans formodning, at brevet ville blive censureret i Danmark, var forkert. Post fra Danmark til Tyskland blev censureret af tyske kontrolsteder (jfr.s.16). Muligvis er den citerede udtalelse snarere en udflugt for ikke at sende brevet gennem postvæsenet, da Vogelgesang næppe har været interesseret i, at den tyske censur fik kendskab til dets indhold, som ikke lå på linie med den officielle tyske holdning på det tidspunkt.

Fig. 45 B. Københavnsk lokalbrev (lokalporto: 10 øre), der er blevet censureret i HAMBURG. Frimærket afgangsstp.: HAMBURG 1 24 o3 43 - jfr. s.46.

Horserødlejren 1941 - 1943

Interneringen af de danske kommunister efter 22. juni 1941.

Samme dag, som tyskerne overfaldt Sovjetunionen, forlangte de, at den danske regering skulle foretage tilbageholdelse og internering af ledende danske kommunister. I de følgende dage blev en række personer med større eller mindre tilknytning til partiet anholdt. De indsattes dels i de lokale arrester, dels i Vestre Fængsel. I august samme år forelagde justitsministeren et lovforslag, der forbød kommunistiske foreninger, kommunistisk agitation og virksomhed (§ 1). Personer, hvis adfærd gav anledning til, at man kunne formode, at de ville deltage i kommunistisk virksomhed,kunne efter justitsministerens bestemmelse og med hans godkendelse tages i forvaring, når det skønnedes nødvendigt af hensyn til statens sikkerhed og forholdet til fremmede magter (§ 2). Loven,der også omfattede de kommunistiske rigsdagsmedlemmer, blev vedtaget og stadfæstet den 22. august 1941. (lov nr 349). (93).

I mellemtiden var statens lejr i Horserød blevet udbygget, og i midten af august førtes 107 af de anholdte kommunister fra Vestre Fængsel til internering i lejren. 15 kvindelige internerede måtte blive i Vestre Fængsel. Et flugtforsøg fra lejren i juni 1942 medførte, at de internerede blev ført tilbage til Vestre Fængsel, mens lejren blev bedre sikret. Efter tysk inspektion den 24 september, kunne lejren genåbnes i oktober. 80 af de 108 internerede blev overført til den. Resten måtte efter tyske krav blive tilbage i Vestre Fængsel.

I begyndelsen af november 1942 indledtes en ny razzia mod mindre partifunktionærer og tidligere tilbageholdte kommunister. 153 personer blev tilbageholdt. Samtidig blev 79 tidligere Spanienskæmpere arresterede.

Nogle blev sendt til Horserød, andre blev indsat i Vestre Fængsel.

I december 1942 var det samlede antal internerede 353 personer, hvoraf 140 sad i Horserød. I februar 1943 var tallet steget til 358, hvoraf 170 var anbragt i Horserød. I maj 43 var 260 personer interneret her, og i august s.å. var så godt som alle internerede overført til lejren. (94).

Fængselsinspektør A.C. Bentzen var lejrleder intil begyndelsen af 1943. Han afløstes af fængselsinspektør Cuno Gjerstrup, der efter den tyske overtagelse af lejren fortsatte som leder af den danske forvaltning på stedet.(95).

POST og CENSUR.

I de første par måneder havde de internerede kun lov til at skrive breve med politiets tilladelse (96). Politiet censurerede brevene (97).

Retten til brevveksling synes at være blevet administreret ret "liberalt" i Vestre Fængsel. Martin Nielsen fortæller i sine erindringer: "Vi benyttede os hensynsløst af retten til at skrive. Vi skrev hver dag." Da det var begrænset, hvor meget man kunne fortælle konerne, "blev mange af brevene i virkeligheden blot skrevet for at irritere politiet". (98).

Der findes en række reglementer, såkaldte husordener, fra Horserødlejren. Den første er dateret 16 september 1941 og bygger sandsynligvis på reglementet for emigrantlejren, der var indrettet i Horserød 1940 - 41. (Se s. 66).(99).

I § 5 stk. 2 hedder det om brevveksling og censur:

"De indsatte har ret til at modtage breve fra og afsende breve til ægtefælle og nærmeste slægtninge og andre dem nærstående personer og personer, med hvem de står i forretningsforhold. Brevene, der gennemlæses inden afsendelsen, respektive udleveringen, må ikke i usømmelig form indeholde omtale af politiske forhold eller af forhold vedrørende lejren. Breve tilbageholdes af lejrens leder, når det skønnes nødvendigt af hensyn til sikkerheden eller forvaringens øjemed, eller når brevene skønnes at være af utilladeligt indhold. Om tilbageholdelse af breve gives der snarest muligt den paagældende underretning. Lejrens leder kan derhos, såfremt brevvekslingen antager et så stort omfang, at ekspeditionen vanskeliggøres, træffe bestemmelse om begrænsning af brevvekslingen. Brevpapir og skrivemateriale udleveres ved lejrens foranstaltning efter anmodning. Lejren afholder for hver af de indsatte udgiften til frankering af 2 almindelige breve pr. uge, medens de pågældende iøvrigt selv må afholde udgiften til porto." (100)

I "Husordenen" af 27 august 1942 var i afsnittet om brevveksling indsat en væsentlig tilføjelse (§ 6, stk 2):

"En indsat, der overtræder de i nærværende husorden eller af lejrens leder fastsatte bestemmelser vedrørende besøg og brevveksling, kan af lejrens leder for et nærmere fastsat tidsrum, dog ikke udover 3 måneder, udelukkes fra adgang til besøg og/eller brevveksling. Om iværksættelse af sådanne foranstaltninger afgiver lejrens leder indberetning til justitsministeriet." (101)

Efter den tyske inspektion af lejren den 24 september 1942 stillede disse krav om visse skærpelser i reglementet.

I den ny husorden af 28. oktober 1942 hedder det vedrørende brevveksling:(§ 5, stk 2)

"De indsatte har ret til 1 gang månedlig at modtage brev fra og afsende brev til nærmeste pårørende (ægtefælle, forældre, børn)....
Lejren afholder for hver af de indsatte udgiften til frankering af breve." (102).

Blandt de indsatte var forfatteren Hans Kirk og advokat Carl Madsen. De måtte naturligt nok opfatte interneringen som grundlovsstridig, og da de ikke kunne protestere på anden måde, måtte lejrledelsen tage skrubbet. Det kom i løbet af ganske kort tid til åben konflikt mellem de internerede og fængselsinspektør Bentzen, hvis metoder og sarkasme ikke faldt i de interneredes smag. Problemerne gik op i en spids,

hvor gensidige chikanerier, reglement, repressive foranstaltninger, smålig antikommunisme indgik en højere enhed. der gjorde en dialog mellem parterne umulig.

Brevvekslingsretten og censuren blev brugt som straf.

Brevene til og fra de internerede blev haardt censureret. Udstregninger synes at have hørt til dagens orden. Mange breve blev holdt tilbage og korrespondance med "kommunistsympatisører", der stod i politiets kartotek, som fx arkitekt Poul Henningsen og forfatteren Otto Gelsted, var forbudt. (1o4)

Fangernes klager til justitsministeriet havde ingen virkninger. Ministeriet tog lejrledelsens parti. Selv breve fra Vestre Fængsel, der i forvejen var censureret af politiet, blev censureret igen i Horserød med udstregninger og udklipninger til følge. (1o5)

Helt grotesk var episoden omkring et hjemmelavet fødselsdags-"telegram", som en ung mand i september 1941 sendte til sin far. Det bestod af et stykke rødt glanspapir, hvori der var udhugget en femtakket stjerne. Heri var anbragt et foto af afsenderen og en hilsen:"Hjertelig til lykke med fødselsdagen." "Telegrammet" blev uden begrundelse beslaglagt og oversendt til justitsministeriet, hvorfra det gik til statsadvokaten for særlige anliggender, der foranledigede sønnen afhørt for kommunistiske sympatier. Derefter blev sagen henlagt. (1o6)

Efter krigen er en del af de censurerede og tilbageholdte breve blevet offentliggjort. Interesserede henvises til disse publikationer, hvorfra der her gengives et enkelt mindre eksempel:

Statens lejr i Horserød 15. september 1941

Fra ..... Nr. 6 Hans Kirk
til adjunkt Johs. Nørvig, Trekanten 15, Valby.

Kære Nørvig.
Mange tak for Æblerne, som er et forfriskende Supplement til Lejrens vitaminfattige Kost!
Om Forholdene i Lejren er jeg afskaaret fra at udtale mig, men saa meget kan jeg sige, at *hvis* der fra en bestemt Side skulle udspredes Rygter om..... kan du roligt dementere dem.

Hilsen din hengivne
Hans Kirk.

Den udstregede passus lød: "Den Hensynsfuldhed, hvormed vi behandles"(1o7).

Vestre Fængsel (danske afdeling)

Personer, der blev anholdt af det danske politi i sager,der hørte under statsadvokaten for særlige anliggender, blev som regel indsat i danske arrester. I København i Vestre Fængsels danske afdeling.

Vestre Fængsel kunne rumme 560 arrestanter, men de tyske krav om overtagelse af plads her (se s. 53) og det stigende antal indsatte medførte hurtig overbelægning. I februar 1943 var der i den danske afdeling indsat 740 mænd og 200 kvinder, deraf var en del kommunistiske internerede. En afdeling på Sundholm havde 160 indsatte.(108)

De indsatte, der var arresteret af politiske grunde må formodes oprindelig at have haft de samme rettigheder med hensyn til brevveksling som andre tiltalte og dømte.

Den milde danske behandling passede imidlertid ikke tyskerne, der i oktober 1942 fremsatte krav om, at varetægtsfanger i danske fængsler, som var sigtet for spionage, sabotage etc. blev behandlet i overensstemmelse med tysk praksis. Den 10 november s.å. meddelte statsadvokaten, at sådanne varetægtsfanger ikke havde ret til at sende eller modtage post (jfr. s. 54)(109).

Efter forhandlinger med tyskerne lykkedes det i foråret 1943 at få tilbageført 8 danskere fra fængsler i Tyskland mod at der blev indrettet en særlig streng afdeling til dem i Horsens Statsfængsel. Det skete ved anordningen af 30. marts 1943.

Heri blev det fastslået, at indsatte i den særlige afdeling i de første 6 måneder kun i påtrængende tilfælde kunne få tilladelse til brevveksling.

Derefter havde de ret til at skrive og modtage et brev hver 6. uge, (110)

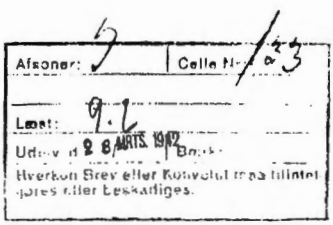

fig. 46.

VF 01 Tekst som fig. 46. 60 x 34 mm. Rødt. 03 42 - 09 42

Stemplet kan muligvis også være anvendt på forsendelser til ikke-politiske fanger.

Tyske fængsler

I dagene efter den 9. april 1940 havde tyskerne rejst forskellige krav til regeringen vedrørende dansk deltagelse i efterforskningen af tilfælde af spionage, sabotage og "Zersetzung" mod den tyske værnemagt og meddelt, at handlinger som var rettet mod besættelsestropperne skulle behandles af tyske værnemagtsdomstole, der anvendte tysk strafferet.(111).

Dermed var kampen om anvendelse af dansk eller tysk jurisdiktion over for danske statsborgere begyndt. Den endte som bekendt med, at tusinder af danske borgere blev stillet for tyske krigsretter, og at mange - med eller uden dom - blev fængslet eller deporteret til Tyskland.

Problemet var blevet aktuelt allerede den 9. april, idet tyskerne ved indmarchen havde arresteret flere danske statsborgere og en enkelt i Danmark bosiddende tysk statslos emigrant, der havde forladt Det Tredie Rige. Nogle af de arresterede var blevet overført til Tyskland, andre var ret hurtigt blevet frigivet, men endnu i juni 1940 måtte justitsministeriet rette henvendelse til de tyske myndigheder vedrørende 9 navngivne personer, som man mente stadig holdtes fængslet.(112).

Oprindelig benyttede tyskerne kastellets arrest som fængsel, men den blev hurtig for lille, og allerede i 1940 fremsatte de krav om at få mere fængselsplads til disposition. De fik anvist en del af Vestre Fængsel, som de med tiden nærmest overtog, således at den danske fængselsadministration i maj 1944 kun disponerede over den ene at fængslets fløje.(113).

Det stigende antal tyske fængslinger hang sammen med den tiltagende sabotage m.m. Til bekæmpelse af denne blev der i september 1943 trukket tyske polititropper til landet (i maj 1945 var her 3.800 mand), som fik udøvende myndighed.

Indtil 29 august 1943 havde antallet af danske fanger i Vestre Fængsels tyske afdeling været ret beskedent. I slutningen af december 1942 sad der 92 personer, i januar 1943: 70, og i begyndelsen af april kun 11. Den 14 august var det krøbet op til 17. (114)

I midten af 1944 var tallet på de tyske arrestationer kommet op på omk. 3.800 personer. Heraf var 210 overført til fængsler i Tyskland og 319 til KZ lejre. Omk. 700 var indsat i Horserødlejren. De øvrige i forskellige arrester. Tallet steg stærkt de følgende måneder. Man regner med at mellem 5.000 og 6.000 danske statsborgere har siddet fængslet i Tyskland eller i KZ lejre, og at omk. 4.000 har været indsat i tyske fængsler her i landet. Henved 6.400 har passeret gennem Frøslevlejren (heri ikke

medregnet hjemsendelserne fra Tyskland i april 1945). (115)

Den tyske Sicherheitsdienst havde hovedkvarter i Shellhuset, som var blevet beslaglagt i febr. 1944. I dets tagetage var indrettet celler til godt en snes gidsler. Det blev ødelagt ved bombardementet den 21. marts 1945, hvorved en stor del af sikkerhedspolitiets arkiver gik til grunde.

Sicherheitsdienst havde forskellige Aussenstellen (filialer):

København	
Århus	Universitetet (bombet 31.10.44) med Christiansgade arrest.
Ålborg	i Jernbanegade med Kong Hansgades arrest.
Odense	Husmandsskolen (bombet 17 april 1945) med Albanigades arrest.
Kolding	Staldgården (fra sept. 43)
Åbenrå	
Esbjerg	der senere blev et SS Nebenstelle under Kolding, med Esbjerg arrest.

Desuden benyttede sikkerhedspolitiet arresten i Slagelse, Viborg og Hjørring o.a.st. (116).

Post og censur.

Wehrmachtskommandantur Kopenhagens anordning for Kriegs Wehrmachts Haftanstalten lød:

"1. Hermed bestemmes for alle varetægtsarrestanter, at breve kun må skrives i det antal, som undersøgelsesdommeren tillader, og at ethvert indkommende og udgående post bliver censureret af dommeren.

2. Det er kun tilladt at modtage en pakke om ugen...."

Anordningen var i kraft i 1942.

Mandag var brevskrivningsdag i Vestre Fængsels tyske afdeling. Brevene måtte kun være på to sider. Som straf kunne de fængslede nægtes adgang til brevveksling i et vist tidsrum fx 4 uger. Forbuddet medførte ikke automatisk, at fangen ikke måtte modtage breve.

Der foregik naturligvis en vis illegal brevsmugling både inden for fængslets mure og ud til omverdenen. En af det tyske vagtmandskab fungerede som kurer mellem de danske fanger og deres pårørende.

Den indgående post til Vestre Fængsel blev før udleveringen forsynet med påtegninger som fx "Span. B. 10. 14/12 og censor navn" De første ord synes at angive, hvilken afdeling (?) og celle fangen sad i. 14/12 er datoen. (117).

Senere anvendtes der både i Vestre Fængsel og i Staldgården stempler med teksten: "Geprüft". Fra Staldgården og andre arrester kendes forsendelser med påtegningerne Gepr. Gpr., Geprüft (i ms) på brevark og kuverter.

Censurstempler og -påtegninger:

Vestre Fængsel. København

TYF o1 a påtegninger i ms. 12 42

b stp: Geprüft Liniestp 40 x 10 mm (fig. 47). Rødt o4 45

Århus.

TYF o2 stp: Geprüft 44

Alborg.

TYF o3 censurpåtegning i ms. 44

Odense.

TYF o4 Gepr. i ms (m. signatur) 45

Kolding. (Staldgården).

TYF o5 a påtegninger fx Gepr. i ms. 44

o5 b stp: Geprüft Liniestp. 30 x 7 mm. Violet (fig. 48). o9 44

Åbenrå.

TYF o6

Esbjerg.

TYF o7 påtegning: Gepr. i ms. (m. signatur) (fig. 49) o3 45

fig. 47.

BEM TYF o1 b. Der findes muligvis flere Geprüft stempler fra Vestre Fængsels tyske afdeling.

Fig. 48. Brev fra Åkirkeby til Staldgården i Kolding og derfra videre til Frøslevlejren. Med det tyske sikkerhedspolitis kontorstempel og censurstemplet Geprüft.

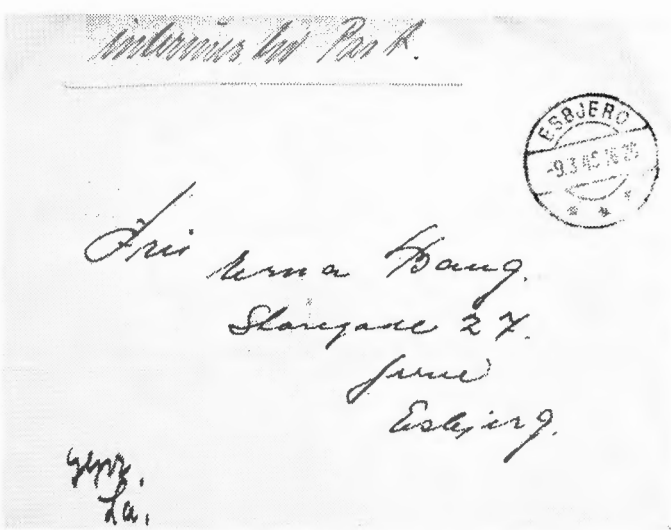

Fig. 49. Brev fra interneret i Esbjerg (tysk arrestant) til Esbjerg 9 MAR 1945. Påtegning:"internierter Post" samt censurbemærkning: "Gepr." og censors initialer i håndskrift.

Horserødlejren 1943 - 1944

Da tyskerne kom til Horserødlejren ved 3-tiden om morgenen den 29. august 1943 blev omk. 150 internerede i lejr. nr 1 taget før de fik lejlighed til flugt. Derimod lykkedes det de fleste af fangerne i lejrens anden afdeling (lejr nr. 2) at undslippe.

Samme dag blev en række "prominente" danskere arresteret som gidsler. I Kobenhavn blev de i første omgang interneret på Alsgade Skole, hvorfra de sammen med lignende arrestanter fra provinsen blev overfort til lejr nr. 2 i Horserod i begyndelsen af september. Løsladelsen af disse fanger begyndte efter et par ugers forlob. I begyndelsen af oktober var der ca. 80 mand (af oprindelig omkring 150) tilbage. Den 1. november blev de sidste 5 løsladt.

Den 2. oktober blev kommunisterne deporteret til KZ lejren i Stutthof ved Danzig. Samtidig begyndte lejr nr. 1 at få nye fanger. Denne gang jøder, der i første omgang havde undgået det tyske sikkerhedspoliti, men som var blevet taget,enten mens de ventede på overfartsmulighed eller under overfarten til Sverige. Også enkelte fiskere, der havde sejlet for jøderne, blev indsat i lejren. Tallet på disse fanger steg hurtigt til henved 300, men det lykkedes de danske myndigheder at få frigivet en del af dem,fx halvjøder.

Lejren hørte indtil jan.1944 under det tyske sikkerhedspoliti. Derefter overgik den til anden tysk myndighed. Ved siden af den tyske administration fandtes der en dansk forvaltning, som tog sig af fangernes forplejning.

Horserødlejren må nærmest karakteriseres som en slags opsamlingslejr for arrestanter, hvis sag endnu ikke var optaget til doms, eller som tyskerne ikke ville loslade. Når dommen faldt, risikerede de deportation til tysk fængsel eller KZ lejr. (118).

Post og censur.

Fangerne havde ret til at modtage 2 breve og 1 pakke (og 1 besog) pr måned. (119) Brevene blev censurerede, men der kendes intet censurstempel fra lejren. Den indgående post blev forsynet med et datostempel, der angav, hvornår den var ankommet fx 7 II 1944. Desuden findes der som regel en datobemærkning på kuverterne fx $\frac{18}{2}$. Denne bemærkning kan angive hvornår brevet er blevet udleveret (eller censureret).

På et enkelt brev kendes en signatur i rod farve, som kan være censors signatur.

De censurerede breve blev lukket med en hæfteklemme. Derudover viser brevene ikke tegn på censur.

Man må formode, at den afgående post er blevet afleveret åben. Om brevarket er

blevet forsynet med et censurstempel vides ikke.

Den udgående post blev forsynet med et stempel: "Interneret Forsendelse." Sandsynligvis er dette stempel fulgt med ved lejrens overflytning til Frøslev.

HOR o1 Ingående post med censurpåtegninger (datoer m.m.) (fig. 50). o4 44

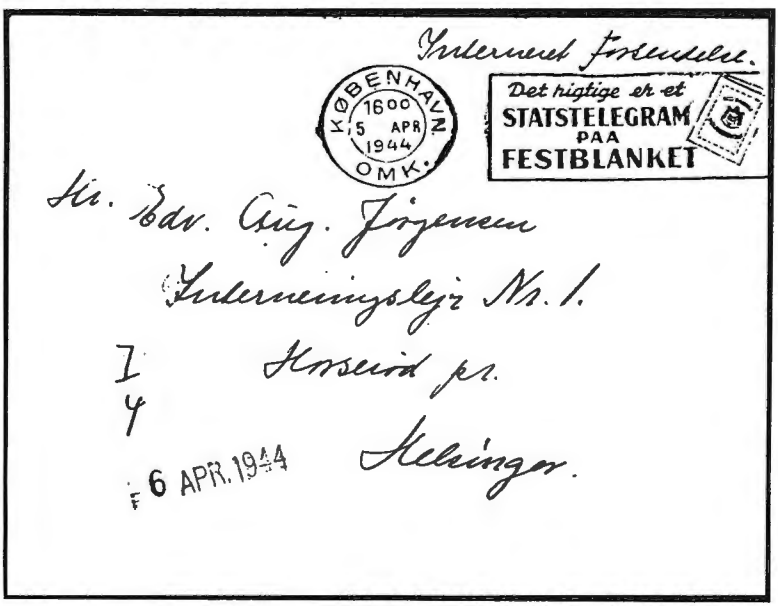

Fig. 5o. Brev fra København 5 APRIL 1944 til fange i Horserødlejren. Bemærk datopåtegningerne fn.t.v. 6 APR 1944 angiver ankomstdatoen. 7/4 antagelig den dag brevet er censureret el. udleveret. Efter censuren er kuverten blevet lukket med en hæfteklemme. Sporet efter denne kan ses i højre side af kuverten.

Frøslevlejren 1944 - 1945

I en samtale med dr. Best den 25. januar kom udenrigsministeriets direktør, Niels Svenningsen, ind på deportationerne af danske fanger til Tyskland, og spurgte, om der ikke kunne findes en ordning, så de kunne forblive her i landet. Emnet blev taget op i en ny samtale i marts, hvor Best mere beredvilligt gik ind på tanken om en tysk lejr i Danmark. Næste dag lod han meddele, at nogle planlagte deportationer ville blive udsat, hvis der kunne findes fængselsplads her i landet, og at man kunne tale om en lejr i Danmark. De tyske tanker viste sig at gå i retning af en lejr i Sønderjylland nær den dansk-tyske grænse. Udenrigsministeriet fulgte sagen op, og i sommeren 1944 stod Frøslevlejren klar. Lejren var tysk, men fangernes kostforplejning blev varetaget af en dansk forvaltning bestående af personale fra fængselsvæsenet under ledelse af fængselsinspektør Cuno Gjerstrup. (120)

Den 11. august blev de 741 fanger i Horserødlejren om natten og i de tidlige morgentimer ført til Helsingør havn. Herfra blev de ført til Flensborg med skib og derfra videre til Frøslev.

Fangetallet var i august 1944 ca 750 personer (5 mand blev sendt herop fra tyske fængsler). Midt i december var det ca 1750. I april 1945, da transporterne begyndte at komme fra Tyskland var det en overgang oppe på 5.460. Ved befrielsen havde lejren 2.650 fanger.

Som sædvanligt havde tyskerne lovet lidet, og holdt mindre. I september gik den første transport med næsten 200 fanger fra Frøslev til tyske KZ lejre. Flere skulle følge efter. (121)

Lejren blev ledet efter et vist selvstyre princip. Ved siden af den tyske administration fandtes der en administration bestående af fanger, som bl.a. havde til opgave at ekspedere den ind- og udgående post. Censuren lå dog på tyske hænder og blev udført af danske medløbere. (122)

Post og censur.

Postreglementet fra perioden august - november 1944 kendes ikke. Den 3. november blev der udstedt et nyt reglement, der tillod at sende 1 brev på højst 20 linier af 16 stavelser pr måned, og hver 6. uge at modtage 1 pakke på indtil 10 kg indeholdende værktøj, toiletartikler og tobak. Fra den 20 april 1945 kendes et nyt brev- og pakkereglement. Det tillod nu også at modtage beklædningsgenstande og en større tobaksration end tidligere. (123)

Ved juletid 1944 fik fangerne lov til at sende et julekort med fortrykt tekst. Fratagelse af brev-, pakke- og besøgstilladelse blev benyttet som disciplinær straf.

Forsendelser fra og til fangerne var portofri, når brevene var påtegnet: Interneret forsendelse. Lejren havde stempler med teksten: Interneret Forsendelse, som blev anbragt på de udgående breve. Disse er almindeligvis stemplet i Faarhus eller Sonderborg. (124).

Illegale forsendelser: Hold,der arbejdede uden for lejren,kunne undertiden smugle breve ud. Udsmugling af breve skete også ved hjælp af en lastbil tilhørende en af fangerne. Den blev indsat i lejrens forsyningstjeneste og kørt af ejeren selv. En udsmuglingschance var der undertiden også på "himmelfartskommandoerne". I efteråret 1944 blev der udtaget fangehold, der blev anbragt i en godsvogn lige bag lokomotiverne på de tyske troppetransporter gennem Jylland. En "himmelfartskommando" kunne vare en uges tid, og med lidt bestikkelse af vogterne kunne man komme i kontakt med de danske jernbanefolk. (125).

Der kendes et rektangulært censurstempel, der på indgående forsendelser blev anbragt uden på kuverterne.

Afgående forsendelser er som regel uden synligt censurstempel, idet stemplet blev anbragt på brevarket. Censoren skrev sine initialer i stemplet.

Brevene er ofte dateret 10 - 14 dage for afgangsstemplets dato. Forsinkelsen kan skyldes almindelig chikane eller at brevene er blevet holdt tilbage for at forringe værdien af eventuelle kodemeddelelser.

Den 5. maj overgav den tyske kommandant lejren til fangerne. Den blev efter befrielsen kaldt Faarhuslejren. (se s. 61)(126).

fig.51.

FRØ 01 a Geprüft / P. G. L. Frøslev (Rekt 28 x 63 mm) sort, rødt på indgående forsendelser. (fig.51). 11 44 - 05 45

b på udgående forsendelser (brevarket)

ANM Stemplet: Polizeigefangenenlager Frøslev (se s. 84).

Faarhuslejren 1945

Faarhuslejren.

I forbindelse med den tyske kapitulation den 5. maj 1945 begyndte modstandsbevægelsen internering af danske statsborgere, der havde - eller var mistænkt for at have - samarbejdet med besættelsesmagten.

Da politiet trådte i funktion den 13. maj overtog det efterhånden de internerede og fremstillede dem i grundlovsforhør, hvor dommeren ofte kunne afsige en fængslingskendelse på grundlag af den bestående lovgivning. (127).

Interneringen fandt sted i arresthuse, skoler osv. Der vides intet om, hvorvidt disse internerede havde ret til brevveksling, men har en sådan ret eksisteret, må man formode,at brevene er blevet censureret af modstandsbevægelsen eller politiet.

De internerede i Sønderjylland blev samlet i Faarhuslejren, der tidligere Frøslevlejr, som den tyske kommandant havde overgivet til fangerne den 5. maj. Allerede samme dag fik lejren sine første "nye" beboere, idet 40 fanger, der var mistænkt for stikkervirksomhed, omgående blev interneret.

Den 6. maj kom modstandsbevægelsen med de første fanger udefra, og indbyggerantallet voksede hurtigt. I juni rummede lejren 3.200 internerede, heraf 180 kvinder. Blandt de internerede var krigsforbrydere, værnemagtsfolk mistænkt for spionage, gestapo og SS folk, tysk politi, stikkere og medlemmer af det tyske mindretal. Bevogtningen blev varetaget af modstandsfolk,(deriblandt tidligere fanger),brigaden, reservefængselsbetjente og hæren. Lejrens første kommandant var den tidl. depotleder, løjtnant Aksel Petersen. Den 17 maj overtog daværende kaptajn Digmann posten.

Lejren blev organiseret efter nogenlunde de samme retningslinier, som tyskerne havde anvendt. Der blev opbygget en fangeforvaltning med tillidsmænd. Denne forvaltning tog sig bl.a. den ud- og indgående post.

Lejrreglementets stk 4. fastslog,at al forbindelse med omverdenen var strengt forbudt, og at alle forsendelser til og fra de internerede nøje skulle undersoges og censureres. Censuren blev udført af lejrledelsen.

Overtrædelse af lejrreglementet, herunder forsøg på udsmugling af breve, straffedes som regel med et par dages mørkearrest på vand og brød. (128).

Efterhånden som de indsatte blev fremstillet i grundlovsforhor,overgik de som varetægtsarrestanter til fængselsvæsenet, der den 3. august overtog lejren som helhed. Fængselsinspektør Cuno Gjerstrup blev chef for den ny lejradministration.

15.oktober 1949 blev lejren opløst og de indsatte overført til andre lejre. Den 1. nov. s.å. overtog 4. bataljon den. Lejren blev nu kaldt Padborglejren. I maj 1968

overgik den til Civilforsvaret som CF kaserne Padborg. Dele af den er siden blevet indrettet til museum. (129).

Da de sædvanlige arresthuse og fængsler ikke kunne rumme alle, der blev dømt i forbindelse med retsopgøret efter krigen, oprettedes der særlige interneringslejre under rigspolitichefen.

De nærmere regler for brevvekslingen i disse lejre kendes ikke, men forsendelserne blev censureret.

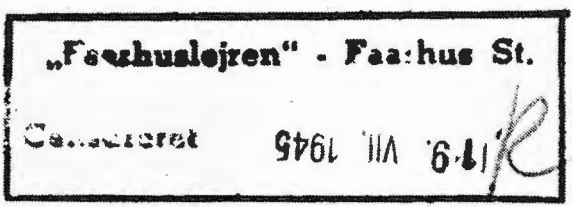

fig.52.

Censurstempler.

Faarhuslejren.

FAA o1 „Faarhuslejren" - Faarhus St. / Censureret o7 45

Efter "Censureret" er tilføjet en dato med et andet stempel. Desuden en signatur. (fig. 52).

Rekt: 67 x 23 mm. Violet.

Interneringslejr Fitting pr. Vorbasse

INT o1 CENSURERET st. l: 44 mm; st.h: 8 mm, sort (fig 53) o4 47

Stemplet er anbragt på brevarket.

ANM FAA o1 Der kendes en forsendelse fra Faarhuslejren, hvor kuverten ikke viser tegn på censur (klappen mangler dog) Muligvis skulle brevene afleveres åbne.
Forsendelserne fra Faarhuslejren kendes dels med stemplet Interneret Forsendelse, dels frankeret.

ANM INT o1 På kuverten er antydning af et mindre stempel ?, hvis betydning ikke kan fastslås.

CENSURERET

fig.53

Interneret dansk militær Aug. 1943

Samtidig med indførelsen af den militære undtagelsestilstand den 29 august 1943 indledte de tyske tropper en aktion mod den danske resthær og -flåde på Sjælland og Fyn (inkl. små marineenheder i Skagen og Esbjerg), som blev afvæbnet og interneret. De første par dage blev en del interneret lokalt. Senere blev der oprettet større lejre. Den følgende liste dækker lejre hvor hærens personel var interneret.(130).

Nr.			
1.	Jægersborg	Gentofte	soldaterlejr
2.	Sandholm	Lillerod	"
3.	Hotel Øresund	Skodborg	officiantlejr
4.	Avedøre	Valby	soldaterlejr
5.	Marienlyst	Helsingor	officerslejr
6.?	Garderhusarkasernen	Næstved	soldaterlejr
?	Grønnegade Kaserne	"	"
7.	Jægerspris	Jægerspris	"
8.	Hornbæk Badehotel	Hornbæk	officerslejr
9.	Hellebæk Badehotel	Hellebæk	"
1o.	Aalsgaarde Badehotel	"	officiantlejr
11.	?		
12.	Hotel Bretagne	Hornbæk	officerslejr
13.	Kerteminde	Kerteminde	soldaterlejr
14.	Ulrikesholm	Rynkeby	"
15.	?		
16.	Faaborg	Faaborg	soldaterlejr
17.	Assens	Assens	"
18.	Hindsgavl	Middelfart	officerslejr
19.	Andelshøjskolen	"	officiantlejr

Marinens personale var bl.a. interneret i KB hallen i København.

Det var åbenlyst, at de internerede skulle bruges som pressionsmiddel over for befolkningen. Den første halve snes dage var de isoleret fra omverdenen og måtte ikke afsende post. Besøgstilladelser blev kun givet i tilfælde af sygdom osv.

Den 2. oktober, dvs samme dag som jøderne og kommunisterne blev deporterede, udsendte tyskerne meddelelse om deres snarlige frigivelse, som fandt sted i løbet af må-

neden.

Post og censur.

De internerede soldater måtte modtage postkort og åbne breve samt pakker indtil 5 kg. De måtte sende to kort pr. uge.

Forsendelserne var portofri, såfremt de var påtegnet "Interneret Forsendelse" og afsenderadresse. Påtegning i håndskrift var tilstrækkelig, men fra et par af de nævnte lejre (Hornbæk og Jægerspris) kendes stempler med denne eller lignende tekst. Endvidere uddeltes postkort med påtrykt "Interneret forsendelse".

Omkring den 20 september fik militærets lejre en fælles adresse: Lejr nr xx, Stalag 391, Christianshavns Voldgade, Skydeskolen, København K. Den blev langtfra almindelig anvendt.

Censuren er antagelig foregået her. Der blev anvendt et lille stempel med teksten: "Geprüft" (se fig 54), men langt fra alle forsendelser blev stemplet med det.

Forsendelser til og fra lejr nr 19 (Andelshøjskolen i Middelfart) kendes med tyske militære enhedsstempler med rigsørnen og teksten: "Dienststelle Feldpostnummer..." (o9665 A og 17532) (se fig. 55). Disse stempler må opfattes som censurstempler. En lignende brug af Dienststempler kendes fra Frankrig (130 a).

Geprüft

fig.54.

	S t a l a g 3 9 1. København.		
IS o1	Geprüft Liniestempel 24 x 6 mm. Sort. Skrift: gotisk (fig. 54 og 54 A).	o9 43 -	1o 43
	A n d e l s h ø j s k o l e n. Middelfart. Lejr nr. 19.		
IS o2 a	Dienststelle Feldpostnummer o9965 A (På udgående post til Randers)	o9 43	
IS o2 b	Dienststelle Feldpostnummer 17532 / 1. (På indgående post fra Randers) (fig. 55)	o9 43	

BEM IS o1 kendes fra lejr. nr. 1,6, 7, 8, 14, 19.

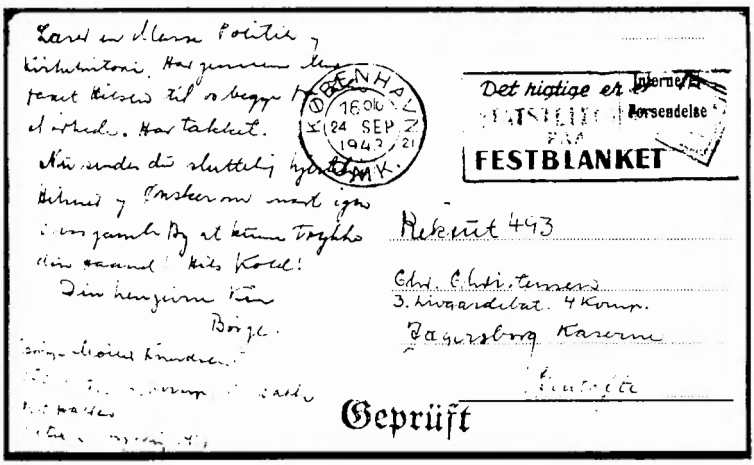

Fig. 54 A. Interneret forsendelse fra KB-Hallen til Jægersborg kaserne 24 SEP 1943. Med STALAG 391 Geprüft stempel i sort.

Fig. 55. Forsendelse fra Randers til Andelshøjskolen i Middelfart 24 SEP. 1943 med tysk stempel "Dienststelle Feldpostnummer 17532". Det tyske stempel må formodes at være anvendt som censurstempel.

Interneringer af udl. statsborgere

Emigrantlejren i Horserød 1940 - 41.

I 1940 opholdt der sig en del tyske emigranter, som var flygtet fra Hitlerregimet, i Danmark. Umiddelbart efter besættelsen den 9 april fremsatte tyskerne krav om arrestationer blandt disse.

I 1940 arresterede det danske politi 127 af disse emigranter. Heraf blev 100 holdt tilbage og af disse blev 42 udvist til Tyskland. Også ikke-arresterede emigranter blev sammen med deres familier udvist til Tyskland. Arrestationerne fortsatte i 1941. Ialt blev der i perioden fra 9. april 1940 til 1. april 1941 behandlet 320 emigrantsager ved Københavns byret.

De emigranter, der ikke straks blev udvist, blev anbragt i den nødtørftigt istandsatte Emigrantlejr i Horserød. Ialt drejede det sig om mellem 80 og 100 personer. De blev udvist til Tyskland i 1941, og barakkerne blev indraget til brug for Statens Lejr i Horserød (den såkaldte kommunistlejr) (se s. 49).

Post og Censur.

Emigrantlejrens "husorden" blev som tidl. nævnt benyttet som grundlag for udarbejdelsen af den første "husorden" for kommunistlejren. (se s. 50)(131).

Der kendes intet brevmateriale fra emigrantlejren.

Interneringen af britiske statsborgere 1940-45.

Den 14. april 1940 krævede tyskerne de herværende britiske og franske journalister interneret. Ved forhandling lykkedes det at begrænse kravet til fem briter, der blev interneret på Bogø under politiets bevogtning. Den 6. sept. s.å.blev de overført til Hald ved Viborg.

Den 23. april rejstes krav om internering af de herboende britiske og franske mandlige statsborgere i den militærpligtige alder (17 - 60 år). Det lykkedes også at få begrænset dette krav, men 50 britiske og 12 franske borgere blev indkaldt til møde hos politiet, der tilbageholdt dem. Den 6 - 7 maj blev de overført til Haldlejren, der var blevet gjort klar med kort varsel. Lejrens chef var fængselsinspektør A.C. Bentzen (se s. 49 ff.).

Den 17. maj blev de internerede efter tysk krav overført til Flensborg i et særtog. Derfra blev de sendt videre til tyske interneringslejre. Den tyske begrundelse for dette krav var, at de skulle udveksles. En sådan udveksling kom aldrig i stand. Alligevel lykkedes det kun at få et par stykker af dem ført tilbage til Danmark under krigen.

Den 12. august 1940 blev der fremsat nye krav om internering. 24 briter blev tilbageholdt og overført til Hald. Flere fulgte efter.

I juli 1941 blev de i Hald internerede overflyttet til herregården Store Grundet ved Vejle. 14 kvinder og børn lod sig af familiære grunde frivilligt internere her. I marts 1945 blev enkelte af de internerede udvekslet. Den 4. maj overførtes 23 personer til Sverige. Resten blev frigivet den 4. maj om aftenen.

Lejren sorterede administrativt under udenrigsministeriet, men den daglige ledelse varetoges af fængselsvæsenet (forplejning og bevogtning).(132).

Post og censur.

I 1943 aflagde en repræsentant for Røde Kors besøg på Store Grundet. I sin rapport omtaler han postforholdene og nævner,at de internerede må sende alle de breve de ønsker. Der nævnes intet om censur, men af sammenhængen synes det at fremgå, at de omtalte breve er til udlandet - muligvis "Interneret forsendelser" eller Røde Kors breve, der gik via Røde Kors i Geneve. Afsenderen måtte regne med, at der gik 10 - 12 uger,før der kom svar. Der måtte også modtages pakker fra udlandet, men omk. 60 % af dem forsvandt undervejs, og fra de øvrige var der stjålet af indholdet,før de nåede frem.

De internerede kunne skrive uden censur til det danske udenrigsministerium. I denne bemærkning ligger antagelig, at breve til alle andre blev censureret.(133).

Der kendes intet brevmateriale fra Hald og Store Grundet.

Internering af amerikanske statsborgere.

Efter USAs indtræden i krigen i december 1941 rejste tyskerne krav om internering af herboende amerikanske statsborgere.

De internerede blev først anbragt i Vestre Fængsel. I maj 1943 blev de overført til Fårevejle Højskole. Herfra blev de i april 1944 flyttet til herregården Lekkende ved Præstø. Interneringen omfattede 15 - 20 personer.

Bevogtningspersonalet, der af hensyn til de tyske nerver var på 9 - 10 mand, blev stillet af det danske fængselsvæsen.

Lejrene hørte administrativt under udenrigsministeriet, og man må antage, at reglerne for brevveksling og censur har været de samme som i Hald og Store Grundet-lejren. (134).

Fra Faarevejle lejren kendes et enkelt brev til Post- og Telegrafvæsenet. Det er omtalt s. 84.

De tyske flygtningelejre 1945 - 49

I krigens sidste måneder blev Danmark invaderet af tyske flygtninge fra østområderne. I maj 1945 registrerede de danske myndigheder omkring 250.000 flygtninge, hvoraf det lykkedes at få hjemsendt ca. 50.000 i løbet af et par måneder. I juli s.å. meddelte de allierede, at de indtil videre ikke kunne modtage flere flygtninge fra Danmark.

Hjemsendelserne blev først genoptaget i november 1946 og blev endeligt afsluttet i februar 1949.

Flygtningeforsorgen sorterede under arbejds- og socialministeriet, der overdrog den daglige ledelse af de mange lejre til Statens civile Luftværn. (135)

Flygtningene blev i første omgang indkvarteret, hvor man kunne finde plads bl.a. i tidligere tyske militærforlægninger. Da det stod klart, at der ikke ville blive tale om en hurtig hjemsendelse, begyndte myndighederne at oprette særlige barakbyer til dem. Oksbøllejren husede en overgang ca. 36.000 flygtninge og var dermed Danmarks 6. største "by". (136).

Forsorgen var i begyndelsen tilrettelagt efter princippet: nødtørftig,men forsvarlig. Af psykologiske og humanitære grunde slækkede man med tiden på de oprindelige, strenge bestemmelser, men princippet om flygtningenes adskillelse fra det danske samfund blev opretholdt i hele perioden. (137)

Post og censur.

Mange familier var under flugten blevet skilt. Det blev derfor på et ret tidligt tidspunkt tilladt flygtningene at korrespondere indbyrdes.

Det første lejrreglements bestemmelser (fra august 1945) vedrørende flygtningeposten var ret restriktive. Brevene måtte kun være på 25 ord og kun handle om familieanliggender. De skulle - antagelig af hensyn til censuren - være skrevet med blokskrift. Udlandspost modtoges ikke. Disse bestemmelser blev lempet i november s.å. Bl.a. bortfaldt begrænsningen i antallet af ord, men censuren blev opretholdt.

Post til udlandet blev tilladt fra den 5. december 1945; til Tyskland dog først fra 4. april 1946, da postforbindelsen dertil blev genåbnet.

Pakker: Det første lejrreglement forbød flygtningene at modtage pakker. Lejrledelsen skulle returnere dem med "Modtagelse nægtet". Bestemmelsen blev lempet i november-reglementet, således at pakker der indeholdt beklædningsgenstande og lign. blev tilladt. Værdigenstande af enhver art (inkl. ubrugte frimærker) tobak og nydelsesmidler var fortsat banlyste. Tobaksforbuddet blev lempet i april 1946. (138)

Postcensuren blev oprindelig udført af flygtningeadministrationens politi-

afdeling, senere af de lokale lejrchefer. Forsendelser fra særlejrene, hvor der sad urolige elementer, kriminelle, krigsforbrydere og tyske nazister, blev forsat censureret af politiet. (139).

Censuren omfattede al udgående post fra lejrene. Oprindelig synes alle breve at være blevet censureret. Senere var der muligvis kun tale om en stikprovekontrol. Breve,der indgik fra Tyskland, var som regel censurerede af de allierede myndigheder der, og blev sjældent kontrolcensurerede i lejrene.

På nuværende tidspunkt er det ikke muligt at afgøre, om alle lejrene har haft egen postcensur, eller om post fra mindre lejre er gået til større, centrale censursteder. Der er ikke set eksempler på, at post, der er blevet censureret i lejrene, er blevet kontrolcensurerede af Udlandskontrollen i København.

Da postforbindelsen til Tyskland blev genåbnet, steg postmængden betydeligt. En statistik fra Oksbøllejren omfattende årene 1946 - 48 viser, at der blev afsendt 295.483 forsendelser inden for Danmarks grænser (overvejende til andre lejre); 244.746 forsendelser blev sendt til udlandet (÷ Tyskland). 1.892.217 breve gik til Tyskland. Alene fra Oksbøllejren blev der således i den angivne periode afsendt 2.432.466 stk breve. Der blev ikke ført statistik over ankommende post.

Portoen blev betalt af den danske stat. På grund af papirknapheden og de store portoudgifter var det nødvendigt at begrænse postmængden, og det blev bestemt, at der højst måtte sendes 1 brev pr uge af hver flygtning over 14 år. Der blev indført postkontrol, så brevhyppigheden kunne kontrolleres. Der kendes et enkelt stempel, der entydigt henviser til denne kontrol. (140).

Som led i den demokratiske genopdragelsesproces oprettedes der i lejrene en af flygtningene valgt lokaladministration, der fik overdraget visse interne opgaver.

I mindst 1 lejr, Oksbøllejren, blev der oprettet et tysk postkontor, der under hensyntagen til de eksisterende danske bestemmelser arbejdede efter tyske regler. Fra Oksbøllejrens postkontor kendes et stempel, hvis funktion dog ikke kan fastslås med sikkerhed. (se s. 82). Denne lejrs postkontor, som havde 70 ansatte, der ekspederede flygtningeposten, synes også at have udført visse kontrolfunktioner, fx i forbindelse med brevhyppigheden.(141). Et stempel og et par påtegninger på brevark antyder, at lejrens borgmester også har haft visse (kontrol ?) funktioner i forbindelse med posten, som det dog ikke er muligt at definere nærmere på grundlag af det kendte brevmateriale (se s. 83).

Tilladelsen til at sende og modtage breve kunne inddrages som led i disciplinære foranstaltninger.(142) I Grove-Gedhus lejren var der postspærre fra 22. december 1947 til 2. januar 1948. Den er dog muligvis blevet indført af hensyn til lejrens danske personale. (143).

Posten blev frankeret med danske frimærker eller afstemplet med indleveringspostkontorets franko-maskinstempel.

Censurstempler.

Trods det store antal lejre, der en overgang fandtes, kendes der kun relativt få censurstempler fra lejrene. Forklaringen herpå er antagelig, at størstedelen af brevene blev sendt mellem flygtningene indbyrdes eller gik til udlandet.

De af forf. kendte stempler katalogiseres på de flg. sider.

En del af stemplerne indeholder ordet "CENSUR", andre blot forkortelsen "St. c. L." (Statens civile luftværn) eller blot "POST" efterfulgt af lejrens navn. Man må imidlertid formode, at de anvendte stempler alle er udtryk for en eller anden kontrolfunktion, det være sig censur eller kontrol af brevhyppigheden. Alle af forf. kendte stempler er derfor katalogiseret som censurstempler.

fig. 56

fig.57.

fig.58.

fig.59

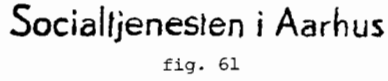

fig. 61

Censurstempler.

Blaavand/Oksby.

FL o1 a CENSUREret (liniestp. sortblå)

FL o1 b (krone) / Flygtningelejren / „Blaavand"

ovalstp: 43/ 23 mm. Sortblå.

Charlottenlund (Palmehaven).

FL o2 CENSUREret (liniestp. 44 x 7½ mm) o7 46

på brev fra Tyskland med amerikansk censur

Frederikshavn.

FL o3 a Flygtningelejren / Marine-Lejren / FREDERIKSHAVN

3 linier henhv 47/37/33½ mm. St.højde:16 mm. Rødt.

FL o3 b Flygtningelejren / Flyvepladsen (Knivsholt)/ FREDERIKSHAVN 12 46

3 linier: 47/43/33 mm. St højde: 16 mm (fig. 56) blåviolet.

Grove-Gedhus.

FL o4 a CENSUREret / GROVE - GEDHUS o7 47

Skrift: antiqua. 2 linier: 43/ 36 mm. St.højde 10 mm violet. Anvendt på indgående post i forbindelse med neutral brun banderole.

FL o4 b Grove- / Gedhus / POST / KONTROL o6 46 - o7 48

rekt. 45½ x 36 mm. rødt (fig.57)

FL o4 c samme. men rekt. 43 x 37 mm Rødt. o3 47 - o5 47

FL o4 b & c anvendtes på udgående post.

Kolding.

FL o5 GENNEMGANGSLEJREN / POST / KOLDING (diam: 29 mm. Violet) (fig. 58): o8 48

Korsør.

FL o6 Flygtningelejren / i Korsør 10 46

2 linier: 49/25 mm. St.højde: 15 mm. Sort
I forbindelse med stemplet er anvendt et lille datostempel: o8 10 46. Brevet er afgstp samme dag.

København (Kløvermarkslejren).

FL o7 a Lejr Nr. 130 / x Kløvermarken x / POST (diam. 43 mm)

FL o7 b Lejr Nr. 130 / Kløvermarken / Amager

rekt. (med afrundede hjørner) 30 x 19 mm

Lemvig.

FL o8 CENSUREret / Flygtningelejren, Rom / Lemvig (3 lin. rødt)

Nyborg.

FL o9 a Censureret (liniestp. sort)

FL o9 b (krone) / LUFTVÆRNSKONTORET / I NYBORG (3 lin. violet)

FL o9 c (krone) / St. c. L. / Flygtningelejren / Holckenhavn / Tlf. 306 (5 linier, sort)

Nørresundby.

FL 10 a Flygtningelejr 49/o6 / Lufthavn Vest / Poststempel / Nørresundby (diam: 38 mm, sortblå).

FL 10 b Flygtningelejr 49-o6 / Nørresundby / Lufthavn Vest o8 46

Dobbeltcirkel diam: 49/41 mm.
Stemplet forekommer alene og i forbindelse med stp FL 20 fra Ålborg.

FL 10 c POST / FLYGTNINGELEJREN / 49 - o2 / HVORUP PLANTAGE / NØRRESUNDBY o3 47

5 linier: 16/39/10/39/24 mm l.

Ollerup.

FL 11 (krone) / St. c. L. / Flygtningelejren / i Ollerup / Tlf. Vester Skerninge 382 (5 linier, rødt)

Oxbøl.

FL 12 a Censureret. liniestp: 46 mm l. St højde: 5 mm 10 45

FL 12 b (krone) / St. c. L. / LEJRCHEFEN / I OXBØL 10 45

dobbeltoval 47/44 x 26/22 mm

FL 12 c samme. Dobbeltoval 47/ 44½ x 27½/24½ mm. Violet o2 46

FL 12 d samme. Dobbeltoval 49/46½ x 27½/25 mm 12 46

FL 12 e (krone) / CENSURERET / LEJRCHEFEN / I OXBØL

Dobbeltoval: 47/44 x 27/22 mm. Violet

Rye Flyveplads.

FL 13 Flygtningelejren / "Rye Flyveplads"

2 linier. Anden linie i kursiv (skriveskrift)

Sakskøbing. (Berritsgaard).

FL 14 St. c. L. (krone) Danmark / INTERNERET / FORSENDELSE / REFUGEES MAIL / SAKSKØBING.
Lodret tv.: CENSURERET. Lodr. th: No.

Rekt: 58 x 28 mm. Stemplet er omtalt af K.K. Wolter
Stemplets tekst er usædvanligt.

Skrydstrup. (Flyvepladsen).

FL 15 a Censureret (liniestp. 13 mm. Rødt)

FL 15 b Flygtningelejren i Skrydstrup (liniestp 33 mm. Blåt)

Strabrand (Kolund).

FL 16 a Flygtningelejren / Strabrand pr. Kolund. (2 lin. karmin)

FL 16 b FLYGTNINGELEJREN / x STRABRAND x / 42-08 (diam: 30 mm, k.)

FL 16 c 42 - 08 (rekt: 40 x 8 mm. karmin).

Sæby.

FL 17 a (krone) / LUFTVÆRNSKONTORET / SÆBY

3 linier: Teksten henhv 45 og 11 mm.St.højde: 18 mm sort.

FL 17 b som FL 17 a, men uden krone.

Første linie er 47 mm lang. Grønt.

Søborg.

FL 18 Gladsaxe kommunes / Socialtjeneste / Raadhuset pr Søborg

3 linier. Sort.

Tønder.

FL 19 a (krone) / Luftværnskontoret / i Tønder o1 47

Dobbeltoval: 43/41 x 23/21 mm. Rødt, (fig.59)

FL 19 b samme tekst som FL 19 a. o2 47

3 linier. Teksten henhv. (ca) 44 og 22 mm. Teksten st. højde ca 9 mm. Rødt, sort.

FL 19 c (krone) / Flygtningelejren / Exercergaarden / Tønder

ovalstempel. Violet

FL 19 d Not (diam 4 mm. Violet) o4 46 - o2 47

Anvendt dels alene, dels i forbindelse med FL 19 a & b. Not = Noteret. Anvendt ved kontrol af brevhyppigheden. (se fig.59)

Aalborg.

FL 20 LUFTVÆRNSKONTORET / POST / I AALBORG (diam 40 mm, karmin) o8 46 - o3 47 (fig. 60).

Aarhus.

FL 21 a DEN DANSKE HOVEDFORVALTNING / Flygtningelejre(ne?) i Aarhus / Gennemgangslejren, Marselis Boulevard

3 linier. Violet

FL 21 b Censureret / Socialtjenesten i Aarhus o7 46

2 linier henv 41 og 73 mm l. St højde: 16 mm. (fig.61)

ANM Teksten til en del af de ovenfor omtalte censurstempler er hentet fra K.K. Wolter: Die Postzensur. Handbuch und Katalog. Bind II, s. 116-117. Der er foretaget enkelte korrektioner i forhold til forlægget.

BEM FL 20 kendes anvendt i forbindelse med FL 10 b. (se dette)

Displaced Persons

Ved den tyske kapitulation befandt der sig henved 30.000 krigsfanger og tvangsforflyttede personer her i landet, som blev registrerede som"Displaced Persons". Forsorgen af dem blev oprindelig varetaget af Dansk Røde Kors. I 1948 blev Danmark medlem af den internationale flygtningeorganisation, IRO, som overtog opgaven.

På det tidspunkt var størstedelen af de tvangsforflyttede enten vendt tilbage til deres hjemlande eller udvandrede.

Displaced Persons blev betragtet som allierede flygtninge og kunne bevæge sig frit uden for lejrene, tage arbejde osv. (144).

En overgang nød de portofrihed, såfremt forsendelserne var påtegnet: "Interneret Forsendelse Portofri" og afsenderadressen var angivet. Portofriheden synes at være blevet ophævet i maj 1946.

Bortset fra de velkendte fabrikationer fra Tarplejren kendes der for tiden ingen breve med særlige afsender- eller censurstempler fra disse lejre. (145).

En forsendelse fra Svendborg til Tarplejren er foruden afgangsstemplet: SVENDBORG 4 MAR 46 stemplet med et rektangulært stempel, 40 x 19 mm med teksten: Interneret Forsendelse/ Portofri. (fig. 62).

På kuvertens bagside findes foruden afsenderadresse en signatur el. lign. Det er ikke muligt at afgore,om denne står i forbindelse med en eller anden form for postkontrol (fig.63).

fig. 62.

fig. 63.

Tysk feltpostcensur

Der kendes to forsendelser af tysk oprindelse med feltpostcensurstempler, der har været anvendt i Danmark.

TFC o1 Ergänzungsamt der Waffen SS / Nebenstelle Nordsee 10 40

med brun neutral banderole påtegnet (i ms): geprüft gotisk skrift, sort (fig. 64)

TFC o2 Geprüft Feldpoststelle o7 41

St. længde: 53 mm. Gotisk skrift, grønt. (fig 65)

fig.64

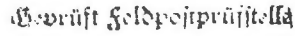

fig. 65

ANM Waffen SS Nebenstelle Nordsee lå A.F. Kriegersvej 3, København. Det blev oprettet i september 1940 som filial af SS kontoret i Hamburg og fungerede bl.a. som hvervekontor for SS. I 1943 blev det en"SS Ersatzkommando",der hørte direkte under Berlin.

Feltposten til SS frivillige fra Nordslesvig blev samlet i Nebenstelle Nordsee. Det tyske mindretal beklagede sig over, at det danske postvæsen undersøgte pakkerne og holdt dele af indholdet tilbage. Disse beskyldninger må ses i sammenhæng med, at pakkerne skulle sendes ud af landet, og at postvæsenet derfor har kunnet kræve at der forelå udførselstilladelse.

BEM TFC o1 Stemplet kendes på et brev, der oprindelig er skrevet i Klagenfurt af en tysk SS mand. Han tog brevet, der er adresseret til Løgumkloster, med til Danmark og afsendte det (med dansk frankering) fra København i okt. 1940.

Det kan ikke afgøres om stemplet er et mil. Briefstempel eller et kontorstempel. Officielle Meddelelser nr 33 (6 aug. 41) nævner, at breve med stemplet:"Ergänzungsamt der Waffen SS/ Nebenstelle Nordsee"og påtegnet: Feldpost skal udleveres uden opkrævning af porto. (146).

TFC o2 kendes på et feltpostkort med tysk FELDPOST stempel. Afsenderens feltpostnummer M o9523 tilhørte en tysk enhed i Århus. Det kan ikke udelukkes, at kortet er blevet sendt fx fra Norge, idet marinens enheder i Århus ofte ledsagede transporter mellem Danmark og Norge.
Censurstemplet kendes også på post fra andre tysk besatte områder.

Britisk feltpostcensur

Den 5. maj 1945 kom general Dewing som repræsentant for SHAEF til København med en mindre britisk afdeling på 120 mand. Styrken blev i løbet af en måneds tid bragt op på 1400 mand bestående af enheder fra hæren, flåden (stationeret i København) og RAF, der overtog de tyske flyvepladser her i landet.

RAF begyndte tilbagetrækningen af sine enheder i september. Fra november blev hærens afdelinger gradvist reduceret, så styrken var nede på omk. 200 mand i begyndelsen af 1947. De blev trukket hjem s.å. (147).

Tropperne sendte deres post via de britiske feltpostkontorer, der blev oprettet her i landet. Forsendelserne blev almindeligvis censureret af enhedens egen censor. Censuren ophørte i september 1945.

SHAEF var den øverste allierede instans i Danmark indtil 14 juli 1945, hvor dets beføjelser overgik til "Allied Military Mission" dvs. den engelske og amerikanske militærmission, der havde hovedkvarter på Dagmarhus. "Allied Military Mission"blev senere afløst af en ren britisk militærmission. (148).

Til militærmissions arbejdsområde hørte bl.a. interneringen af personer, der var mistænkt for krigsforbrydelser. Mange tyskere, der havde gjort tjeneste her i landet, blev arresteret og interneret i Kastellet, Vestre Fængsel, på Alsgade skole. Andre blev indsat i Faarhus- og Mosedelejren.

Posten til og fra disse fanger blev censureret af militærmissionen, der anvendte mindst tre forskellige censurstempler.

S H A E F: Supreme Headquarters Allied Expeditionary Force.

Britiske feltpostcensurstempler (Danmark): (149).

BR o1 RAF censur (brit. type R 7) med nr. 57, 58, 59, 63, 66, 78, 193 og 430.
violet. (fig. 66)

BR o2 Army censur (brit type A 6) med nr. 10514, 14945, 15574 og 15613.
violet. (fig. 67)

BEM BR o1 Nr. 58, 59 og 193 kendes anvendt sammen med feltpoststempel (FIELD POST OFFICE 808 (1945 i Odense, 1946 i København)
De øvrige numre anvendt sammen med FIELD POST OFFICE 761 (Kolding ?)

BR o2 stemplerne er anvendt sammen med FIELD POST OFFICE 867.

fig. 66.

fig.67

Military Mission censurstempler (København). (150).

MM o1 CENSORED / ALLIED MILITARY MISSION / (D E N M A R K) o7 45
violet. (fig. 68)

MM o2 CENSORED / BRITISH MILITARY MISSION / (D E N M A R K)(fig 69) o1 46

MM o2 British Military Mission (Denmark) / x Censored x / Prison of the Citadel o4 46 - o5 46
dobbeltoval stp. Grønt.

BEM MM o1 på brev fra Alsgade skole 20 o7 45

MM o2 på brevkort fra BIRKERØD 31.12.45.til fange på Alsgade skole. Iflg. notat på kortet er det modtaget 10.o1.46. (150 a)

MM o3 på breve fra Tyskland og Østrig til Kastellet.

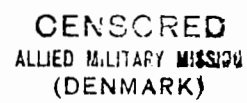
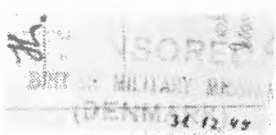

fig.68.

fig.69.

Færøerne 1940 - 45

Den 12. april 1940 aflagde cheferne for et par britiske destroyere, der var ankret op på Tórshavns red, besøg hos den danske amtmand på øerne, og gav ham meddelelse om den forestående besættelse. (151)

Samtidig rejste de krav om indførelse af censur med post og telegraf.

Den næste dag gik omkring 250 mand fra "The Royal Marines" i land fra krydseren "Suffolk", der var blevet afsendt fra England. De begyndte straks at forberede ankomsten af en større troppestyrke, som kom i slutningen af maj s.å. ("The Lovat Scouts").

Afviklingen af besættelsen begyndte i juli 1945, men først i november 1946 forlod den sidste britiske enhed Færøerne.

Under krigen blev der bygget flere militære installationer på øerne fx en radarstation på Suderø og en flyveplads på Vaagø. Arbejdet på Vaagø blev påbegyndt i april 1942 og blev afsluttet i slutningen af 1943. I dette tidsrum var øen militært område, som der krævedes særligt pas for at komme til eller fra.

Sammen med "The Royal Marines" havde den britiske regering sendt en konsul, der under krigen fungerede som sit lands øverste repræsentant på Færøerne. Han tog ophold i Tórshavn, hvor også det militære hovedkvarter med dets Security Office lå.

Postcensuren: I. Udenrigscensuren.
Det militære Security Office varetog censuren af posten fra Færøerne til Island, som blev afsendt, når der var befordringslejlighed fx med trawlere. Der blev anvendt flere forskellige censurstempler. Posten til eller i transit via Storbritanien blev censureret der, og så vidt vides er ingen af de sædvanlige engelske censurstempler eller -banderoler blevet anvendt på Færøerne.

II. Indenrigscensuren synes at være blevet etableret, da Vaagø blev erklæret for spærret område. Posten til og fra øen blev underkastet militær censur, der dog synes at være foretaget stikprøvevis, idet der fra denne periode kendes breve fra Sørvaag til Torshavn, som er uden censur.

Censurstemplet, der blev anvendt på indenrigsforsendelserne kendes anvendt på post til Island allerede i sept. 1940.

Posten fra de engelske tropper blev censureret af militære censorer, der anvendte egne censurstempler, som findes i en række typer. En del af feltposten blev stemplet og censureret i Storbritanien.

Censurstempler:

FÆ o1 a OPENED BY / MILITARY CENSOR (på post til Island). o9 40

Tekst i antiqua. 2 linier henhv. 23 og 35 mm lange. Største højde 8 mm. Sort. (fig. 70)

FÆ o1 b samme. (på færøsk indenrigspost). 12 42 - o7 44

FÆ o1 bx samme - men "OPENED" overstreget, og "PASSED" tilføjet i ms. (færøsk indenrigspost).

FÆ o2 x BRITISH CONSULATE x / dato / THORSHAVN 11 40

Diam: 29 mm. Violet. (fig. 71)

FÆ o3 datostempel (på brevforsiden). Thorshavn (på bagsiden). 12 41 o7 42

Datostp: 4 x 24 mm; Thorshavn (kursiv) 6 x 27 mm
Violet. (fig. 72a og b).

FÆ o4 SECURITY OFFICE / FAROE ISLANDS 43

2 linier. Violet.

FÆ o5 SECURITY CONTROL / x FAROE ISLANDS x o3 44 - o8 44

3 ovaler, henhv. 49/46/37 mm. Violet (fig. 73)

Banderoler:

FÆ B o1 gult papir med blå striber (Stilehæftepapir) o9 40

anvendt i forbindelse med FÆ o1 (kun udenrigspost).

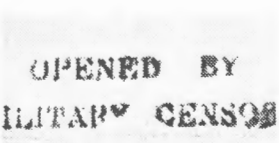
FÆ B o2 brun, neutral klæbestrimmel. o3 44 - o8 44

Varierende bredder. Anvendt sammen med FÆ o2 - o5

ANM Censuren fandt sted i Tórshavn og blev udført af en dansker og englænder.

BEM FÆ o1 b kendes anvendt 14.12.42 til 29 o7 44 på indenrigspost mellem Vaagø til eller via Tórshavn.

FÆ o3 Brevet er dagstp THORSHAVN 22.12.41. Censur-datostemplet: 29 DEC 41.

øverste række
fra venstre: fig. 70, 72a,
og fig 72 b,

forneden tv. fig. 71
forneden th, fig. 73

Røde Kors breve

Røde Kors brevene blev fremsendt på særlige formularer fremstillet af Røde Kors. Formularerne blev i begyndelsen udleveret til publikum, men det blev hurtigt praksis, at meddelelserne blev sendt eller indleveret til Dansk Røde Kors kontor i København, som sørgede for,at de blev overført til en Røde Kors formular.

Denne procedure var nødvendig, dels fordi det tyske Røde Kors havde oplyst, at der kun ville blive ekspederet breve, som var udfyldt med maskinskrift, dels fordi Dansk Røde Kors ønskede korrekt bogstavering og tegnsætning i brevene for at undgå, at de blev anvendt til kodemeddelelser. Af hensyn til den almindelige postcensur anbefalede Røde Kors endvidere, at man undlod opremsning af navne i brevene.

Røde Kors brevene måtte højst indeholde 25 ord udover afsender- og modtageradressen.

Forsendelserne blev videresendt dels gennem det tyske Røde Kors, dels gennem det Internationale Røde Kors i Geneve. (151 a).

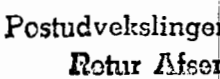

fig. 74.

Stempel: Postudvekslingen indstillet / Retur Afsenderen (fig. 74)

Stemplet blev anvendt før, under og efter besættelsen og efter postcensurens ophævelse. De er ikke medtaget i dette katalog, da det også under besættelsen må anses for at have været en almindelig p o s t a l funktion at underrette en afsender om, at postudvekslingen med et givet land var indstillet.

Forf. formoder, at stemplerne er blevet anvendt af Omkarteringspostkontoret i København.

De efter 1945 anvendte stempler:"Postforbindelsen ikke aabnet. Retur Afs."(flere typer), "Postforbindelse kun for Brevkort. RETUR AFS" m.fl. formodes at have haft samme funktion.

Stempelproblemer

Udenlandske censurstempler på dansk indenrigspost efter 5.maj 45.

Der kendes et par udenlandske censurstempler på dansk indenrigspost fra perioden efter befrielsen. Det kan med sikkerhed siges, at det ene af disse stempler ikke har været anvendt i Danmark, og det kan med rimelig sikkerhed godtgøres, at det andet er anvendt af den russiske censur i Østrig.

X o1 Stempel: PASSED / TRAVELLERS CENSORSHIP / 127. 44 x 39 mm. Rødt.
Afg.stp: PADBORG 18.10.46. Adresseret til Alborg. Afsender: Flensborg Avis, Padborg. (Typen er vist fig. 75.)
Censurstemplet er engelsk og blev efter 2 VK anvendt af de engelske myndigheder i Tyskland på dokumenter, som rejsende medbragte ved grænseovergange (deraf Travellers Censorship).
Flensborg Avis anvendte og anvender stadig en postboksadresse i Padborg for post til og fra Danmark. Efter krigen hentede og bragte en af bladets nuv. redaktører, Erik Vestergaard, post til Padborg. Turen foregik via Kruså. På en af disse ture har han haft brevet med. Ved den tyske grænsestation ved Kruså er det blevet censureret af den engelske kontrol (en af grænsecensorerne havde kendskab til dansk), og derefter af bladets medarbejder afsendt i Padborg. (152)

X o2 Stempel: Oesterreichische Zensurstelle / 596 (?). Diam: 30 mm
Brev fra Tarplejren til København. Afg.stp: ESBJERG o9 o4 46. "Frankering": Tarplejr-mærke. Kuverten desuden med stp: Dansk Røde Kors/ Tarplejren.
Som det vil være mange bekendt, foregik der på initiativ af d'herrer Brunnthaler og O. Winter (en frimærkehandler) en række filatelistiske manipulationer i Tarplejren. Ovennævnte forsendelse, som forf. kun kender i fotokopi, kan meget vel have været sendt til København, men muligheden for at Københavneradressen er føjet til senere er til stede. Problemet er, hvordan der er kommet et censurstempel anvendt af den russiske censur i Østrig på forsendelsen ? Tilstedeværelsen af en russisk censor i en dansk interneringslejr i Vestjylland forekommer næppe sandsynlig i april 1946. Forklaringen er antagelig, at brevet på et eller andet tidspunkt (før maj 1952) har været sendt i et brev til Østrig. Det var praksis, at den russiske censur der stemplede såvel kuvert som indhold med censurstemplet. I givet fald har omtalte Tarpbrev været genstand for samme procedure. (153).

Stempler med ukendt funktion

På forsendelser til og fra Danmark findes enkelte stempler hvis anvendelsessted eller hvis karakter det ikke er muligt at bestemme med sikkerhed.

Y o1 Stempel: Geprüft / x Geheime Staatspolizei x / rigsørn.
Diam: 31 mm. Rødt. Geprüft i cirkelsegment fo. (fig
Korsbånd fra Helsinki 11 XII 1940 til N i b e. (uden angivelse af landet).
Endv Ao stempel fra Oslo. Derudover ingen påtegninger.
Det nævnte stempel blev anvendt af Gestapo i Tyskland 1941-42.
Gestapo var knyttet til den tyske udlandspostkontrol og censurerede udenlandske aviser og tidsskrifter. På baggrund af vor viden om censuren i Danmark er det næppe sandsynligt, at stemplet har været anvendt her i landet. (154).

Y o2 Stempler: A. Nr. 1089 og A. Nr. 208.
Begge rekt.: 39.5 x 19 mm. Violet. (fig. 76)
Stemplerne findes på to breve fra et firma i København til henhv.USA og Norge.
Afg.stp: København henhv. 13 o8 & 20.o8. 45.
Brevene er censurerede og med den danske Udlandspostkontrols sædvanlige stempel og banderole. Stemplerne skal muligvis forstås i forbindelse med den side 25 omtalte tilladelse til transaktionelle meddelelser.
Et lignende stempel kendes på en forsendelse fra en fabrik i Horsens.

Y o3 Stempel: Flüchtlingsgemeinde / Deutsches Postamt.
2 linier: St. mål: 37 x 9 mm. Violet. (fig. 77)
Stemplet er set på bagsiden af to breve fra den tyske flygtningelejr i Oksbøl.
Afg.stp: ESBJERG henhv. ? III 1948 og 14 APR 1948 (frankomaskinstempler).
Begge breve er adresseret til Løgumkloster. (155)
Tolkningen af dette stempel frembyder visse problemer. Stemplet kan opfattes som et afsenderstempel, men da forsendelserne iøvrigt er med fuld afsenderadresse, kan man ikke se bort fra, at det kan være anvendt som et postalt "sidestempel", der angiver ved hvilket postkontor brevene er afgivet til postbesørgelse. Det er også muligt, at stemplet er et censur- eller kontrolstempel, der angiver, at brevet er bogført som led i kontrollen af brevhyppigheden. Flygtningene havde som tidl omtalt (s. 69) kun adgang til at sende et begrænset antal breve per måned.

Y o4 Stempel: Oksböl / Eingegangen. / dato / Ag. .... / Anlagen .....
farve: sortblå. (fig. 78).
med datoerne: 25 OKT 19(47) og 28. OKT 1947. Linien ud for Ag er med initialerne (i ms): D.O. (rødt).
På brevhovedet endv. påtegning: "Weitergereicht / navn / Bürgermeister"
Brevene, der er til Løgumkloster, er daterede henhv. d 23. og 25 okt.
Kuverten, som hører til brevet, der er dateret d. 25.okt., er afgangsstemplet: ESBJERG 4 NOV 1947 (frankomaskinstempel). Den er iøvrigt uden censurstempler eller -påtegninger.
Stemplet lader sig ikke tolke med sikkerhed. Der kan være tale om et censur- eller andet kontrolstempel. Det af forf. kendte materiale tyder på, at den danske kontrol med flygtningeposten var i aftagende fra midten af 1947, idet der fra denne tid kendes en del flygtningebreve, hvor hverken kuverter eller breve viser tegn på censur.
I Oksbøllejren var visse postale kontrolforanstaltninger som tidl. nævnt (se s. 69) overladt til den tyske selvforvaltning, og stemplerne skal måske tolkes i sammenhæng hermed. (155).

fig. 75.

fig.76.

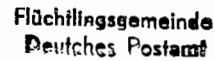

fig. 77

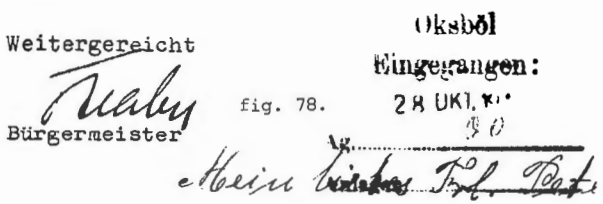

fig. 78.

Kontorstempler

På forsendelser fra interneringslejre og fængsler i Danmark forekommer der enkelte stempler, som kan forveksles med censurstempler. Det af forf. kendte materiale viser dog, at de nedenfor omtalte stempler må opfattes som afsender- eller kontorstempler.

Z o1 Stempel: (krone) / INTERNERINGSLEJREN I FAAREVEJLE / PR. FAAREVEJLE ST.

3 linier. Tekstens st. længde henhv. 63 og 32 mm. Dens st. højde: 18 mm. Farve: sortblå.

Stemplet findes på bagsiden af et brev til Generaldirektoratet for Post- og Telegrafvæsenet og er tydeligvis anvendt som afsenderstempel.
På forsiden findes påtegningen: Interneret Forsendelse (stempel)

Z o2 Stempel: (krone) / DEN DANSKE FORVALTNING / F r ø s l e v l e j r e n / pr. Faarhus.

4 linier. Tekstens længde henhv. 58/ 32/ 21 mm. Dens st. højde: 23mm

Stemplet forekommer på bagsiden af en rekommanderet forsendelse fra lejren til Horsens. På forsiden påtegningen: Interneret / Forsendelse (i ms). (fig.79)

Z o3 Stempel: Polizeigefangenenlager / Fröslev.

2 linier henv. 48 og 16 mm lange. Største højde: 10 mm. (fig 80)

Stemplet kendes anvendt som afsenderstempel på en forsendelse fra lejren samt på returbreve med påtegningen: "Modtagelse nægtet af lejren" og på besøgstilladelser.

INTERNERINGSLEJREN I FAAREVEJLE
PR. FAAREVEJLE ST.

fig.79

Polizeigefangenenlager
Fröslev

fig.80

BEM Z o2 Den danske administration varetog fangernes forplejning. Censuren af fangernes breve henlå under den tyske administration. Jfr side 59.

Dansk censur i Tyskland

I sin bog om den allierede censur i Tyskland 1945 ff omtaler K.H. Riemer et par civile tyske indenrigsbreve, der begge er afsendt fra det nordtyske område i marts 1945 (156).

Brevene er begge med det stempel og den banderole, der blev anvendt af den danske efterkrigscensur.

Brevene er åbnet i højre side. Banderolen er påsat i brevenes længderetning og lukker således kun for en lille del af opskæringen. Den er afstemplet med censurstempel nr 375 af type C o7. Stemplet går ikke ud over banderolens kanter.

Det kan ikke siges, hvem der har censureret disse breve, eller hvor de er blevet censurerede eller om der er tale om en forfalskning.

I marts 1945 var det tyske kommunikationssystem i kaos. Det er muligt, at brevene aldrig er forsøgt ekspederet og er blevet sendt nordpå på et eller andet tidspunkt. I så fald er der mulighed for, at censuren er foretaget i Danmark på et eller andet tidspunkt.

Efter krigen var en del danskere ansat ved den britiske censur i Tyskland Om disse har censureret såkaldte "Überroller"-breve og anvendt danske stempler og banderoler vides ikke - men lyder ikke umiddelbart sandsynligt. (157).

Den anvendte genlukningsmetode osv stemmer iøvrigt hverken med dansk eller britisk praksis og peger stærkt i retning af en "spøg".

oooooooooo

fortsat fra side 88

passeret anden tysk censur. UM o2 - o4 er således passérstempler, og UM o5 et censurstempel.

Herfor taler også den relativt sjældne forekomst af UM o5 samt anvendelsen af rød farve i forbindelse med dette stempel. De danske censurstempler forekommer altid i rødt, og denne farve nævnes i november 1944 som den for censurstempler karakteristiske farve (163). C o4 b anvendt i violet el. blåt er undtagelsen, der bekræfter reglen.

Bilag I: Tyske flygtningelejre

Oversigt over nogle tyske flygtninge lejre i Danmark 1945 - 49.

den:	05 45	01 10 45	01 01 46	01 01 47	01 01 48	01 01 49
antal forlægninger:	1101	465	335	90	23	7
antal flygtninge:	244.493	200.321	199.028	179.205	66.518	2.365

"Antal forlægninger"indeholder også lazaretter m.m. Antallet af egentlige flygtningelejre var i oktober 1946 ca 80 (159).

Den flg. liste omfatter en del lejre m. v., der var i brug i perioden 1945 - 49. (160). Nogle af lejrene blev kun benyttet i kortere tid. Listen er suppleret med lejre fra hvilke der kendes censurstempler. Listen er ordnet efter geografiske principper. Hvor lejrens nummer kendes er det tilføjet. Endv. er antallet af flygtninge angivet, hvor det kendes.

Frederikshavnsområdet:

Rontvedlejren (tidl. flyplads)	3.000
Knivholtlejren	
Marinelejren	1.750
lejre i Hjørring, Sæby (50 - 01), Skagen	3.500
Hjørring amt: 10 mindre lejre	1.500

Ålborg området:

Ålborg - Nørresundby:	
Flyveplads Vest (49 - 06)	5.100
" Øst	6.700
Søflyvepladsen	3.000
Vester alle (Ålborg)	2.600
Hvorup plantage (49 - 02)	3.000
Thistedvejen (49 - 07)	
Øster Halne	850
Jægerpris pr Nibe (47 - 10)	850

Århus:

Gennemgangslejren Marselis Blvd.	

Djursland:

Stabrand (pr Kolund) (42 - 08), Tirstrup flyveplads, Gråske	1.500
Silkeborg Bad	4.100
Rye flyveplads	10.500
Rom flyveplads pr Lemvig	8.800
Karup flyveplads (2 lejre) = Grove-Gedhuslejren (60-10 60-11)	13.175

Forlægninger:

Lyngs (v. Tyholm)	200
Helligsø	100
Lyngby batteri	260
Hundborg	200
Klitmøller	500
Hamborg	600
Klim Strand	150
Fjerritslev	250
Hjortdal	300
Herning	400

Kibæk	440
Strellev	300
Lodbjerg Hede	550
Vallerbæk	1.020
Kompedal	1.780
Jegstrup	760
Kolding:	
Kløvervej	600
Tvedvej I	900
Tvedvej II	1.700
en gennemgangslejr	
Oksbøllejren (63-03)	36.000
Skallerup Klit	
Blaavand (Oksby)	
Sønderjylland	
Skrydstrup flyveplads	900
Barsmark (Åbenrå)	900
Hørup Klint (Als)	1.000
Tønder (Eksercergården)	
Haderslev Borgerforeningen (66 - 16)	
Fyn:	
Beldringe Flyveplads	900
Allesø	1.400
Skovby (v Bogense)	1.250
Oldemark (Ærø)	1.000
Nyborg / Holckenhavn (23 - 05)	
Ollerup	
flere mindre forlægninger på Fyn	
Sjælland: Københavnsområdet:	
Kløvermarkslejren (lejr nr 130)	16.000
St. Magleby (2 lejre)	1.200
Dragør (18 - 10 ?)	1.500
Frimurerlogen, Kbh.	1.800
Emdrup tyske skole	3.000
Charlottenlund (Palmehaven)	
Søborg (Gladsaxe)	
Avedørelejren	
øvrige Sjælland:	
Høveltelejren	
Sandholmlejren	

Hornbæk	1.000
Melby-lejren	1.000
Jonstrup	1.000
Korsør	600
Mosede særlejr	300
Køge Nordlejr	400
Karrebæksmindelejren (Dansk Folkeferie)	1.080
Falster:	
Hasselø (v. Nykøbing F)(19-10)	1.000
Berritsgård v Sakskøbing (20-03)	
Masnedølejren (særlejr)	

Særlejre for urolige elementer, kriminelle, nazister og krigsforbrydere: (161)

Mosedelejren
Masnedølejren (apr. 46 - mar. 47)
Pilhuslejren v Karup rømmet sept. 47;

Følgende lejre var direkte underlagt Statens civile Luftværn. (De øvrige lejre sorterede under de lokale luftværnschefer). (162).

Høveltelejren
Sandholmlejren
Avedørelejren
Oksbøllejren
Grøve-Gedhuslejren
Mosedelejren
Masnedølejren
Blaavand-Oksby lejren
Skalleruplejren
Gennemgangslejren i Kolding
Ryelejren

Bilag II: Tryksagskontrollens stempler

Anvendelsen af udenrigsministeriets stempler. En diskussion.

Udenrigsministeriets stempler, der altid forekommer i forbindelse med et af Udlandspostkontrollens censur- el.passérstempler, kan deles i tre hovedgrupper: UM o1, UM o2 - o4, og UM o5. Materialet med UM o1 er uhyre sparsomt og kan ikke fortolkes med sikkerhed.

Materialet med UM o2 - o4 er ikke almindeligt, men det kendte materiale lader sig tilsyneladende tolke ret entydeigt. Den følgende diskussion tager derfor først og fremmest sigte på dette materiale, især stemplerne UM o2 i forbindelse med UM o5.

Pressebureauets arbejde var som nævnt at konstatere, om forsendelserne var listevarer eller ikke. Var de listevarer kunne de antagelig passere uden videre. Der indgik imidlertid også forsendelser, hvis indhold pressebureauet ikke på forhånd kunne have kendskab til. Nogle af forsendelserne havde allerede passeret tysk censur andetsteds, andre indgik ucensurerede. Hvordan forholdt man sig i disse tilfælde. ?

Anvendelsen af stemplerne UM o2 og UM o5 kan måske kaste lys over problemet. UM o2 forekommer enten alene eller anvendt sammen med UM o5. Det kendte brevmateriale synes at indicere, at UM o2 blev anvendt alene, hvis forsendelserne havde været gennem anden tysk censur (eller var listevare). Fx er en forsendelse fra en norsk boghandler blevet stemplet med UM o2 og UM o5. Senere er UM o5 blevet dækket til med en brun klæbestrimmel. Forklaringen herpå kan være, at indholdet var en listevare og / eller at forsendelsen allerede havde passeret den tyske censur i Norge og derfor kunne passere uden tryksagskontrol.

Det ucensurerede materiale indgik hovedsagelig fra Sverige. Det falder i to kategorier: 1) egentlige tryksagsforsendelser, hvor UM o5 forekommer enten sammen med UM o2 og et censurstempel eller k u n med et censurstempel, og 2) illustrerede filatelistiske erindringskuverter (hvori der kan have været indlagt en forklarende tekst ?). Denne kategori findes dels med UM o2 i forb. med UM o5 og et censurstempel, dels med passérstempel af Ak-typen, men u d e n UM-stempler. Skyldes det en tilfældighed, fx. at noget af materialet er gået til Udlandspostkontrollens brevafdeling og noget til tryksagskontrollen ? eller er der på en og samme dag indgået så mange kuverter af samme slags, at tryksagskontrollen kun har undersøgt nogle få af disse, og har ladet resten passere, hvorefter de rent rutinemæssigt (?) er blevet stemplet med Ak-stemplet. ?

På grundlag af det af forf. kendte materiale, mener vi, at UM o2 stp. er blevet anvendt alene, hvis der var tale om en listevare og/eller hvis forsendelsen tidligere havde passeret en tysk censur, og at UM o2 er blevet anvendt i forbindelse med UM o5, hvis forsendelsen ikke var listevare og/eller ikke tidligere havde (forts. s. 85)

Litteratur og kilder

Litteratur og kilder. En kort karakteristik.

Den danske litteratur om censurposten i Danmark er som nævnt i forordet ret sparsom. E. Hvidberg Hansen har publiceret en artikel om postcensuren under 1. verdenskrig byggende på brevmateriale,"Officielle Meddelelser"og dokumenter i Hærens arkiv. For 2. verdenskrigs vedkommende har Carl E. Jørgensen gjort en banebrydende indsats med en række artikler om postvæsenets censur og censuren i forskellige interneringslejre m.v. og har heri fremlagt et stort,systematisk bearbejdet stempelmateriale. Disse fremstillinger er senere blevet suppleret med en artikel om postvæsenets censur efter krigen. Endvidere har Jeppe Andersen, A. Kjeldsen-Larsen og E. Menne Larsen publiceret mindre studier af censurproblemer.

Fra tysk side er kommet et par håndbøger, dels over det III Riges censurstempler, dels over censurstempler i almindelighed skrevet af henhv. K-H-Riemar og K.-K- Wolter. Afsnittene om Danmark må på nuværende tidspunkt betegnes som forældede.

Den danske historiske forskning har i de sidste 20-25 år intensivt beskæftiget sig med undersøgelser af besættelsestidens politiske historie. Administrationens forhold er næppe berørt. De publicerede videnskabelige værker yder intet bidrag til belysning af spørgsmålet om postcensuren under krigen - ja, nævner knap nok ordet censur.

Derimod findes der fra tiden umiddelbart efter 1945 en række bredt anlagte oversigtsværker om besættelsestiden. Mange af oplysningerne i disse værker er nu forældede. De indeholder hist og pist en del oplysninger om postale og censurmæssige forhold i perioden 1940 - 45, men karakteristisk nok har ingen af dem et specielt afsnit om postvæsenet.

Enkelte af postvæsenets medarbejdere har publiceret mindre fremstillinger om forholdene under krigen. Værdien af disse er svingende. De er skrevet umiddelbart efter besættelsen og her som alle andre steder gælder den almindelige regel, at efter maj 1945 blev begivenhederne set i et andet perspektiv end i besættelsens første år. Dertil kommer, at et par af artiklerne har et vist anekdotisk præg.

Egentligt dokumentarisk materiale er publiceret af postvæsenet i form af bestemmelser vedrørende udlandsforsendelser og af Den parlamentariske Kommission, der blev nedsat efter krigen. Det publicerede materiale er hentet fra danske og tyske arkiver og fører på visse punkter læseren lige ind i beslutningsprocessen. Det om postvæsenets forhold publicerede materiale er sparsomt og undertiden vanskeligt at fortolke på grund af tidsafstanden og dets karakter af enkeltstående aktstykker, der ikke kan vurderes i sammenhæng med andet relevant materiale.

I den parlamentariske kommissions materiale findes også en del beretninger skrevet efter krigen samt afhøringer af vidner m.v. For dette materiales vedkommende gælder selvfølgelig også det ovenfor omtalte forhold om perspektivsforskellen mellem begivenhederne som de blev set i 1940-43 og efter maj 1945. Dertil kommer, at dette materiale skulle afgives til en kommission, der skulle undersøge, om ministre kunne drages til ansvar i anledning af deres embedsvirksomhed under den tyske besættelse. I forbindelse med kommissionens arbejde blev der rejst tiltale mod et par af telegrafcensurens medarbejdere. Dette kunne nok mane til forsigtighed i formuleringerne.

De her nævnte forhold bevirker naturligvis, at nærværende fremstilling har en række svagheder af saglig og kildekritisk karakter, som det ikke har været muligt at diskutere inden for de givne rammer, og som antagelig først kan løses, når nyt materiale publiceres eller fremdrages.

oooooooo

De benyttede arbejder er anført i noterne. Følg. hyppigt forekommende værker er citeret med de her anførte forkortelser:

E. Hvidberg Hansen: "Censuren i Danmark under 1. verdenskrig". I "Nordisk Filatelistisk Tidsskrift" 1979, nr. 1. s. 19 ff.

Carl Jørgensen: "Postcensuren i Danmark under 2. verdenskrig"i"Posthistorisk Tidsskrift"1. årg. nr.4, s.82 ff. - Rettelser og Tilføjelser I, 1 årg. nr 5, s.107 f., - 4 årg. nr 2 - 3, s. 88 ff. Interneret Post, s.st. 2 årg. nr.3, s. 248 ff. - 4 årg. s. 278 f Postcensuren i Danmark efter 2. verdenskrig. s. st. 3 årg.s.392.

K.H. Riemer: Zensurpost aus dem III. Reich (Düsseldorf 1966).

K-K. Wolter: Die Postzensur. Handbuch und Katalog I - II.(München 1965 - 66).

Kilder:

O.M. Officielle Meddelelser fra Post- og Telegrafvæsenet. (Kbh).

Særlige Bestemmelser for Postforsendelser til og fra udlandet. Kbh. 1941 og 1944.

Årbog Årbog for det danske Post- og Telegrafvæsen.

P.K. Betænkning/ Beretning til Folketinget afgivet af "Den Parlamentariske Kommission" Bind I - XV.
Der er benyttet bilagene til Beretningerne. De citeres som A (= Aktstykker). Bagest i disse findes undertiden stenografiske referater, der cit. som "St" PK. VII,A,3, s.X = Bilag til Beretning Bind VII, del 3, side X. PK X,A, St.sp. = Bilag til Beretning Bind X, stenografisk referat spalte ..

DVB Danmark under Verdenskrig og Besættelse I- V. (Odense 1946) red.af Aage Friis.

Enkelte af de i tekst og noter omtalte kilder er genoptrykt i E. Menne Larsen (udg.) Kilder til Postcensurens historie 1940 - 45. (Hobro 1977), bl.a. Særlige Bestemmelser for Postforsendelser til og fra Udlandet 1941 og 1944.

Noter

1) Andre neutrale lande fulgte samme praksis; fx.Norge, Sverige, Schweiz, Spanien.(Wolter I, s. 112f.)
2) E. Hvidberg-Hansen, anf. arb., s.19ff. Carl Jørgensen, Posthistorisk Tidsskrift I,2, s.38 f.
3) M Glitz i "Civil Censorship Study Group Bulletin, Vol.6,no.3.,febr 1979.
4) Lars Lindeberg:De så det ske(Kbh u.å), s.119.
5) O.M. 79 & 94 (1914); nr 11 & 19 (1915). Hvidberg-Hansen, anf. arb., s.23 f. Tilladelsen til portofri forsendelse af krigsfangebreve i indlandet blev givet i 1917, men gjaldt kun forespørgsler til krigsfangekontorerne i Kbh. (O.M. 59, 1917).
6) De forskellige episoder er omtalt i Hvidberg-Hansens arbejde, s.19 f.
Suppl. litt:
Lars Lindeberg: De så det ske (Kbh.u. å), s.118 f.---
Ung i Århus (red. Vagn Dybdahl) (Århus 1964), s. 102-04. ---
POLITIKEN 21 04 73. Fanø Ugeblad 14 02 75 og 01 06 79.---
Eliassen, Kongeåen, s. 304.
Konseilpræsident C.Th Zahles dagbøger 1914-17 (ed. T. Kaarsted)(Århus 1974), s. 34 f.
Flåden under 1. verdenskrig. O Kofoed-Hansens og V Jöhnkes optegnelser (ed. T Kaarsted) (Århus 1976), s 34 ff.(om Saltholm episoden); s. 124.---
7) Hvidberg-Hansen, anf arb., s.20 ff. O.M. 55 (1918)
8) Hvidberg-Hansen, anf.arb., s.24 ff. O.M. 31 & 36 (1917) - Om Røde Kors censuren se også: E. Menne Larsen: Sønderjysk Posthistorie II (Hobro 1979) s 26,32. - Oplysningen om anvendelsen af R.K. censurstp meddelt af E.Hvidberg-Hansen.
9) Om grænseoverløberne osv:
Lars Lindeberg, cit.arb. s 140 f.
E. Menne Larsen, anf. arb., s.31 m.henv.
Samme: Sønderjyske Censurstempler.. (Hobro 1977), s 17
A. Ibsen, Et blad af Danmarks Barmhjertigheds Bog (Kbh 1927), s.242 f.
Zahles Dagbøger, s.107(under 17 03 17)
10) A.Ibsen, anf. arb., s 281. Horserødlejren m.l.200 russere. Man må derfor regne med, at der også har været 1200 mand i Hald (alm.fangeudvekslingsprincip).
11) Danmark under Verdenskrig og Besættelse,(i det flg. anført som DVB) III, s. 14 f. - PK. VII A,3,St.sp. 523.
12) PK. I, A,s.15 ff,47; 81; 151. PK. IV,A, s.14 ff, 19 ff (13 punkter).
13) PK. IV, A, s.21.
14) PK. IV, A, s.27, (4 punkter), 31 ff. Zersetzung overs. med "Ødelæggelse".
15) PK. IV,A,s.43 ff.(P. Munchs beretning dat. 18 marts 1946).
Besættelsens Hvem Hvad Hvor, (Kbh 1965) s. 29 ff. 173 ff.
H.S. Nissen: Studier i Forhandlingspolitikken og Samarbejdspolitikken. (Kbh 1973). s. 40-87.
PK. IV,A, s.39 ff
16) PK. IV, A, s.20. PK. XIII, A,1,s.7. (D.O. samme,A 1,s.7).
17) DVB III, s.48,(man glemte Helsingør-Helsingborg ruten, der sejlede hele formiddagen). - Avisårbogen 1940 under:12, 21, 22 april. 19 juli.
O.M. 17 (1940). PK X,A, s.66.
18) PK.X,A,s70 ff; s.106.
19) PK X,A,s.71; XIII A,1,s.4o (D.O. samme A,4, s.38).
20) PK X,A, s.68 .
21) PK. IV, A, s.414.(under 20.04.40)
22) Om telegrafcensuren: se bl.a. PK.X, A, s.27 ff; 30 ff; 33f.; 53.
23) Den 15. april 40 rejstes krav om udlevering af dansk luftskyts: PK. IV, A, s. 412.
H. Nissen, anf. arb.,s.57 f.
Den 20.april behandlede ministermødet et nyt krav af samme karakter.
24) PK IV,A, s.414.
25) PK X, A, s. 68 f. - citatet s.69
26) PK X, A, s. 69 - P. Munchs udtalelser efter krigen om dette emne er ret farveløse. PK IV,A, s.48:" Censuren var til megen gene for forretninger og

private, og vi søgte med iver at komme af med den, men kunne ikke opnå dette".
DVB I, s.147: om censuren: "Der førtes mange forhandlinger om begrænsninger af disse kontrolforanstaltninger, men de blev ved med at være hæmmende." Det vides,ikke hvilke forhandlinger om begrænsning af censuren P. Munch hentyder til.

27) Statstidende 24. april 1940.
28) PK. X,A, s.73.
29) Werner v. Grundherr (1888-1962) tilhørte den moderate linie og tog afstand fra en nazistisk magtovertagelse i Danmark (Besættelsens Hvem Hvad Hvor (Kbh 1965), s. 4o9.).
H. Kirchhoff: Kortfattet oversigt over Oberkommando der Wehrmacht,OKW des Heeres, OKW der Luftwaffe 1939-45. (dupl) (Kbh 1962) s.12: Post-, telefon- og telegramcensuren var underlagt Abwehr Afd. III N.
PK XIII A,1, s.39 ff. (D.O: samme A,4, s. 37 ff.)
30) se henv.til H.S. Nissen i note 23.
31) PK X,A, s.77. (også til det flg.)
32) Brevmateriale viser,at breve Sverige-Danmark havde en befordringstid på 10-2o dage i april-maj 1940. Måske skal en del af forklaringen søges i Tyskland ? Det må have været en ekstra belastning for den tyske censur pludselig at skulle bearbejde al post mellem Danmark og de skand. lande.
33) PK X,A, s.77 f. Avisårbogen 1940 under: 23 maj. - O.M. 23 (1940).
34) Avisårbogen 1940 under 12 juli.
35) Årbog 1948, H. Hjort Nielsen, s 287. Kildens datering er forkert. Skal enten være søndag den 14 juli eller lørdag den 13 juli.
Årbog 1946, s. 3o3.
36) PK. X,A, s.1o7 - Til det følgende: Særlige Bestemmelser... (1941),s.2 - 3; (1944), s. 2 - 4.
POLITIKEN 13 o7 4o.
Det tyske Erlass fra april 1940 er oversat i E. Menne Larsen (udg): Kilder til Postcensurens Historie 1940-45 (Hobro 1977) s. 17 ff. Heri også genoptrykt uddrag af "Særlige Bestemmelser....." 1941, 1944.
37) PK. IV,A, s.78.
38) jfr generaldirektør K.J. Jensen i PK X,A, s.1o7. Der er ikke trykt breve fra Abwehrstelle til postcensuren. Abwehr havde hovedkvarter på hotel Cosmopolite i Kbh.
39) PK. X,A, s. 1o7
40) Riemer, s.II.
41) K.H. Riemer: Die Postzensur der Alliierten im Besetzten Deutschland nach dem II. Weltkrieg. Anhang Blatt M.
42) Carl Jørgensen i Posthistorisk Tidsskrift I, 4, s.84.
------ Jfr hertil PK X,A, s.216.
43) K.H. Riemer, s.II, nævner, at alle sendinger blev prøvet i Berlin med kemisk censur og at man havde særlige maskiner til det. G. Moxter i ARGE ZENSUR, Rundbrief nr.12, 1975, s.14. med beretning om, hvorledes den norske modstandsbevægelse tilegnede sig en flaske med den vædske, den tyske censur i Oslo anvendte til kemisk prøvning.
44) PK X,A, s.216
45) Disse midler anvendtes fx i Hamburg 1943/44. Se PK.XIV,A,1,s. 176 (D.O). (samme A,2, s.770 ff) - jfr. B. Outze: Danmark under den anden verdenskrig, Opgøret I, s.96.
PK X,A, s. 216.
46) PK XIII,A,2, s 811 f (D.O. samme: A,5, s.527 f.). - B. Outze,cit. sted. - Danmark under Besættelsen III, s.269
47) P. Munch"affæren"se:PK VII, A,1, s.185
48) K.J. Jensen 10 febr 1949 i PK X, A, s. 107.
49) Om Petri Jensen se:Årbog 1947, s. 5ff.
50) PK.X,A, s.1o7. Jfr. INFORMATION af 26 o8 1944.
51) brevmateriale
52) se:..... "Særlige Bestemmelser... (1941),s.3.
53) Love og Anordninger A, 1941, s 545-46. Genoptrykt i E. Menne Larsen: Kilder til Postcensurens Historie.- Årbog. 1946, s. 3o3.
54. Årbog 1946, s. 3o3. - Særlige Bestemmelser(1941),s.5 f.; (1944), s.6 ff.
55) H. Kirchhoff: Kortfattet oversigt over Oberkommnado der Wehrmacht.... (Kbh 1962)(dupl) s.15. - samme: Kortfattet oversigt over den tyske værnemagt og tysk politi og SD i Danmark 1940-45 (Kbh.1962) (dupl) s.61.
K.H. Abshagen, Wilhelm Canaris (Stuttgart 1950),s. 369.
Carsten Høegs oplysninger i "Frit Danmarks Hvidbog II, s.57 (Kbh 1946) er ikke korrekte. Han forveksler Abwehrs afdelinger. Information 26. aug, 1944.

56) Thonboe i Årbog 1946 s. 3o3, daterer overflytningen til 3. oktober 44. Hjort-Nielsen i samme 1948, s.289, nævner den 4. eller måske den 5. oktober 1944. ---
Sønderborg pkt. J.nr 1453 (11 o8 77) til E.Menne Larsen.

57) Thonboe i Årbog 1946, s.3o3. --- INFORMATION nævner i sept. 1944 (Nr. 268, 272, 274, 275) at tyskerne brændte papirer, og at der var observeret flere transporter med flyttegods (dokumenter) ud af byen. Den tyske arbejdsanvisning flyttede til Åbenrå. I Kbh. flyttede tyskerne fra deres lejligheder, nogle bygninger blev rømmet. Nr. 275 meddelte, at tyskerne definitivt havde besluttet sig til at trække sig ud af alle centraladministrationskontorer i Kbh. Man formodede, at udflytningen skyldtes frygt for et nyt Paris i tilfælde af en allieret invasion. Forholdet synes ikke at være behandlet i den historiske litteratur - og oplysningerne har ikke kunnet kontrolleres.

58) Særlige Bestemmelser (1944),s.2.

59) samme: s. 2ff.

60) samme: s. 3f.

61) samme: s. 14.

62) I.S. Nikolajsen: "Posten kom frem trods alt" i Årbog 1946, s.16f.
Om trafikforholdene se: De fem lange År (Kbh.1945f.) II, s. 1098, 1099, og Åge Trommer: Jernbanesabotage Danmark (Odense 1971)

63) Avisårbogen o5 o5 45: Min. for offentlige Arbejder meddeler, at bestemmelserne vedr. telefon- og telegrafcensur er ophævet; jfr. Statstidende. Brevcensuren nævnes ikke.

64) Udlandskontrollens skrivelse underskrevet af A. Kromann se PK X, A, s.2o, (21 o2 47) - Thonboe i Årbog 1946, s.3o3.
Avisårbogen 1945 under: 25 o6, 3o o6,

65) Avisårbogen 1945 under:13 o7, 26 o7

66) samme, under: o8 o7.

66a) samme, under 26 o7 45.

67) O.M. nr. 41, (1945), jfr. Thonboe i Årbog 1946, s. 3o3.

68) O.M. nr. 3 og 15 (1946); nr. 2 (1947) Lempelserne kan følges i O.M. fx. nr. 13 og 30 (1947).

69) Forbudsvarerne er nævnt i de to udg. af "Særlige Bestemmelser...." (1941 og 1944).

70) Særlige Bestemmelser... (1941, 1944) s. 4.

71) Om pressen under krigen: Se L. Bindsløv Frederiksen: Pressen under Besættelsen (Århus 1960), spec. s. 13 ff; 381 ff. - Om den tyske censur: K. Bure: "Under skarp censur" Politikens kronik 30. april 1965.

71b) Thonboe i Årbog 1946, s. 3o3. Bindsløv, anf. arb. s. 58 nævner Göteborg Handels- og Sjöfart Tidning, Dagens Nyheter og Socialdemokraten.- Meddelelser om tilbageholdelser blev udsendt af Udlandspostktr. (brevmat.)

72) Thonboe i Årbog 1946, s.303. Om kontrollen den 9. dec 41 hænger sammen med det spændte tysk-amerikanske forhold, eller om den var planlagt tidligere, kan ikke afgøres. Tyskerne var temmelig irritable på den tid. (Se Bindsløv anf. arb, s.138). I begyndelsen af 1943 var krigslykken vendt (Nordafrika, Stalingrad).

73) Thonboe, Årbog, s. 3o3.- jfr note 77) Særlige Bestemmelser... 1944, s. 4. (Adresse: Bernstorffsgade 32, st.).

74) INFORMATION nr 243, 7. aug. 1944, skriver: "Efter at de tyske myndigheder i n o g e n t i d selv har haft kontrollen med bøger og tidsskrifter fra eller via Sverige er det totale forbud lempet noget". (Fremhævelsen forf). Stp UM o2 kendes fra afg stp SØRVIG 25 juni 1944; UM o3 afg.stp SØRVIG 12 o8 44.

75) H. Kirchhoff: Kortfattet oversigt... ..SD i Danmark 1940-45 s.58. Jfr Carsten Høeg, Frit Danmarks Hvidbog II, s 57 (Kbh 1946). Høeg tilskriver Afd. III C til dr. Wäsche. Denne var leder af afd. III B (nationale spørgsmål og politiske forhold i almindelighed). Se endv. Besættelsens Hvem Hvad Hvor, s.364.
Afd. III C (kulturelle spørgsmål) blev ledet af Untersturmführer Perl.

76) Bindsløv, anf. arb. s.396. Den danske Udenrigstjeneste B II, (Kbh. 1970) s. 171; 236 f. PK. V, A, s. 3o f. - PK XI, A, s 12f, 48.

77) Censur af pressekorrespondancer: PK V, A, s.82; PK X, A, s.69. Bindsløv anf. arb, s. 33; s. 72 (om tyske reaktioner) - Omtalte stempel er gengivet s. 133.
Brugen af UM o1 og UM o2-stemplerne: UM o1 kendes på forsendelse afg.stp. Stockholm 19 10 42. UM o2 først fra begyndelsen af 1942. UM o1 har måske kun været anvendt på pressekorrespon-

dancer taget i vid forstand, og UM o2 først taget i anvendelse, da samarbejdet mellem Pressebureauet og tryksagskontrollen blev formaliseret i dec. 1941.
Bemærk: Fra begyndelsen af 1941 kendes tryksagsforsendelser (tidsskrifter) fra Finland, der kun er stp. med Udlandspostkontrollens censurstempel C o1.

78) PK IV, A, s.442 (ministermødet d. 19. juni 1941).
79) PK VII A,1, s 203; 2o4; 278; 289; 774 (nederst); samme A,2, s.961.
80) PK IV, A, s.470 f. - PK X, A, s.112; 113.
81) Hans Snitker: Det illegale FRIT DANMARK - bladet og organisationen. (Odense 1977) s. 4o, 42 f, 137. -- Erling Foss kaldte sit illegale blad "Brevsprækken" Han mente, at postforsendelse ikke kunne gennemføres længe, og at konvolutterne kunne lede på sporet af afsenderen. Se: Erling Foss: Fra Passiv til Aktiv modstand (Kbh. 1946) s.87.---
Frit Danmarks Hvidbog II (Kbh 1946) s. 3o1, 3o3.
Besættelsens Hvem Hvad Hvor s 243.
82) INFORMATION nr. 265, 31 o8 44 om Gestaporazziaer omk. 29 aug. 44 ved Store Bælts overfarten. Jfr"Den illegale presse 1940-45" red. af L. Buschardt m.fl. (Kbh 1965), s.19: "Tyskerne måtte altid opgive det" (nemlig at finde illegal post ved razziaerne) "De danske postmænd fandt intet mistænkeligt".
83) Se illustrationen i B. Outze, anf. værk, Opgøret I, s. 125.
Frit Danmarks Hvidbog II, s.299.
84) Thonboe i Årbog 1946, s. 310. -- Carsten Høeg i Frit Danmarks Hvidbog II, s.75, nævner at i enkelte tilfælde skete det, at nazister i postvæsenet "beslaglagde" post. Et kassetømningsbud skal have afleveret en del af en kasses indhold til Gestapo. - samme: s.76.
INFORMATION nr 229, 236 (juli 1944) melder om beskadigelser af kuverter (afrevne hjørner) udført af nazister i postvæsenet - ikke den tyske censur. --
H. Kirchhoff: Augustoprøret 1943 (Kbh) 1979) B. I, s. 123 med tilhørende noter.
85) Statstidende o9 o5 45 melder om bekendtgørelsens ophævelse
86) PK. VII A,1, s.163; 227, 367; A,2, s. 1767,
87) B. Outze, anf.arb., Opgøret I, s.94.
88) PK VII A,3, s.1767; samme: St. sp. 348.
INFORMATION nr.232, 233, 234, 237, 240, 253 (juli-aug 1944)
Besættelsens Hvem Hvad Hvor, s.360.
Om de illegale postruter m.m.: Arne Sejr i Danmark under Besættelsen III, s.381 ff. (Kbh 1946).
89) PK. VII, A,1, s.120.
90) PK. VII, A,3, s.1674, 1739, 1775.
J. Hæstrup: Hemmelig Alliance I, (Kbh 1959) s.131.
91) PK VII A,3, s.1788.
92) PK XIV A,1, s.79 f.(D.O.) - samme: A,2, s.683 f)
Mindretallet sendte også feltpost breve illegalt over grænsen: se: PK XIV A,1. s.393.
93) Om kommunistinterneringerne: se Justitsministeriets redegørelse PK VII A,1, s.189 ff; 317 ff. og Danmark under Verdenskrig og Besættelse B III, (1946) s 74-86.
94) PK VII A,2, s.1036 og redegørelsen nævnt note 93.
PK VIII, A, s. 95, 97.
Besættelsens Hvem Hvad Hvor, s.232.
95) PK VII, A,3, St. sp. 293 f.
jfr PK XV, s.92, 174.
96) PK VII, A, 2, s. 1030.
97) PK VII, A, 2, s. 1032.
98) Martin Nielsen: Fængselsdage og Fængselsnætter (Melby 1975), s. 38.
99) PK VII A, 3, St.sp. 524.
100) PK VII A, 2, s.1062.
101) PK VII A, 2, s.1066.
102) PK VII A, 2, s. 1069, jfr. PK VII,A, 2, s.1057 (s.1059).
103) Censurspørgsmålet i Horserød: Se bilagene i PK VII A,2, s.1074 ff, især s. 1084 ff. Endv. St. ref. : A,3, sp. 293 ff; 365 ff; 521 ff.
104) PK VII A,2,s. 1108 ff.
105) PK VII A,2,s. 1184.
106) PK VII A,2,s. 1192 ff.
107) PK VII A,2, s.1074 ff. og Fange Nr. 6 Hans Kirk: Breve fra Horserød (1967). Exemplet er fra s. 28.
108) PK VII A,2. s.1042 f.(febr 1943).- PK VII A,1, s. 19.
Tyskerne optog 76 af fængslets pladser i 1943.
109) PK VII, A,2, s.1268, 1269.

110) PK VII, A,2, s. 1271. Jfr Danmark under Verdenskrig og Besættelse III, s 113.

111) PK IV A, s.32. -- PK. VII, A,1, s. 14 f. 20f,26 f.

112) PK VII, A,1, s 19, s.69 ff, 85, 181 ff.

113) PK VII A,3, 1569 f.

114) Hans Kirchhoff: Augustoprøret 1943 I, s. 169 f, II, s 473.
samme: Kort oversigt over .... SD i Danmark 1940-45, s. 57 (Kbh 1962).

115) efter PK VII A,1, s 355.

116) H. Kirchhoff: Kort oversigt over... SD i Danmark 1940-45(Kbh. 1962) s. 57, 61. ---
INFORMATION nr 234, 278 (1944).
De fem lange År II, s 687.---
Danmark under Besættelsen III, s. 291, 296, 298, 310.

117) Rud. Prytz: Min fængselsdagbog. 45 dage i Vestre Fængsels tyske afdeling (Kbh 1945), s.69, 127, 160 ff. 165, 189.

118) PK VII, A,1, s 354-55. A,3, s 1563, og s 16o3.
DVB III, s 165. ---
Danmark under Besættelsen
De fem lange År. II, s 525, 544 ff, 565 ff, - II, s 685,
J. Hæstrup: Til Landets Bedste I, (Kbh 1966), s 182, 184, 187 f. --

119) De fem lange År, II, s 685.

120) J. Hæstrup, cit. værk. I, s 343 ff
PK VII A,3, 1602 f, 16o6, 1613 ff.
Jørgen Mågård: Fanger i Frøslev 1944-45 (Nationalmuseet 1974),s.8 ff

121) Mågård,anf.værk,s. 14. 20
INFORMATION nr 248 (12 o8 44).
PK V, A, s. 112.

122) Mågård, anf. værk. 25, 26, 27.

123) " , anf. værk, s. 25, 71 ff.
samt brevmateriale.
INFORMATION nr 252 (16 o8 44) iflg. de tyske myndigheder modtog Frøslevlejren ikke breve før efter den 25. august.

124) Brevmateriale

125) Mågård, anf. værk, s 126 ff, 177, 178. --- J. Hæstrup. Hemmelig Alliance I (Kbh. 1959),s. 250. med uddrag af P. Federspiels beretning om en himmelfartskommando.

126) Mågård, anf. arb. s.198 ff.

127) DVB III, s 245 ff.

128) P.M. Digmann:"Frøslev Lejren Faarhuslejren. En Sammenligning" i Sprogforeningens Almanak, 1946, s. 11 ff.
se især: s. 21, 23, 24, 25, 27, 28.

129) Peter Chr. Gabriel: Padborglejren. i"Bov Sogn"(1969),s.353.

130) Jeppe Andersen:"Interneret Post efter 29. august 1943" i Posthistorisk Tidsskrift 1978, nr 1, s 9 f.
Carl Jørgensen i samme 2 årg. nr 3 (total nr 8),s. 248 ff.; og nr 4 (total nr 9),s. 278 ff. -
PK IV, A, s. 131 - 252(om begivenhederne den 29 august.), s.383, 390, 394.
G. Tessin: Deutsche Verbände und Truppen X, s 63: Stalag 391 opretttedes 3 sept. 1943. Opløst 3o nov. 43.
Arge Zensur, Rundbrief nr 25, 1979: Feltpostnr. 09665 A tilhørte Gren. Ausb. Bt. 184 og kendes i Danmark jan 43-dec 44.
FP nr 17532 tilhørte 2. Batt des. gem. Flak Abt 9ol (kendes ellers ikke i Danmark)

130 a) se Riemer, s 75.

131) PK IV,A, s 423 (ministermødet 15 07 40: Justitsmin bad om 15.ooo kr til at istandsætte lejren). --
PK VII, A, 1, s. 186 ff. - samme: A,3. St sp. 524, 546, 551,
DVB III, s 48 f
Danmark under Besættelsen III, s. 269, 278.

132) DVB III, s 46 f. - Tidsskrift for Dansk Røde Kors 1944, s. 133: om engl. i Tyskland. ----
PK. VII, A,1. s.32 ff, 35 ff; samme: A,3, sp.368 f; 521 f.- St. sp. 68 ff; 177 ff; 183 ff.
PK XIII A,3, s.1253 f, 1256 f, 1258 f.

Tallene vedr.de internerede svinger en del. Jfr Danmark under Besættelsen III, s 277, hvis tal er højere end P.K.s

133) P.K. VII A,1, s. 33

134) P.K. VII A,1, s. 42 ff, - samme: A,3, St.sp. 546, 551 f.
Danmark under Besættelsen III, s 278.
P.K. VII, A, 1, s.230: Interneringen krævedes gennemført inden 15 april 1943.

135) Generelt henvises til Flygtningeadministrationens fremstilling i "Flygtninge i Danmark 1945-49" (Kbh 1950).
se s. 1o, 11, 14, 15f., 26 f.

136) Flygtninge, s 27 ff, 66.

137) samme: s. 12 f.

138) Flygtninge, s. 70 f (jfr s. 3o5, bilag 4). Der eksisterede et foreløbigt reglement for Storkøbenhavn udsendt maj 45. Flygtninge, s.67), s 251.
139) Flygtninge, s.70 f, 142.
140) samme, s. 251-52.
141) samme, s. 252.
142) samme, s, 3o7, 311
143) Brevmateriale fra lejren.
144) Flygtninge, s.20, s.257 ff

145) G. Madelung i Frimærke Nyt nr.10, 1946, og
Carl Jørgensen i Posthistoriske Tidsskrift, 2 årg, nr 1 (total nr 6), s. 128.
146) PK XIV A, 1, s.xxvii, s. 356, 380, 383, 392 f.
De fem lange År, II, s. 1371.
O.M. nr 33, (1941) (o6 o8 41) om et Briefstempel med denne tekst.

147) Avisårbogen 1945 under:
o5 o5, o7 o5, o9 o5, 23 o5, 16 o6, o5 o9, o5 11, - samme 1947 under: 25 o2 47.
148) Avisårbogen 1945 under: o9 o5, o9 o7, 13 o7, 14 o7.
samme 1947: 31 o8 (brit. militærmission forlader Danmark).
149) meddelt af D. Cornelius, Storbritanien.
150) Oplysningerne om MM o1-o2 fra Jeppe Andersen, Orten -
Oplysningen om MM o3 hentet fra Posthistorisk Tidsskrift 1978, nr. 3, side 19 f.
150 a) INFORMATION o2 11 45 beretter om opdagelse af et illegalt postkontor for fangerne på Alsgade Skole. Det danske vagtmandskab (soldater) var behjælpelig med udsmuglingen af brevene.

151) Ole Kiilerich: Færøerne og Danmark under Besættelsen i "Danmark under Besættelsen"III, s. 619 ff.
Eiden Møller: Færøerne under Krigen i "De fem lange År" III, s.1395 ff.

Meddelelser fra D. Cornelius, G.B. og Vagn Åge Andersen med F. Østergård som kilde.

151 a) Om Røde Kors breve se: E. Menne Larsen:"Røde Kors breve 1940-45" i "Postforbindelsen til Udlandet" (Hobro 1978), s. 5 ff. med henv.

152) E. Menne Larsen: "Censur- og Skibspost (PSM 4), s. 19 f. med henv. og E. Vestergaard i Flensborg Avis 14. okt. 1978.

153) K.K. Wolter, II, s.130, 133. Brevmaterialet viser stemplets anvendelse på brevarkene.

154) Riemer, s. 79.
K.K. Wolter II, s.16.

155) Der kendes nu også et brev fra Oksbøl med påtegningen "A.g" på kuvertens bagside. Afgstp: o3 o8 47.
(A.g. = Absendung genehmigt el lign. (?) (Afsendelse tilladt ?)

156) K.H. Riemer: Die Postzensur... nach dem II. Weltkrieg, s. 98 f.
Riemer kender to breve: Glückstadt o5 o3 45 til Herzberg i Harzen med C o7 stp. nr 375, - og Herringdorf, Kreis Oldenburg, 30 o3 45 til Paderborn.
157) Der kendes breve fra danske censorer i Tyskland med afs. adressen: Danish Military Unit No.3. District Censorship Section. BAOR (febr-marts 1946).
158) udgår.

159) Flygtninge, s. 62, 66.
160) samme, s 34 ff. Side 293 (bilag 3 med fortegnelse over forlægninger i maj 1945).
161) samme, s. 79, 139.
162) samme, s. 66.

163) Særlige Bestemmelser... (1944),s.14.

tillæg:

70 a) Tekst iflg: Carl Jørgensen i Posthistorisk Tidsskrift 3. årg. nr 3, (total nr. 12, s. 394). Jfr O.M. nr. 19, 1946 (o1 o5 46).-

ooooo

Der er anvendt brevmateriale fra flg. samlere: E.C. Aaes, Jeppe Andersen, U. Munch Andersen, Vagn Åge Andersen, H. Lund Christensen, P. Rindbæk Christensen, D. Cornelius, P. Helms Frandsen, Martin Haasen, Ole Halvorsen, E. Hvidberg-Hansen, Carl E. Jørgensen, T. Mashage, Henrik S. Møller, Frede Petersen, H. Stockholm, Leif Storm, John Thiesen samt forf. samlinger og auktionskataloger
Endv oplysninger fra K.H. Riemer (brev) og oplysninger fra A.Kjeldsen Larsen, (telefonnotat 1976 (udat)).
Ill. af typeforskellene i Banderole B o1 og B o2 og andre ill. er hentet fra Carl E. Jørgensens artikler.

POSTHISTORISKE STUDIER 5

Bo Bjerre Jakobsen og E. Menne Larsen

Danske Censurstempler 1914-18 og 1939-49

Håndbog og Katalog

1. tillæg

Posthistorisk Forlag
Hobro

Postcensurens overgang til SS i juli 1944.

Ved førerordre af 12. februar 1944 blev det bestemt, at det tyske efterretningsvæsen skulle centraliseres. OKWs Abwehr skulle overgå til SS.

En aftale mellem OKW og rigsfører SS (dvs. Himmler) den 14 maj fastlagde, hvilke af Abwehrs arbejdsområder der skulle overføres til SS. Blandt disse var afd. III N, post- og telegramcensuren i rigsområdet og de besatte lande.

Overgangen fandt sted den 1. juli 1944. Abwehrs afd. III blev indlemmet i Reichssicherheitshauptamts afd. IV. SS overtagelse af postcensuren er altså sket uafhængigt af kupforsøget mod Hitler den 2o juli s.å. (164).

Det benyttede danske kildemateriale viser som nævnt i "Danske Censurstempler..." (s. 23 og 42), at overgangen i Danmark for tryksagskontrollens vedkommende er sket senest i begyndelsen af august 1944 og for brevcensurens vedkommende senest 26. aug.

Censurstempler. (s. 29 ff).

C o1 a	rk (i Danmark) rører i k k e hinanden. De lodrette streger i "r" og "k" er i k k e parallelle.	o7 40
C o1 b	rk (i Danmark) rører hinanden. De lodrette streger i "r" og "k" er nærmest parallelle (165).	o1 41
C o3	Diam: 24 mm. (kan variere)	
C o3 b		o2 43 - o9 44
C o4 b	kendes anvendt i rødt og violet	

BEM. C o1. C o1 b har muligvis været i brug allerede i august 1940. Den i kataloget angivne slutdato gælder typen som helhed. De to typer kan være vanskelige at adskille.

C o1 kendes også på breve fra lande, der ikke hørte til Københavner censurens arbejdsområde:

a) C o1 + B o1 på brev fra USA (22 11 40) til DK. Et tysk nummerstempel på brevets bagside viser, at det har passeret censuren i Frankfurt am Main. Censuren er foretaget i København.

b) C o1 + B o1 på brev fra Teheran (27 11 1940) til DK. Kun dansk censur.

C o7. Stempel nr. 299 kendes med signatur (i ms.) i stemplet. (Kbh. o1 o6 45) i forbindelse med banderole B o3 Ca (neutral brun).

Forsinkelsesstempler (s. 34).

FS o1 a	1. periode	08 40 - o2 44
	2. periode	o4 45

BEM. FS o1 a kendes også med ordet: "manglende" rettet til "utilstrækkelig"(i ms) fra febr. 1944

Returstempler. (s. 35 f).

R o1	.....	11 40 - o2 44
R o2	længde: 86 mm.	10 41 - o2 44

Banderoler (s. 39 ff).

fig. 101

B o4 x	Variant: Sigillens form som en stående oval (fig 101).	o4 45 -
	neutral brun	o5 45 - o6 45
BEM	B o3 Ca kendes anvendt i forbindelse med C o7 (m. signatur i ms) på brev fra Kbh o1 o6 45. Endv. på brev fra Oslo 15 o5 45 (uden signatur).	

Censur af indenrigspost (s. 45 f).

TIC o1 c Lokalforsendelse. Brønshøj. Dateret 17 o1 45. (fig. 102).

Censurstp: Riemer D - 13 (München) Herfra til Geneve (ank.stp 27 o1 45). Frimærket afstemplet BRØNSHØJ o6 o3 45.

Det bemærkes, at de tre kendte danske indenrigsbreve med tysk censur er gået til Tyskland uden af frimærkerne er blevet afgangsstemplede.

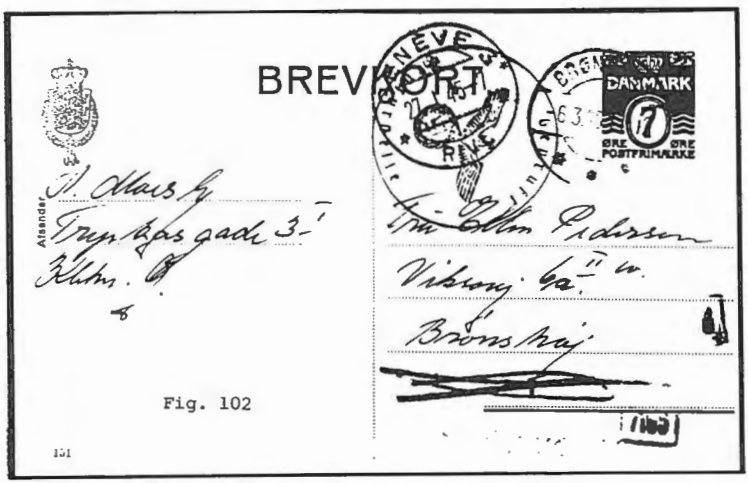

Fig. 102

Tyske fængsler. (s. 53 f). K ø b e n h a v n. Krigsretscensur.

TYF 2o Geprüft / (??) Kriegsgerichtsrat. Skrift: gotisk (fig. 1o3, se tillæggets forside). Rektangulært stempel m.to forskellige signaturer i og ved siden af stemplet. Kun set i reproduktion. Dennes mål 32 x 22 mm. (166). o8 43 -

Tyske flygtninge (s. 68 ff).

O k s b ø l.

Fl 12 b ..... 10 45 - o3 47

Fl 12 c ..... o2 46 - o1 47

R y e F l y v e p l a d s.

Fl 13 b (krone)/ Postkontrol/ Flygtningelejren "Rye Flyveplads" (blåviolet). o1 48

S æ b y.

Fl 17 a o3 46

T a r m. (Brosbølgaard).

Fl 22 CENSUREret. Skrift: antiqua. Liniestp: 40 mm; h: 4 mm (fig. 1o4). o2 46

CENSUREret (fig. 1o4).

BEM. Fl 22. Stemplet set på brev, der er sendt ufrankeret mellem to flygtningelejre. Ingen påtegning: "Interneret Forsendelse". O.M. nr 7 (13 o2 46) fastslog, at postforsendelser til og fra tyske flygtninge her i landet ikke kunne passere som "Interneret Forsendelse" (portofrit).

NB. Målene for nogle af censurstemplerne, der er anvendt på flygtningeposten, er baseret på fotokopier og kan derfor afvige ± o,5 mm fra originalerne.

Tysk feltpostcensur. (s.75).

Der fandtes et tysk Feldpostprüfstelle i København. Det blev ikke flyttet til Sønderborg i okt. 44. (167). Forfatterne kender ingen forsendelser, der entydigt kan henføres til dette censurkontor.

Rettelser: Enkelte rettelser er anført i tillægget.
s. 29: C o5 Ak. Læs: type P o1
s. 33: Efter P 10 a. Tilføj: b, c, d, e.
s. 41: (fo.): ill. af posthornene byttes om.
s. 82: Y o1. Stryg henvisningen til fig.
s. 84: Fig 79 viser stempel Z o1

Prisændringer: TY B o2: + 75 kr. C o2: 300 kr.

Kilder: 164. K-H. Riemer: Die Überwachung des Auslandsbriefverkehrs während des II. Weltkrieges durch deutsche Dienststellen (1979), s 10 m bilag.
165. samme: s. 152.
166. Årets største begivenheder i billeder 1943-45. (Fruens Bøge), s 109
167. Riemer, anf. arb., s 160.

Samlinger: J. Bendix, O. Hemdorff, S. Karlsson, J. Karnøe, T. Rinman & L. Storm.

POSTHISTORISKE STUDIER 5

Bo Bjerre Jakobsen og E. Menne Larsen

Danske Censurstempler 1914-18 og 1939-49

Håndbog og Katalog

PRISLISTE m. m.

Posthistorisk Forlag
Hobro 1979

Følgende publikationer om censur og feltpost haves på lager:

Posthistoriske Studier nr.

1. Sønderjyske censurstempler 1914 - 20 og 1945 - 47 m. to tillæg (56 s) kr 27.50

4. Dansk FN Post GAZA 1956 - 67 (48 s) kr 35.oo

Posthistoriske Småskrifter nr.

2. Tysk Marinefeltpost i Danmark 1940 - 45 m. supplement (53 s) kr 25.oo x)

5. Postforbindelsen m Udlandet 1940 - 45 (Røde Kors breve, P.O.B. 506) (30 s) kr 17.50 x)

1. Sønderjysk Posthistorie I (43 s) kr 20.oo
(CIS styrken 1920, Den Danske og Norske Brigade m.m.)

6. Sønderjysk Posthistorie II (40 s) kr 25.oo
(Censuren af den sønderjyske krigsfangepost 1914 - 18.)

Udsolgt fra forlaget: Kilder til Postcensurens historie 1940 - 45.

I 1980 udkommer: D. Cornelius: Britisk Feltpost i Danmark Færøerne, Island og Grønland 1940 - 47.

Posthistorisk Forlag, Bymarks alle 22, DK 9500 Hobro, Danmark. Giro: København 7 12 4o 31.

(Til ovennævnte priser lægges porto kr. 2.50 - Levering til udlandet sker portofrit.)

x) udgår af lagerlisten pr. 31.12. 1979.

Rettelser:

s. 29: C o5 Ak (læs: type P o1)

s. 33: Efter P lo a tilføj: b, c, d, e.

s. 41: Ill. af posthornene (fo.) skal byttes om.

s. 84 fig. 79 viser stempel Z o1.

Tillæg: (oplysninger der er indgået efter redaktionens afslutning).

s. 72: R y e F l y v e p l a d s.

Fl 13 b (krone)/ Postkontrol / Flygtnin= gelejren "Rye Flyveplads" (blåviolet) o1 48

s.73 S æ b y.

Fl 17 a o3 46

T a r m (Brosbølgaard)

Fl 22 CENSUREREt liniestp 40 x 4 mm skrift: antiqua (se ill.) o2 46

CENSUREREt

Prisansættelsen:

Perioden april 1940 - maj 1945: er for forsendelser mellem Danmark og de skandinaviske lande (og omvendt).
Breve mellem Danmark og de baltiske stater (1940 - 41) censurerede i Danmark betinger en højere pris end de her anførte.

Perioden maj 1945 ff.: priserne gælder for forsendelser til (og fra) alle lande.

Udgangspunktet for vurderingen er b r e v k o r t med censurstempel og normale censorpåtegninger. For breve tillægges værdien af banderolen. Såfremt der forekommer flere stempler (banderoler) på en forsendelse, betinger dette en merpris. Udgangspunktet vil være det dyreste stempel (banderole) med et tillæg for de øvrige stempler (banderoler). Tillægget bør antagelig ligge mellem 25 - 50 % af det næstdyreste stempels(banderole$) værdi. For særlig sjældne kombinationer, for forsendelser med bevaret indhold (censurerede breve, Meddelelser fra censuren etc) vil der i nogle tilfælde være tale om liebhaverpriser (L).

Priserne er for klare og tydelige stempler på normale forsendelser i pæn kvalitet. Da der i de fleste tilfælde er tale om brugsbreve,må man ved kuverter i pæn kvalitet forstå breve med mindre rifter og andre spor af tidens tand. Visse stempler eller kombinationer af stempler forekommer ofte på store kuverter. Disse vil meget ofte være blevet

opbevaret i foldet tilstand, hvorfor en fold på sådanne forsendelser må anses for at være det normale.

De anførte priser er i danske kroner.
L = Liebhaverpris. En sådan pris er ikke i sig selv lig med RRR pris, men kan udmærket ligge omk. 100 kr.

På grundlag af vort kendskab til materialet har vi forsøgt at vurdere dets sjældenhedsgrad.

Aa	meget almindeligt	over 250 forsendelser kendes.
A	almindeligt	100 - 250 " "
B	mindre almindeligt	50 - 100 " "
C	vanskeligt	25 - 50 " "
D	sjældent	5 - 25 " "
E	meget sjældent	1 - 5 " "

Prisansættelsen er naturligvis afhængig af materialets sjældenhedsgrad og efterspørgslen. En del af materialet i gruppe C - E er mindre efterspurgt end andet materiale inden for samme gruppe og er derfor sat til en relativt lavere pris. Sjældenhedsgraden kan hurtigt ændre sig. Erfaringsmæssigt betyder fremkomsten af et katalog tilgang af nye oplysninger. Desuden må man regne med, at en del af materialet befinder sig i samlinger i udlandet, fx stempler fra de tyske flygtningelejre. For ikke at fortegne billedet af disse stemplers sjældenhedsgrad har udg. undladt at anføre en sådan ved disse stempler. En del af dem er næppe særlig sjældne (se katalog s.69).

Det må også fremhæves, at materialet i gruppe Aa og A egentlig må betegnes som m a s s e v a r e r. Mange samlere betaler dog rask væk 10 - 15 kr pr stk. for breve i disse kategorier. Vi har taget hensyn til dette forhold ved prisansættelsen omend vi personligt finder en sådan pris overdrevet. 5 - 6 kr pr stk. synes mere at svare til materialets sjældenhedsgrad.

VURDERINGER. (katalognr. - vurderingsgrad - pris).

VK o1	D	250 kr.
VK o2	D	350 kr.
VK o3	E	L
VK o4	E	L
TY o1	B	50 kr.
TY o2 a		-
TY o2 b	B	60 kr.
TY o2 c	B	50 kr.
TY B o1		+ 5 kr.
TY B o2		+10 kr
TY B o3		+ 5 kr.
TY B o4		+ 5 kr.
TY B o5	E	L.
C o1	Aa	8 kr
C o2	C	fra 100,- (brugsbreve)
C o3a	Aa	15 kr

C	o3b	Aa	15 kr.
	o3c	B	20 kr.
	o4a	C	150 kr. (på brevforsendelser).
	o4b	D	200 kr. (på tryksagsforsendelser).
	o5	E	L
	o6	C	150 kr.
	o7	Aa	15 kr.
P	o1	A	2o kr. (brugsbrev)
P	o2	A-B.	20 kr. "
P	o3	Aa	20 kr. (indtil o4 10 44).
P	o4	A	20 kr (indtil o4 10 44).
P	o1 - o4	på FDCs indtil okt. 1944: intet tillæg til værdien af FDC.	
P	o3 - o4	fra Sønderborgperioden: brugsbreve: tillæg: mindst 500 %.	
P	o3 - o4	fra Sønderborgperioden: filat. forsendelser: tillæg: + 300 %.	
P	10a	B	20 kr. (på tryksagsfors).
	10b	Aa	8 kr + værdien af norske censur.
	loc	D	L
	lod	D	L
	10e	D	L
P	11	= prisen på FDC + 20 kr.	
P	12	A	10 kr + værdien af den norske censur.
P	13	D	L.
FS	o1	D	1. periode: 200 kr.
		E	2. " : L.

K	o1	D	L
K	o2	D	L
R	o1	C	150 kr.
R	o2	D	L
R	o3	C	200 kr.
R	o4	C	100 kr.
R	o5	D	L
R	o6	C - D	ingen merpris.
Medd	o1	D	+ 100 kr.
Medd	o2	D	+ 100 kr.
Medd	o3	D	+ 100 kr.
Medd	o4	D	+ 100 kr.
Medd	o5	D	+ 100 kr.
Medd	o6	D	-
B	o1	Aa	+ 2 kr.
B	o2x	Aa	+ 2 kr.
B	o2y	C	+ 150 kr.
B	o3Aa	C	+ 200 kr.
B	o3Ab	E	+ L.
B	o3Ba	C	+ 100 kr.
B	o3Bb	C	+ 100 kr.
B	o3Bc	B	+ 75 kr.
B	o3Bd	B	+ 75 kr.
B	o3Be	D	+ L
B	o3Bf	D	+ L.
B	o3Bg	B - c	+ 100 kr.

B	o3Bh	D	+ L
B	o3Bi	D	+ L
B	o3Bj	D	+ 100 kr.
B	o4	D	+ 350 kr.
B	o3Ca	C	+ 100 kr.
B	o5	Aa	+ 20 kr.
B	o6	Aa	+ 10 kr.
UM	o1	D	300 kr.
UM	o2	B - C	50 kr.
UM	o3	D	100 kr.
UM	o4	D	150 kr.
UM	o5	C	75 kr.
TIC	o1	E	L
VF	o1	D	300 kr.
TYF	o1a	D	L
TYF	o1b	D	400 kr.
TYF	o2	E	L
TYF	o3	E	L
TYF	o4	E	L
TYF	o5a	E	L
TYF	o5b	E	400 kr
TYF	o6	-	-
TYF	o7	E	L
HOR	o1	D	250 kr.
FRØ	o1a	C	300 kr.
	o1b	D	300 kr.

FAA o1 E L

INT o1 E L

IS o1 C 250 kr.

IS o2a D L

IS o2b D L

Tyske flygtningelejre.

Fl o3a 100 kr.

o3b 100 kr.

o4b 80 kr.

o4c 80 kr.

o5 80 kr.

12b 80 kr.

12c 80 kr.

12d 80 kr.

12e 80 kr.

19a 100 kr.

19b 100 kr.

19c 100 kr.

20 80 kr.

Øvrige stempler fra flygtningelejrene omk. 80 - 150 kr.

TFC o1 E L

TFC o2 E L

BR o1 D Ingen merpris for feltpostcensurstempel.

BR o2 D " " " "

MM o1 - o3 alle E L.

FÆ ola E L

FÆ olb D 350 kr.

olbx E L

o2 - o5 alle L.

FÆ B ol - o2 ingen merpris.

X ol E L

X o2 ingen merpris (kuriositet)

Y ol dansk anvendelse tvivlsom

Y o2 betinger næppe nogen merpris.

Y o3 ?

Y o4 ?

Z ol ?

Z o2 ?

Z o3 250 kr på forsendelser m stemplet: Interneret Forsendelse.

Forsendelser, der er uden kodebetegnelse:

Tysk interneret	1939 - 40		L
Britisk "	1939 - 40	(militære)	L
Horserødbreve	1941 - 43		L
Emigrantlejren	1940 - 41		L
Britiske intern.	194o - 45	(civile)	L
Amerikanske "	1943 - 45		L

Dansk efterkrigscensur i Tyskland. ???

Displaced Persons (censur ??)

Bilag til Bo Bjerre Jakobsen og E. Menne Larsen:
Danske Censurstempler 1914-18 og 1939-49.
Håndbog og Katalog ISBN 87783-08-8.